5728

DIN PUBLICAȚIILE CASEI ȘCOALELOR

DIN FAPTELE STRĂBUNILOR

— POVESTIRI ALE CRONICARILOR —

Rânduite, adnotate și publicate

de

N. IORGA

BA 350446

Ediția II-a

BUCUREȘTI

TIP. SOCIETĂȚII „CULTURA NEAMULUI ROMÂNESC"

1923

Lei 13

DIN PUBLICAȚIILE CASEI ȘCOALELOR

DIN FAPTELE STRĂBUNILOR

— POVESTIRI ALE CRONICARILOR —

Rânduite, adnotate și publicate

de

N. IORGA

BD 350416

Ediția II-a

13542

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII „NEAMUL ROMÂNESC"

1923

C1955
36434
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 36434
RC 34/02
B.C.U. Bucuresti
G13542

36434
Dublet

PREFAȚA

Fragmentele pe care le dăm aici nu sunt luate la întâmplare ca în alte culegeri, pripite sau incompetente, făcute în vederea noului program care prevede cetirea din cronicari. Am căutat să dau istoria însăși a neamului nostru, *și anume în* acele părți care pot crește încrederea noastră în noi înșine, *părțile ce cuprind viețiie, danii pentru biserică,* ispravă, faptă *într'un cuvânt, luând din fiecare cronicar* ceiace se potrivia mai bine cu acest scop. *Nu cred să fi lăsat la o parte din mărturiile trecutului nostru nimic din triumfurile și faptele bune ale neamului.*

Se va înțelege deci pentru ce Ureche e reprodus în mare parte, și pentru ce cronica lui Mihai Viteazul e dată întreagă, pe când din alte cronici se spicuiește numai.

Insă niciun scriitor de frunte din acei cari ni-au dat însemnări istorice, n'a fost lăsat la o parte, așa încât rostul literar *al culegerii nu e întru nimic știrbit.*

Ortografia e a Academiei, avându-se în vedere și scopul școlar. S'au păstrat toate arhaismele și provincialismele, dar nu în felul de a scrie cuvintele.

Cred că am dat astfel, în acelaşi timp, o carte şcolară şi o carte de cultură naţională, de cultnră populară chiar, ţiindcă şi astăzi poporul înţelege mai bine pe vechii cronicari, cari scriau pentru toţi, într'un graiu care nu era încă osebit după clase, decât pe noi, scriitorii de azi, şi poporul nostru, pentru a trăì în viitor, trebuie să capete conştiinţa trecutului său.

N. Iorga

NOTIȚE DESPRE CRONICARI

I. **Mihail Moxalie**, călugăr din Oltenia, a prefăcut, după îndemnul episcopului Teofil de Râmnic, apoi Mitropolit, în cele d'intâiu două decenii ale veacului al XVII-lea, Anale bulgărești și sârbești, un cronograf pornind dela Facerea Lumii și mergând și după 1400. E tipărit în Hasdeu, *„Cuvente den bătrâni"*, *II.*

II. **Grigore Ureche**, fiul lui Nistor Vornicul și al Mitrofanei, ctitorii mănăstirii Șecul; a învățat în Polonia. Vornic-Mare al Moldovei supt Vasile-Vodă Lupu, el a dat, în 1646-7, o formă românească vechilor anale slave ale Moldovei, alipind la acest «letopisețe», încheiat supt Petru-Vodă Șchiopul de călugărul Azarie, amintiri din viața tătălui său despre Domnia lui Aron Tiranul. La acest element a mai adaus unul, luat din cronica polonă a lui Ioachim Bielski. — Cronica lui, «Domnii țerii Moldovei», s'a tipărit în *«Letopisețele»* lui Kogălniceanu, I. O retipărire cu bogate note istorice în limba franceză, a dat-o d. Emile Picot (Paris, 1878).

III. **Miron Costin**. Fiul lui Costin Postelnicul și finul lui Miron-Vodă Barnovschi. A făcut școala la Bar în Polonia. Ajunge Mare-Logofăt al Moldovei. Învățatul boier, care alcătuise scrieri istorice polone, își puse în minte a povesti toată istoria Moldovei dela Traian «descălecătorul» până în zilele sale. De fapt a alcătuit numai o introducere despre timpurile romane și o poveste a vremurilor mai nouă, de

unde se oprise Ureche, în 1594, până la 1661, lăsând apoi răzleţe însemnări pentru vremea următoare. Miron a fost ucis pentru bănuieli de trădare, de Constantin-Vodă Cantemir, în Decembre 1691. Cronica a fost tipărită în «Letopiseţe» I şi deosebit de V. A. Ureche: am urmat ediţia I.

IV **Stoica Ludescu**, Logofăt de casă al Cantacuzinilor, a prelucrat într'un corp de cronică — cel d'intâiu la Munteni — vechile însemnări de pomelnice domneşti şi de anale, cronica luptelor lui Mihai Viteazul, de un om al Buzeştilor, ştirile din poemul grecesc al lui Matei Vlădica Mirelor, veştile, date poate de Udrişte Năsturel, cumnatul lui Matei-Vodă Basarab, asupra începuturilor Domniei acestuia şi unele notiţe cantacuzineşti, precum şi amintirile sale despre Constantin Postelnicul Cantacuzino şi fiii săi (— 1688). Publicat în «*Magazinul istoric pentru Dacia.*» IV-V.

V. Impotriva acestei cronici scrie **Constantin Căpitanul**, fiul lui Pană Filipescu şi al Maricăi, fiica lui Constantin Cantacuzino Postelnicul. El întrebuinţează scrierea lui Ludescu şi adaugă cele cunoscute de dânsul. Se opreşte odată cu duşmanul său politic. — Cronica a fost tipărită în «*Magazinul Istoric*». I-II şi în ediţie separată de N. Iorga la 1902 [1].

---

[1] Fragmentul ce dăm luându-se din greşală după ediţia cea veche, — la pp. 155-8 rugăm a se îndreptă înainte de întrebuinţare:

P. 155, alineatul 2, r. 2 de sus, cet. „gătească" pentru „găsească"; r. 3 de sus, după „Domnul":...; la p. 156, r. 2 de sus, după „ciumă":...; alin. 2, r. 4. de sus: „învăţaţi" pentru „învăţat"; r. 9 de sus: „fără cât", pentru „numai"; alineatul 2, r. 2. de sus: „Cantacuzinii" pentru „ei"; r. 2 de jos: „Portariul" pentru „Postelnic"; *ibid.*. „să-i"; pentru „să" p. 157. al. 2, r. 3 de jos: „pre Aga", în loc de „cu Aga"; r. 2 de jos: „acii pe loc" în loc de „îndată pe loc"; „între Turci" în loc de „între Turc"; alin. 3, r. 2 de sus: „în ştire" pentru „ştire"; p. 158, r. 10 de sus: „cum trăiă„ pentru „că trăiă".

VI. **Radu Greceanu**, fiul lui Tudor Şătrarul şi urmaş după străbuna-sa, Domniţa Florica, al lui Mihai Viteazul, a fost Logofătul-cel-Mare al lui Vodă Brâncoveanu. Traducător întrebuinţat în pregătirea Bibliei din 1688, Greceanu, care a lăsat şi alte lucrări de tălmăcire religioasă, fu însărcinat de Domn să scrie Istoria Vieţii lui. Prefaţa e din 1698 şi, opera întreagă se întinde dela 1688 până la 1713, un an înainte de căderea Domnului. — Cronica a fost tipărită în «*Magazinul istoric*», II, şi apoi deosebit de d. Şt. Greceanu, Bucureşti, 1906.

VII. **Constantin Stolnicul Cantacuzino**, fiul Postelnicului cu acelaşi nume şi al Ilinei fiica lui Radu-Vodă Şerban, frate cu Şerban-Vodă Cantacuzino şi cu mama lui Constantin-Vodă Brâncoveanu; tatăl lui Ştefan-Vodă Cantacuzino. Invăţase în Italia. Işi pusese în minte a scrie o istorie a tuturor Românilor, dela Daci până în zilele sale. L-au oprit îndeletnicirile sale politice cu mult înainte de a fi zugrumat de Turci, la 1716. — Cronica s'a tipărit în culegerea librarului Gh. Ioanid (unde se dau după manuscripte şi alte cronice muntene) şi în «*Letopisețe*» I; apoi în «Operele lui Constantin Cantacuzino Stolnicul», publicate de N. Iorga.

VIII. **Nicolae Costin**, fiul lui Miron şi al Ilinei, fiica pretendentului Ioan Movilă, nepoata de fiu a lui Simion-Vodă. Ajuns Logofăt Mare al Moldovei, el scrise Viaţa Domnului său, Nicolae Mavrocordat, şi din însărcinarea acestuia începù un corp de cronici moldoveneşti, pe care-l duse până la 1711. In frunte-i puse o prefaţă erudită despre epoca romană prefaţă pe care o apucase a o redactà între 1708 şi 1709. — Cronica s'a tipărit în «*Letopisețe*», I (Introducerea), II (povestirea).

IX. **Radu Popescu**, fiul Vistierului Hrizea, care a

fost prigonit şi omorât de Şerban Cantacuzino, a fost unul dintre cei mai învăţaţi boieri munteni din vremea sa. A scris întâiu amintirile sale, pe care le începe cu Domnia Brâncoveanului, la 1688, şi le urmează până la căderea lui, ba chiar până la 1716. Pe urmă, după însărcinarea lui Nicolae Mavrocordat, el alcătui un corp al cronicelor muntene, pe care-l adăugi cu lucrarea sa de tinereţă, prefăcută după interesele Domnului şi continuată până la 1726. La 1729 nu mai erà în viaţă.

Cea d'intâiu cronică s'a tipărit în *Magazinul istoric*, V; a doua tot acolo, IV.

X. **Ioan Neculce**. Boier dintr'un neam mai de jos, fiu al Vistierului Neculce, înrudit însă prin alianţă cu Cantacuzinii şi cu Vasile Lupu. Hatman al lui Dimitrie-Vodă Cantemir, pribeag în Rusia după înfrângerea Ruşilor la Stănileşti, el se întoarse în ţară abià peste nouă ani. Trăi şi după 1740. Cronica lui, care porneşte din locul unde se oprise Miron Costin, merge până la 1744, cu adausuri din acest an, de un continuator. — S'a tipărit în «Letopiseţe», II.

XI. Se atribue lui **Nicolae Mustea**, «diac al Divanului», o compilaţie a cronicelor Moldovei, care duce la o povestire întinsă a Domniilor în această ţară ale lui Mihai Racoviţă, mai ales a Domniei a treia. Partea de compilaţie e deosebită în cele două versiuni care s'au publicat în *Letopiseţe, III* şi în *Magazinul istoric, III*. Scriitorul Domniilor lui Racoviţă nu e, de sigur, Mustea.

XII. **Ienăchiţă Văcărescu**, poetul cunoscut, fiu al lui Ştefan Văcărescu şi al Catincăi Done, fusese crescut cu cea mai mare îngrijire : ştià turceşte, italieneşte, franţuzeşte. A scris «Istoria otomănească a prea-puternicilor şi marilor Împăraţi» în surguniă-i

peste Dunăre, dela 1788 la 1794, după câtevà izvoare turcești.

S'a tipărit în «*Tezaurul de monumente istorice*» al lui Papiu Ilarian, II.

XIII. **Dionisie Eclisiarhul**, un casnic al marelui episcop de Râmnic Chesarie și al lui Filaret, urmașul acestuia, a vrut să deà urmare analelor muntene dela 1769 înainte. Însemnările sale merg până la 1814.

S'au tipărit în Papiu, *l. c.*

XIV. **Maiorul Voinescu II** a lăsat amintirile din care reproducem.

S'au publicat în «*Revista Carpaților*», *II.*

PARTEA I-iu.

Dela început până la moartea lui Ștefan-cel-Mare

CAP. I.

IMPĂRĂȚIA ROMEI (RÂMULUI[1])

(DIN NICOLAE COSTIN[2])

Pentru Împărăția Râmului și pentru hotarele ei.

Impărăția Râmului, căreia în putere și în lățime n'au fost nicio Impărăție de când este lumea, — cetește istoriile Râmului și a lumii și vei aflà de mărimea ei —, și alta mai mare Impărăție decât aceasta n'a fost, — de această Impărăție aflà-vei și la prooroci, ales la Daniil, cu dezlegarea visului lui Nabucodonosor Impăratul Asiriei. De această Impărăție cântă și sfânta Biserica noastră, în seara nașterii Domnului și Dumnezeul nostru Isus Hristos: Август єдіно началствуіушу на зімлі[3], adică: *August singur domnià pre pământ*, iproci[4]. Acest Avgust, Impărat Râmului, au stat cel întâiu după stăpânia cea de obște, de stătuià Râmul cu obștie[5].

In zilele acestui s'a născut Hristos, Mântuitorul lumii, din Prea-Curata Fecioara Maria.

Numele său se trage de pre orașul *Roma*, noi zicem *Râmul*, care oraș este în Italia, pe

---

[1] Numele vechiu al Romei.
[2] Cap. VII.
[3] Mai de mult în biserică se citeà slavonește; pe vremea lui Nicolae Costin, limba noastră începuse a pătrunde însă.
[4] Slavonește = și așa mai departe.
[5] Stăpânie de obște = republică.

apa Tibrului. Iar începutul Impărăţiei acesteia este din Troada, care o au risipit-o Elinii, având multă vreme războiu cu Troadenii, pentru răpirea Elenii, soţia lui Menelau, de Alexandru, feciorul lui Priam, Impăratul Troadei, pentru care femee, să o întoarcă Domnul său de unde o răpise, pururea sfătuiau doi domni din Troada, anume Antenor şi Enea; ci, măzdind[1] pe alţi domni sfetnici feciorul lui Priam să nu deà pe Elena, s'au trăgănat sfada până la stângerea de tot a Troadei, şi n'au hălăduit nime altul, nici în cetate, nici în olatele ei[2], fără aceşti doi ce s'au pomenit Antenor şi Enea, cu gloatele lor. Orică ştià Grecii sau Elinii că aceşti doi domni sfătuià spre bine pe Troadeni, şi i-au lăsat de nu i-au gonit, ori ei, cunoscând la ce trage lucrul, s'au păzit de vreme, şi au ieşit cu oameni săi şi s'au încărcat în vase, şi s'au dus în lume. Deci, Antenor au descălecat la Veneţia, pre pământul Italiei; iar Enea, pogorând mai jos, au abătut iară la marginea Italiei, unde domnià Latin Craiul o parte din Italia. Indemnat şi de proorocii lor păgâneşti, au început sfadă cu acel Craiu, anume Latin, după a' căruia nume se numeşte *limba latinească*[3].

Nu erà acele locuri pre atunce cu oameni deşi aşezate, şi singur Craiul, îmbătrânit de zile, numai o fată din trupul său aveà, şi erà logodită după un domn de Italia, anume Turnus, şi-i erà mulţi domni de Italia neprie-

---

[1] De la măzdă; mită. Deci: mituind.
[2] Ţinuturile vecine.
[3] Cele de până aici şi ce urmează sânt fabule, basme de poeţi.

teni; pre aceia domni i-au tras Enea în partea sa, împotriva lui Turnus şi a lui Latin Craiul, şi, cu războaie, cu multă vărsare de sânge, au bîruit pe Turnus, până au şi pierit Turnus în războiu. Deci, au căutat lui Latin Craiul a primì pre Troadeni în ţara sa, în Italia, şi pe Enea ginere, în locul lui Turnus, că lui Enea îi murise femeia de groază, când au văzut din toate părţile arzând cetatea Troada. Şi s'au făcut Troadenii moşneni[1] Italiei, aşezaţi şi legaţi între sine, să trăiască Troadenii pre limba şi pravila de giudeţe[2] a Italienilor, şi Italienii să primească bozii şi rugile şi obiceiurile de biserică à' Troadenilor.

Deci, din Enea şi din fata lui Latin Craiul sânt, din seminţie în seminţie născuţi doi fraţi, anume Romul şi Rem. Aceştia au urzit oraşul Râmul — pre jumătate Romul şi pre jumătate Rem. Şi, încă neînălţate fiind zidurile, au venit într'o zi Rem să vază sporul lucrului frăţine-său d'incotro zideà Romul, şi, vrând să facă şagă, au sărit peste zidul frăţine-său; iar frate-său, în loc[3] luând semn şi piezi răi[4] oraşului, apucă un fuşte[5] şi lovì pe frate-său prin mijlocul trupului, şi căzù mort la pământ. Iară Romul, stând deasupra trupului au zis: *Aşà să petreacă toţi cari ar vreà să sae zidurile aceste*. Şi au rămas singur Romul urzitor oraşului şi Crăiei: după a' căruia nume este oraşul Roma, sau Râmul, cum zicem noi, şi după oraş şi numele Impărăţiei.

---

[1] Băştinaş, moştenitori, stăpâni ai pământului.
[2] Pravilă de giudeţe = legi.
[3] Adecă: pe dată.
[4] Adecă: piază rea.
[5] Adecă: un băţ.

Fost-au această Impărăţie, d'inceputul ei, supt Craiul Romul, Craiul cel d'intâiu, până la Tarcvinie Superbus, adecă Mândrul. Iar un fecior al acelui Tarcvinie Mândrul au făcut silă unei doamne, la casa ei, nefiind domnul său acasă, şi după acea silă, acea doamnă, anume Lucreţia, din pat nu s'a sculat, ci de sârg au scris la bărbatul ei, unde erà, şi la un unchiu al său, ce erà veştit sfetnic şi senator la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sârg la dânsa, că-i de spre moarte. Şi dacă veniră şi intrară în casă, unchiul acelei femei şi bărbatul ei, iar ea au zis: «Nu vă apropiaţi de patul mieu», spurcat de feciorul lui Tarcvinie; ce, de este trupul silit, nevinovăţiei mele moartea mea va fi martur!» Şi scoase un cuţit de supt perină, ce-l gătise de acea treabă, şi s'au lovit în inimă, şi, după câtevà ceasuri, au murit, — că n'au gândit de moarte ca aceia, nici bărbatul, nici unchiul, ce, până a năvăli să apuce cuţitul, ea s'au înjunghiat.

Făcutu-s'au o zarvă mare în tot oraşul de fapta aceia, arătând tuturor cuţitul crunt de sângele nevinovatei femei, şi sila. Şi stătù tot Râmul şi olatele de au jurat, cu Brut, ca să nu mai sufere Craiu peste înşii[1] mai mare. Iară Tarcvinie Impărat, urât şi părăsit de toţi sfetnicii şi slujitorii lui, pentru spurcata faptă, au fugit la Franţuzi[2], şi, dela aceia luând ajutor, s'au ispitit, cu silă, să apuce împărăţia Râmului; ce tot în deşert: s'au întors gonit şi risipit, şi n'au mai dobândit ce au perdut, în viaţa lui, nici el, nici altul.

---

[1] Dânşii.
[2] Scriitorul vrea să zică Gali, din cari vin Francezii.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

Şi, de atunce, s'au cârmuit acea împărăţie tot cu sfatul senatorilor, până la Avgust Cezarul, cinci sute şi mai bine de ani. De mirat lucru că această împărăţie, la statul şi lăţimea ei, cât au venit, tot într'acele cinci sute de ani, din cârma sfetnicilor! Şi alegeà ei, cu Sfatul, din an în an, câte doi mai mari, cărora li ziceà *Consuli*, adecă capetele Statului; şi mai mare erà acest nume, *Consul*, decât *Imperator*, că acest nume, *Imperator*, erà a hatmanilor cari mergeau în vr'o parte cu oştile, iară, dacă se întorceà acasă, nu se mai chemà Imperatori, ci iară pe numele său se numià. *Imperator* se zice poruncitor: iară, pre urmă, pentru izbânzi ce făceà acei imperatori, s'au numit Impărăţii, şi au ieşit mai mare şi mai de cinste numele Impărăţilor decât a Crailor.

Hotarele acestei Impărăţii a Râmului mai[1] necuprinse sânt, că nu cu munţi sau cu ape curgătoare, cum vedem acum că despart Crăii de Crăii şi Impărăţii de Impărăţii, ce din toate părţile au fost hotarul mare Ocheanul, care încunjură pământul, începând din părţile de spre Miazănoapte, — Oceanul cela ce încunjură Englitera, şi tot acel Ocean şi despre Apus şi de spre Hispania, şi Portugalia, şi despre Apus se trage tot acela Ochean, încunjurând tot pământul de spre Miazăzi, pe după Africa, —noi zicem Barbarezii[2] —până vine la Marea-Roşie, care este între Eghipet şi Arabia. Câte Impărăţii, Crăii, Domnii şi ţeri sânt de le încunjură Ocheanul, precum s'au pomenit mai

[1] Aproape.
[2] Africa-de-Nord, Barbaria, ţara Barbarezilor.

13542

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

sus, toate supt ascultarea Imăpăţiei Râmului au fost. Incă mai spre Răsărit dela Marea-Roşie, dela Ocheanul de Amiazăzi tăind pe uscat: Arabia, Asiria, până la muntele Cavcaz, între Hindii şi Parthi, până în Marea Caspiei, cu Armeniile amândouă, şi câte ţări sânt între Marea Caspiei şi Marea-Neagră: Giurgii, Mingrilii, Cerchezii şi alte ţeri, şi de acolo apa Donul şi Volga, — toate supt ascultarea Râmului au fost. Şi dela Tartaria cea mare, ce se zice acum *Iuzbec*[1], Hanii cei mari dela Râm luau steag de Hănie. Numai cu India n'au încheiat lumea toată despre Răsărit; şi venià şi de acolo multe ţeri să se închine, ce, dela o vreme, nici şi-i mai primià dela locuri aşa depărtate.

Şi unghiul cestalalt la Ochean, unde sunt acum Svezii şi Danii, şi unghiul mai spre apa Rinului, — pre aceste ţeri nemţeşti (că şi Svezii şi Danii tot Nemţi sunt, şi un neam[2]), nu i-au putut supune nici fntr'un chip Râmlenii, până la îndreptatul acei împăraţii în multe părţi. Şi câtă oaste au pierdut cu Nemţii[3], bătând războaie, cu ceia parte de lume nu o ar fi pierdut. Insă numai o parte de Nemţi supuşi n'au fost, iară, cât ţine apa Rinului, şi acelea ce sunt peste apa Rinului, multe locuri au fost supuse, cum şi Englitera, Franţuzii şi toată Hispania.

Caută acmù cu cugetul întru toată mulţimea şi lăţimea de lume, câte împărăţii mai sunt acmù, cum sunt Englitera, Franţuzul, Hispania,

[1] Uzbec.
[2] Adecă: *tot* un neam.
[3] Nemţii: Germanii, strămoşii Nemţilor.

Nemţii până la Rin, Africa, Feţul[1], Afri, Livia, Iproci, tot Egipetul, Habeşii[2] şi împărăţia Asiriei, Persul, Armeniile, Capadochia, toată Grecia şi Macedonia, Iliria, Dachia, unde sântem noi acmù, şi alte ţeri şi ostroave, şi pre Ochean, şi pre Marea-Albă, şi pre Marea-Neagră, şi pre Marea Caspia,—la toate acestea ieşià Paşi[3] dela Râm, la unele pe un an, la altele pe trei ani, şi mai mulţi,—care nu-i mai pomenim anume ţerile şi olatele. Paşii ieşià şi la Ierusalim, la ţerile jidovești, tot dela această Împărăţie, cum scrie şi la Sfânta Evanghelie. O seamă de ţeri mai departe, supt Crai birnici ei lăsà, ales la Africa, Eghipetul, Armenia; iară la celelalte, cum este Hispania, Franţuzii, Nemţii, până la apa Rinului, Italia, ţerile grecești, ţerile Ierusalimului, Anadolul[4], ostroavele toate, cu senatorii, sfetnicii Râmului se ocârmuià. Pentru ce au zis un filosof al lui Pir, Craiul Epiroţilor sau Arbanaşilor[5], când l-au trimes în solie la Râm: *că a văzut Sfat de Împărați adunat.*

Ce, cât ne trebuie la rândul Istoriei noastre, ne ajunge atâta şi de Împărăţia Râmului.

---

[1] Fezul, Capitala Marocului, deci: Marocul.
[2] Abisinia.
[3] Adecă guvernatori.
[4] Anatolia: Asia-Mică.
[5] Albanezilor.

CAP. II.

Dacii și Geții: războaiele prin care Traian a cucerit locurile noastre.

(DIN CONSTANTIN CANTACUZINO STOLNICUL).

Și iar zic că *Dachii* și *Ghetii*[1] îi[2] ziceà și se numià stăpânitorii și lăcuitorii acestei Dachii, cine au fost întâiu. Acele neamuri, ce le ziceà Dachi și Gheti, erà oameni varvari și groși, idololatri, iar ostași mari și tari la bătaia războaielor, nepohtitori a se supune altora, nici îngăduià a se biruì de alții. Aveà Craii și oblăduitorii lor, și nu erà nimului[3] supuși, și mulți încă de dânșii se îngrozià, și vecinii lor foarte se sperià de dânșii, căci de puține ori se întorceà biruiți de unde mergeà a se bate.

Acestora dar, mergându-li numele și vestea, cum sânt, și de tăria lor, Impărații romani, fiind pohtitori de lățimea Impărăției lor, precum toate Impărățiile puternice sânt lacome de a supune pe alții și a-și lăți și mărì hotarele Impărățiilor, și mai vârtos romana monarhie, atuncea, pe acele vremi, înflorind,—de multe ori și în tot chipul au trimes să se supuie și acei Dachi,

---

[1] Geții.
[2] Li.
[3] Nimărui.

precum şi pre alte ţeri, toate câte erà împrejurul lor, au supus, pre unii cu arma, pre alţii cu groaza numai [a] puterii lor, că atâta slujià şi într'acele vremi norocul izbîndii lor, cât nicio ţară, niciun pământ au putut stà împotriva lor...

Aceşti, dară, Impăraţi, vrând să spuie şi să biruiască şi pe acest pământ, cu lăcuitorii lui care erà atuncea, în tot chipul silià şi şi de multe ori oşti mari şi grele au trimis asupra lor, cari, mai de multe ori, mai biruiţi decât biruind s'au întors, precum şi Chesariul August, trimiţând asupra lor odată 50.000 de ostaşi, d'abià marginele Dunării le păzeà; carii, după aceia, Dachii şi Ghetii, adăogându-şi oastea, până la 200.000 de oameni zic că au făcut, şi, trecând Dunărea, biruinţele romanei Impăraţii foarte greu şi rău, cu foc, cu fier şi cu robie le-au stricat, atunci Craiul lor fiind Birebisca[1]. Şi Bonfinie[2] scrie şi ceasta căci[3] nici cum Romanilor nu sta bine, şi, grije încă având de acei nedomoliţi oameni, nu se odihneà, nici îi uità, ca în lungă odihnă şi în lină pace să se afle, nici să se obrăznicească în biruinţele lor ce le făceà îi lăsà; ci, măcar deşi legà câte odată cu ei pace, pentrucă şi vecini li erà, de vreme ce, cum s'au şi mai sus zis, toate împrejururile[4] lor luate şi biruite de Romani erà, dar încă şi pentru oricare pricină mică se şi scorneà oşti, unii spre alţii pornindu-se.

---

[1] Boerebista, cel mai mare Rege dac.
[2] Cronicar italian, scriind despre Unguri pe vremea lui Ştefan-cel-Mare.
[3] Că.
[4] Ţerile vecine.

Aceasta dar, în mulțime de ani trăgându-se, și așà lucrurile lor învârtindu-se între dânșii, până în vremile ce stătù Impărat Romanilor Ulpie Traian, carele se trăgeà de neam spaniol, începând Impărăția de vrâstă fiind de ani 42, la anul dela Nașterea Fecioarei [98].

Om înțelept, de altmintrelea, fiind învățat mare, cu sfat întru toate și foarte drept, cât și aceasta au făcut, zic istoriile, cum că: puindu-se Impărat, și chemând pe cel d'intâi al pretoriului[1], i-au dat sabia, zicându-i: «Pentru mine slujește-o, până direptele fac; iar, nedireptele de voiu face, împotriva mea tu o întoarce!»; și cu inimă mare, mai vârtos într'ale oștilor lucruri. Acesta dară altcevași mai pe deasupra decât cei ce fusese mai de'nnainte vreme, și de această țară gândind, și socotind într'alt chip, și ale sale gătiri de războiu își tocmià. Și, nu prea mulți ani de Impărăția lui trecând, deci cu mari greimi de oști și cu nespusă putere s'au sculat a oști într'aceste părți. Câtă dară va fi fost puterea lui atuncea, și cu câtă mulțime de oameni va fi umblat, în cât au umblat și au supus părțile lumii, putemu-ne, însă cu mare mirare, și domirì câte cevași, că, iată, vrând pe larg acele oștiri ale lui și lucruri mari ce apucase și făceà, ca să-i rămâie și în fapte slavă și pomenire, doară și minune la oameni în veci rămâidu-i, — pe unde mergeà, drumuri mari de piatră făceà, și șanțuri groaznice trăgeà, pe unde mergeà și umblà. Precum și până astăzi se văd și la noi aici în țară, cărora încă *troia-*

[1] Străjii.

nuri[1] li zicem, rămâind de atuncea den om în om acel nume, carele se trage și până astăzi, — măcar că foarte puțini sânt carii le știu, drept ce li zic troianuri. Iar acesta este adevărul, că de oștirea acelui mare Împărat, Traian Ulpie, sânt rădicate acestea; și nu numai aici, ci și printr'alte țeri așà au făcut, cum s'au zis, pentru ca să rămâie neamului omenesc pomenire de mari și de puternice faptele lui. Iară, de va fi și altcineva făcut ca acelea, din Romanii Voevozi sau Împărați mai înnainte vreme, cum și poate fi făcut (că toți puternicii stăpânitori ca acelea nevoiesc a lăsà pe urmă de mari faptele lor pomenire), aceia nu o știu, pentru că, dela acest Impărat încoace, asemenea acelora nemai făcându-se, nici a să mai pomeni vedem; unde rămâne, de vor fi făcut și alții, iară pre numele acestuia au rămas de a se numi și a se pomeni într'acestași chip.

Așà deci Traian acesta, începând războiul întâiu cu Dachii, 16 ani... s'au tras, — într'acele vremi crăind[2] pe aici Decheval, care erà foarte om viteaz și meșter la ale războaielor, precum și Dion îl scrie, în Istoria vieții lui Traian, ce face[3], și bogat, și mulțime de oameni aveà. Precum și lesne este a socotì și a crede neștine[4] că așà va fi fost, de vreme ce, afară dintr'altă vreme trecută mai de 'nnainte, câte și câte războaie grele și bătăi sângeroase făcuse între dânșii! Care Decheval și

[1] Nu vine însă dela Traian.
[2] Fiind Craiu.
[3] În grecește, pe acele timpuri.
[4] Cineva.

TRAIAN ȘI CONSTANTIN-CEL-MARE

în vremile ce împărăţià Domitian la Roma, la anul dela Învierea Domnului 99 (?), cu mari puteri s'au sculat împotriva lor, şi nu puţine rele şi stricăciuni au simţit Ţinuturile Romanilor de dânsul. Apoi de 16 ani năprestan[1] cu o Împărăţie mare şi puternică ca aceia a Romanilor, cum se pomeneşte, — câtă putere şi câtă avuţie au trebuit să aibă, de au putut stà atâta împotrivă şi a răbdà?

Însă, în cea de apoi, văzând Traian că în lung se trage acest războiu, şi gândind că multe se pot întâmplà dintr'acea zăbavă (mutător foarte tuturor acestora fiind norocul), el însuşi cu toată romana putere-i, s'au sculat de au venit spre Dachia, şi, viind până la margenile Dunării, din jos de Cladova, s'au apucat de pod de piatră stătător peste Dunăre, căruia, şi până astăzi, şi dincoace de Dunăre, şi dincolo, i se văd margenile şi începăturile cum au fost şi drept ce loc au fost. Mai veade-se, zic, şi, când scade apa la mijloc, şi alte colţuri, ca neşte picioare de zid; lângă care pod este şi cetatea Severinului, dincoace, mai sus oareşice, care erà făcută de Severu Împărat[2], mult încoace mai pe urmă decât Traian împărăţind acela, la anul dela Hristos 213 [-211]; însă acuma spartă şi mult veche se vede.

Acel pod mare minune şi mare lucru au fost şi aiavea semn este de nespusa putere ce au avut acea Împărăţie. De care pod mulţi istoresc[3], şi mulţi între alte minuni ce se vedeà

[1] Necurmat.
[2] Şi aceasta e o greşală. Severin vine dela numele întemeietorului satului delângă cetate, *moşul* Severin.
[3] După greceşte: istorisesc.

ale lumii îl numără, și de meșteșugul lui, cum l-au făcut, și de altele cât de multe au trebuit până a-l face; iară de cheltuială, cu cât s'au făcut, este necrezut de a se și spune. Zic scriitorii de acest minunat pod, și alții mulți scriu. Iară și Ioan Țețu [1], în cartea istoriilor lui, puțin mai pe larg și făptura lui cum au fost, spune, și căzută laudă îi dă. Însă și Dion, carele istorește ale lui Traian toate, mai pre larg de acest pod scrie așà.

Cuvintele lui acestea sânt: «După acestea, Traian podul de piatră peste Dunăre a se face au grijit, care toate alalte ale lui faceri mari departe le-au întrecut ale acelui pod. Stau tot de patru laturi cioplite pietre picioarele lui, a cărora înnălțime de 150 de picioare este, fără temeliile lor; iară, lățimea, de 60 de picioare cuprinde; și dela unul până la altul sânt depărtate picioarele de 170, și coprinse dela unul până la altul cu colaci». Acum dară, cât va fi fost de lung și ce pod va fi fost, socotească cine pohtește și este grijuliv [2] ca de acestea a ști. Aflatu-s'au în Ardeal (poate fi dusă de aici) și o piatră, care au fost la capul podului pusă, și scrisă de acest pod, cu... slove letinești însă, care va să zică:

Providentia lui Avgust, adevăratului Pontifex.
Puterea romană, ce nu se supune supt jug, —
Iată că răpește și Dunărea.

Acest pod și în banii acelui Împărat Ulpie Traian se puneà: de-o parte de monetă, bateà chipul lui, și de ceealaltă parte tipărià podul cu... slove..., carii așà tâlcuiesc:

---

[1] Tzetzes, compilator bizantin.
[2] Doritor, cu grijă.

Sfatul şi Norodul roman prea-bunului Domn aceasta au grijit tipări, întru pomenirea minunatului pod, iproci.

Care şi până astăzi într'acea monetă (adecă într'acei bani) se vede, vrând în tot chipul acela să lase pomenire nemoartă de mari faptele lui în veaci.

Aşà deci, făcând podul, au trecut şi el pe dânsul în ceastă parte, săvai[1] că nici-cât au şezut el acolo zăbovind, până a se face podul, că lucrurile războiului se aflà în odihnă şi în lene, ce dese bătăi cu vrăjmaşii săi făceà, şi prăzi, arsuri şi alte rele pe tot locul se vedeà. Decheval încă nu într'un loc şedeà, nici fără de mare grijă se aflà, ce şi el, cu toate puterile câte aveà, tare se apărà, şi de multe ori şi izbândià; ce, nicio potrivire, nicio asemănare având Crăia lui către Împărăţia romană, el din zi în zi şi tot mai slăbià, că nici cu nici una detocma[2] erà ca până în săvârşit să se poată bate şi să poată stà împotrivă.

Aceale deci şi el cunoscând tocma atunce mai bine, zic cum că au trimes de câtevà ori la Împăratul Traian ca să se împace, cum şi alte dăţi făcuse, ci încă şi toată biruinţa[3] să o închine Împărăţiei lui, puind armele lui jos[4], şi haraciu să leage[5], şi pe toţi robii romani, câţi aveà prinşi, să-i sloboazà (că mulţi aveà, şi din oameni mari prinşi robi). Iarà nici cum n'au vrut să-i priimească atuncea acele cereri şi făgăduinţe zicând că, nu numai atuncea umblà să înşàle şi să adoarmà Împărăţia, îngrozindu-se

[1] Deşi. De fapt: «dacă vreai».
[2] De o potrivă.
[3] Stăpânirea.
[4] Depune armele.
[5] Să se învoiască a da haraciu (tribut).

de dânsa, ce și alte dăți de multe ori ca acelea au și ispitit și au și făcut; iar, apoi de nici una nu s'au ținut. Pentru că ziceà că și alte dăți așà făcuse, biruindu-se de Romani, și căzând la pace, și tari legături cu ei legând, apoi, numai că treceà cât de puțină vreme, atuncea numai decât împotriva lor se sculà.

...Și altă dată au oștit Traian împotriva lui, și prea tare și groaznic războiu au avut cu el, atâta cât, măcar că Romanii au biruit și mulțime de vrăjmași au omorât, iară și dintr'inșii încă atâția au fost de mulți răniți într'acel războiu, cât, ne mai având cârpe bărbiarii[1] de a legà ranele, și, auzind Împăratul, însuși ale lui haine nu și-au cruțat, ce le-au dat de-i lega, și cetățile cu destulă osteneală i le luà.

Însă, văzând Decheval că și de Scaunul Crăiei lui se apropie, să-l gonească, atuncea au trimes soli-de pace la Traian, cu multă rugă, făgăduind că și armele și meșteșugurile cu care bateà cetăți și războaie, și pe meșterii aceia să-i deà, și apoi și ce va pofti el să facă. Și, așà, viind și el însuși la Împăratul, la pământ plecându-se, s'au închinat Împăratului. Așà, deci, în Italia Traian întorcându-se, solii lui Decheval cu dânsul i-au adus, pe cari înaintea a tot Sfatului lui roman ducându-i, armele lor acolo și-au lepădat, și, mânile strângându-și în chipul robilor, mult și cu multe cuvinte s'au rugat, și, așà, pace făcându-și, iar li-au dat armele, și s'au dus.

Insă Decheval, nu prea mult trecând, iar de

[1] Ei înlocuiau la hirurgie pe medicii de astăzi.

nouă hiclenii se apucà, tocmelele şi legăturile silind şi stricând; însă, cunoscând el că n'are d'atocma putere de faţă [1] ca să se bată, au început, pe ascuns, a vicleni pe Traian să-l omoare,—că de el foarte se temeà şi se îngrozià, cunoscându-l mare şi tare ostaş. Intr'acestaş chip dară au început vicleşugul: ştiind el că de acel Împărat lesne se apropie omul şi, cineva [2], grăieşte cu dânsul, el au aflat oameni ca aceia cari să zică că au fugit, şi, apropiindu-se de el, să-i grăiască, şi, de vor puteà, să-l omoare. Aşà dară, mergând dintr'aceia, unul, s'au cunoscut cum umblà cu vicleşug de se apropie de Împăratul. Aşà deci, prinzându-l şi dându-i strânsoare [3], au mărturisit lucrul, şi cum că au trimis Decheval, iproci.

Atuncea deci, a doa oară sculându-se Traian, cu mai mare şi mai multă decât întâiu putere, ca să-i înţearce de toate acele neastâmpărări şi vicleşuguri ale lui, au mers asupra lui, şi s'au jurat, zicând că, până nu va desrădăcinà şi pe el şi pe tot acel rod [4] de oameni, nu se va lăsà,—cum, în cea de apoi, au şi făcut.

Însă Romanii, temându-se, şi de aceia aşà au făcut, adecă, ca nu cumvaşi vr'odată, când ar începe a scădeà şi a se mai plecà Împărăţia lor, ei, aflând vreme, ca nişte nedomoliţi şi nedomesneci vrăşmaşi, pururea nevindecaţi către Romani, ar fi gata să facă răscumpărare tutulor câtora au păţit dela dânşii, şi ei

---

[1] La îndămână.
[2] Vroieşte.
[3] Torturându-l.
[4] Neam.

ar fi silit, nu numai a surpà de tot Împărăția romană, ci și numele roman să-l stingă și să-l piarză dupre fața pământului, de ar fi putut, cum și alți mulți au silit a face, ci n'au nemerit.

Așa dară, sculându-se Traian cu toată puterea, și mai în lăuntrurile țerii întrând odată și altă dată, mare și tare războiu cu Decheval având, nu puțină dintr'amândouă părțile vărsare de sânge s'au făcut. In cea de apoi, însă, Decheval, biruindu-se, au fugit, trăgându-se către Beligradul[1] Ardealului, căci acolo erà și Scaunul Crăiei lui. Ci nici acolo nu s'au putut mântui, că iată oastea romană, trecând munții Carpații (că așà acești munți toți carii curmează țara aceasta de către Ardeal se chiamă, dupre cum scriu gheografii), și, acolo arzând și sfărâmând, nici acel Decheval au mai putut scăpà; ci, pre el prinzându-l, zic cum să-l fie omorât, alții[2] zic cum el însuși să-și fie făcut moarte, dupre atâtea nenorociri ce i se întâmplase și vedeà că tot și cu totul se pierde, și cum că tot va cădeà în mâna lor pre urmă, ci viu să nu fie.

Atuncea deci, începând mai vârtos și cu d'adinsul a cercà și avuțiile lui, zic cum multă sumă și mare bogăție să se fie aflat acolo în cămările polatelor[3] lui; și multe și ascunse zic că au fost, care le-au descoperit și le-au ivit[4] unul dintr'ai lui oameni, pentru că foarte ascunse le ținea, acest feliu de meș-

[1] Bălgradul, Alba-Iulia. De fapt către Hateg: Scannul lui Decebal erà Sarmisagetuza, pe locul Grădiștii de azi.
[2] Cari au dreptate.
[3] Polatelor; sing.: polată. Se mai zice în Ardeal.
[4] Le-a scos la iveală.

teşug, de a le ascunde varvarul aflând: adecăte, zic că acolo, în apa ce treceà pre lângă polate, abătând întâiu apa de a curà, printr'alt loc, mare foarte groapă făcând, şi cu lespezi pardosind-o, şi pe de-asupra bine tocmindu-o, iar au dat apa preste acea groapă, ca o peştere mare făcându-o, şi acolo mult foarte într'însa aur, argint şi alte scule ce ştià că de apă nu se strică, au pus; care ascunzătoare foarte cu nevoie erà să se afle, mai vârtos că nimeni nu o ştià. Pentru căci, când o au făcut, robi au adus de o au săpat, şi apoi pre toţi aceia au pus de i-au omorât, ca să nu iasă cuvântul şi acea taină la nimeni afară. Ci, iată că nicio taină, nicio ascunzătoare lumească, dupre nemincinos Cuvântul Domnului, la Luca, cap. 8, nu e care să nu se afle şi la iveală să nu iasă. Alţii zic că le-au ivit acelea şi le-au spus un boier mare roman, ce în mulţi ani l-au fost ţiind acel Decheval acolo rob. Aceasta dară poate fi, că, domirit şi mare la minte om fiind, şi ca acelea multe va fi iscodit, ca să ştie şi să poată cunoaşte până în câtă putere aveà acea Crăie de se puneà aşà tare împotriva romanei Impăraţii de a se luptà şi de a se apărà. Deci, şi acelea spuindu-le şi aflându-le, le-au luat Romanii, şi, câte au cunoscut că ar fi fost de zăticnire lor, toate le au stricat şi le au dărâmat.

Aşà deci Traian, supuind şi desăvârşit domolind toată Dachia, şi socotind ca să o tocmească într'acel chip dela care să nu mai aibă alte turburări, nici să li mai vie alte griji, au poruncit de prin prejururile biruin-

ţilor [1] sale de au adus Romani lăcuitori, de i-au aşezat aici, şi dintr'a sa oaste au lăsat câţi au trebuit de a-i lăsà, ca să se aşeze aici, rămâind lăcuitori acestor ţeri, cari şi până astăzi se trag, cum vom arătà, dintr'aceia.

Insă, nu că doară din Dachi niciunul n'au mai rămas, cât doar, pustiindu-se de tot, şi nemai rămâind nimeni cine a lăcui aceste pământuri, au pus Traian şi au aşezat Romani, ce numai a lor Crăie să nu mai fie, nici capete dintr'înşii poruncitori să nu rămâie, nici al lor nume de stăpânire să nu se auză, ci numai de Romani. Iar şi din ei alţii au mai rămas, că iată şi Lichinie [2] de neam dac se trage, cum scriu mulţi, însă de proşti oameni erà; iar, mai apoi, la Roma mergând şi la mari oameni slujind, fiind poate şi om de slujbă, aşà au ajuns de mare, cât şi pre Constanţia, sora lui Constandin Impărat, celui Mare, au luat, — pre carele şi soţ Impărăţiei l-au făcut, şi împotriva lui Maximin tiranului l-au trimes cu oaste, şi la Tars l-au biruit. Insă nici din pieptul acestui Lichinie au lipsit tirania, că şi către alţii crud erà, iară către creştini nesăţios gonitor şi muncitor. [3]

Insă marele Costandin nu l-au lăsat aşà; ci, împreună cu fiu-său Crispu, cu mare oaste împotrivă-i au mers, şi, şi el cu oaste eşindu-li înnainte, la Odriiu [4] având mare războiu, l-au biruit foarte pe Lichinie. Fugind

---

[1] Provinciilor.
[2] Candidat de Impărat în veacul al IV-lea.
[3] Prigonitor şi chinuitor.
[4] Adrianopol.

el deci în Vitinia, iar începeà a strânge oaste; însă, văzând că nu-i va merge, trmite pre soția sa la frate-său Constandin, de-i face pace și-i iartă viața, însă cu această tocmeală, ca fără dregătorie să șază, să se odihnească, la Solun [1] dându-i loc. Iar el, rău fiind învățat și neastâmpărat în rele, trecând câtăvà vreme, iar începeà a se mișcà spre turburări și ă-și strânge oameni asemenea lui. Insă ai lui Costandin ostași, fiind la Solun păzitori, acolo l-au ucis și l-au stins și pre acel tiran, ca pre Dioclitian, Maxentie și Maximin, curățind lumea de împuțăciunea tiranilor. Acest dar Lichinie, cum zisem, au fost de feliu Dac; săvai că foarte puțini rămăsese (zic istoriile), de atâta mari de ani, ce într'înșii atâtea grele oști și nespusă mulțime de vrăjmași au stătut și au bălăcit, pre cari cu sabie și cu foc i-au stâns. Și încă, din câți și rămăsese, cum s'au zis, doară cu viața numai ce erà, că alt tot supt nemilostivii ostași se mistuise și se topise.

---

[1] Solum e Salonic.

[REZUMAT, de N. Iorga).

Cucerirea Daciei... 106

Părăsirea Daciei de Aurelian pe la 270. — *Pleacă şi se aşează peste Dunăre ostaşii, dregătorii, târgoveţii cei săraci.— Oameni sălbateci la apucături cu feţe necunoscute, răsar pe drumurile cele mari ale şesurilor, în cete mari: Germani bălani, Huni urâţi şi Avari cu chip mărunt, osos, cu piele galbenă, ca Ungurii de azi. Trimişii lor vin în văi, prin poiene, de cer bir.* Voevozii *de Ţinut, de vale, cari stăpânesc peste satele cu* juzi, *se învoiesc a plăti, pentru ca ai lor să aibă linişte. Când* barbarii *se întrec cu cerutul ori cu ameninţarea, îi pândesc prin strâmtori şi locuri grele, şi câştigă biruinţi, astăzi de mult uitate*].

CAP. III.

Întemeierea Domniei Ţării-Româneşti, de când au descălecat Românii.

(DIN LOGOEĂTUL STOICA LUDESCU).

Insă d'intâiu s'au coprins [Ţara-Românească] de Românii cari au purces dela Romani, şi au venit spre Miazănoapte[1]. Deci, trecând apa Dunării, au descălecat la Turnul Severinului[2], alţii în Ţara-Ungurească, pe apa Oltului, şi pe apa Mureşului, şi pe apa Tisei, ajungând şi până la Maramureş[3]. Iar cei ce au descălecat la Turnul Severinului, s'au tins pre supt poalele muntelui, până în apa Oltului; alţii s'au pogorât pre Dunăre în jos, şi, aşà, împlându-se tot locul de ei, au venit până la marginea Nicopoii.

Atunce s'au ales dintr'inşii boiarii cari au fost de neam mare, şi puseră Banoveţ un neam ce le ziceà Basarabi, să li fie lor cap,

---

1. N'a fost o *descălecare*, ca în Moldova, ci Voevozii din dreapta şi stânga Oltului şi toţi juzii s'au unit, de voie ori de silă, prin căsătorii ori prin înfrângeri, supt Voevodul văii Argeşului, care-şi aveà Curtea la Argeş (Curtea-de-Argeş, adecă: Curtea-*din*-Argeş). Atunci acesta şi-a zis „Domn a toată Ţara-Românească".

2 Severinul a fost cetate ungurească, unde stăteau Bani de hotar, pe cari i-au scos Domnii.

3 Mare greşeală. Numai duşmanii noştri spun, din interes, că am venit din Balcani în vremi târzii.

adecă Mari-Bani[1]. Şi aşezară întâiu să fie Scaunul la Turnul Severinului, al doilea Scaun s'au pogorât la Strehaia[2], al treilea Scaun s'au pogorât la Craiova. Şi, aşà fiind, multă vreme au trecut, tot ei oblăduind acea parte de loc.

Iar, când au fost la cursul anilor dela Adam 6798 (1290), fiind în Ţeara Ungurească un Voevod ce l-au chemat Radu Negru Voevod, mare-herţeg pre Almaş şi pre Făgăraş[3], rădicatu-s'au de acolo cu toată casa lui, şi cu mulţime de noroade, Români, Papistaşi, Saşi, de tot feliul de oameni: pogorându-se pre apa Dâmboviţei, început-au a face ţeară nouă[4].

Întâiu au făcut oraşul Câmpulung; acolo au făcut şî o biserică mare şi frumoasă şi înaltă. De acolo au descălecat la Argeş, şi iar au făcut oraş mare şi şi-au pus Scaunul de Domnie, făcând Curţi de piatră, şi case domneşti, şi biserică mare şi frumoasă[5]. Iar noroadele ce pogorâse cu dânsul, unii s'au tins pre supt munţi, ajungând până în apa Siretului, şi până la Brăila; iar alţii s'au tins în jos preste tot locul, de au făcut oraşe şi

---

[1] Şi aici e greşit. Banoveţi s'au zis fraţii Craioveşti, feciorii lui Neagu, boier de Craiova, pentrucă luaseră Bănia pentru neamul lor.

[2] Se poate ca la Strehaia, unde au fost Curţi domneşti lângă mănăstirea de azi, să fi fost un vechiu Voevod.

[3] Aceste două ţeri s'au dat lui Vladislav-Vodă ca ducat, de Unguri, pentru ajutor.

[4] Aşà-şi închipuià Ludescu, văzând că se atlă Saşi şi alţi catolici la Câmpulung. In acest oraş e îngropat, de bună seamă, lângă tatăl sau bunicul său, Nicolae Alexandru Voevod, fiu al lui Basarab, întemeietorul, un Radu-Vodă depe la 1380. I se zice Negru, din confuzie cu Neagoe, cititorul dela Argeş.

[5] Cea mai veche biserică argeşeană e Sân-Nicoară, ale cării ruine se văd încă pe o culme stăpânitoare.

sate până în marginea Dunării şi până în Olt.

Atunce şi Băsărabeştii, cu toată boierimea ce erà mai înainte preste Olt, s'au sculat cu toţii de a venit la Radul Vodă Negru, închinându-se, să fie supt porunca lui, şi numai el să fie Domn preste toţi[1]. De atunci s'au numit ţeara de-i zic Ţeara-Românească.

Iar tituluşul[2] Domnului s'au făcut precum arată mai jos:

Intru Hristos Dumnezeu cel bun-credincios şi cel bun-decinste şi cel iubitor de Hristos şi singur biruitor, Io[3] Radul Negru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Ţeara-Românească şi herţeg al Almaşului şi al Făgăraşului[4].

Acesta este tituluşul Domnilor, de atunce începându-se, pân' acum, precum adevărat se vede că este scris la toate hrisoavele ţerii.

Şi în acestaşi chip tocmitu-şi-au Radu-Vodă ţeara cu bună pace, că încă nu erà de Turci împresurată, şi au domnit până la moarte, îngropându-l la biserica lui din Argeş. Şi au domnit ani 24.

De aice se începe povestea altor Domni, cari au venit pre urma Negrului-Vodă, precum arată mai jos:

Mihaiu-Vodă, au domnit ani 19.

Dan-Vodă au domnit ani 23. Acesta au fost frate cu Mircea Vodă bătrânul, şi l-au ucis Şişman-Vodă, Domnul Sârbilor, când erà cursul anilor 6864 (1356[5]).

---

[1] Aceasta se făcuse încâ supt Basarab-Vodă, puţin după 1300.
[2] Titlul.
[3] *Io* îşi ziceau Domnii noştri, pomenind întâiu, după datina Bulgarilor, pe Ioan, cel d'intâiu Ţar al acestora.
[4] Aşà a fost titlul, dar n'avem acte dela Radu.
[5] De fapt, la 1393.

Alexandru-Vodă au domnit ani 27.

[De fapt, șirul Domnilor munteni e acesta: Iancu (Ivancu) Tâhomir 12.. — 13.. Basarab I-iu c. 1330 — c. 1340. Alexandru I-iu c. 1340—16 Noembrie 1364. Vladislav I-iu 1364 —c. 1380. Radu I-iu c. 1380—... Dan I-iu... —1386.]

Mircea-Vodă bătrânul. Acesta au avut mare războiu cu Baizit-bei dela Nicopoie[1]. Făcutus'au acest războiu pre apa Ialomiții[2]; biruitau Mircea-Vodă pre Turci, și făr' de număr au perit, trecând Baizit-bei Dunărea fără vad; și alte multe războaie au avut cu Turcii.

---

[1] De fapt, marele Sultan Baiezid, zis Fulgerul.
[2] Și acolo odată; altă dată la Rovine, în șesul doljean.

CAP. IV.

Luptele lui Mircea-Vodă cu Turcii.

(DIN MIHAIL MOXALIE)

Atunce se sculă multă mulţime de Turci, şi începură a prădà şi a luà ţări şi cetăţi: luară şi Amorea şi Draciul[1], până la Dalmatia, şi toată ţara Arbănaşilor[2]; şi începură a scădeà puterea creştinească, că nu aveà nimeni puteare să le stea înainte. De-acii se duseră şi la Sârbi, şi feaceră acolo războiu mare, şi mult sânge s'au vărsat, şi mulţi fără număr au pierit. Atunci un voinic, anume Miloş Cobilici, viteaz şi bărbat bun, deci meşterşugui de se apropiè şi spintecă cu un hangeariu pe Murat-beghi[3], şi, aşà pieri.

Pre acea vreme ucise şi Şuşman, Domnul Şcheailor[4], pre Dan Voevod, Domnul rumânesc.

De-acii se rădică Baiazit-beg, feciorul lui Murat de se lovirea cu Lazăr, Domnul sârbesc[5], şi-l birui de-l ucise, şi plecă ţara Sârbească supt sine, să-i dea dajde, şi le puse Domn pre Ştefan Dispot, ani 6897 [1389].

---

[1] Morèa şi Durazzo.
[2] Albanezilor.
[3] Sultanul Murad I-iu († 1389).
[4] Bulgarilor.
[5] I se zicea: Cneaz.

De-acii se rădică Baiazit cu Turcii spre Rumâni. Deci, se loviră cu Mircea Voevod, şi fu războiu mare, cât se întunecà de nu se vedea văzduhul de mulţimea săgeatelor. Şi mai pierdù Baiazit oastea lui cu totul. Iară Paşii şi Voevozii periră toţi: atunce perì Constantin Dragovici [1] şi Marco Cralevici, aşà, de se vărsà sânge mult, cât erà văile crunte. Deci, se spărè Baiazit, şi fugi, de trecù Dunărea, şi puse socotitori pre la toate vadurile, şi prinse pre Şuşman, Domnul Şcheailor, de-l tăiè, ani 6903 [1395]. Atunce luară Turcii ţara Şcheailor cu totul 6905 [1397].

Jicmon [2], Craiul unguresc, adună toată tăria de spre Apus: Domnii, Voevozii, boiarii, Nemţii şi Frâncii [3], şi pre uscat, şi pre Dunăre, cât nu se vedeà apa de mulţimea corabiilor: Mircea Voevod cu Rumânii, şi dela Manoil Paleolog veniră corabii multe, pline de voinici [4] de în Ţarigrad, şi de în Veneţia 30 de corabii. Deci, mergeà Craiu pre uscat în jos pre Dunăre cu hvală [5] mare şi cu oşti tocmite, împlătoşaţi, poleiţi, şi scripià de-ţi pareà că răsare soarele.

Şi, când sosì în cetatea de Necopoe, el vreà să ieà Necopoia, iară Baiazit strânse Turcii cu totul de spre Răsărit şi păziră, curând de se loviră faţiş cu cei de spre Apus, şi fu sfadă mare în multă vreame. Ce învenseră Turcii pre Unguri, iară Craiu' scăpă în-

[1] Al lui Dragases (Dragoş).
[2] Sigismund.
[3] Francezii.
[4] Ostaşi.
[5] Fală.

tr'o corabie. Iară Baiazit i-au gonit până la Dunăre, şi mulţi se necară în Dunăre. Deci, Craiul, cu câtă hvală venise, cu mai mare ruşine se întoarse că-şi pierdù voinicii cu totul şi lăsă oase de oameni, cât nu-şi puteà arà oamenii pre acei câmpi.

[URMAREA DIN LUDESCU.]

Facut-au şi sfânta mănăstire Cozia, şi sfânta mănăstire Cotmeana[1], când erà anul 6891 [1382].

Şi au domnit Mircea-Vodă ani 29, şi au murit în Domnie [Ianuar 1418], şi s'au îngropat la mănăstirea lui, la Cozia.

---

[1] In Argeş.

CAP. V.

Întemeiarea Ţerii Moldovei şi Alexandru-cel-Bun

(DIN GRIGORE URECHE.)

După râsipa ţerii de'ntâiu,... mai apoi, după multă vreme, când feciorii cei de Domni den munţii ungureşti, pogorând după vânat, ş au nemerit la apa Moldovei, văzând locuri desfătate, cu câmpi deschişi, cu păduri dese şi cu ape curgătoare, îndrăgind locul, au tras pre ai săi dela Maramurăş, şi pre alţii au îndemnat de au venit. Şi au descălecat întâiu supt munte [1], apoi, înmulţindu-se, mai şi crescând înainte, nu numai apa Moldovei sau Siretiul li-au fost hotar, ce până la Nistru şi până la Mare s'au lăţit [2]. Mai apoi şi războaie făceau, ca să-şi apere ţara şi pământul său de către Schiţi şi Goţi [3], şi de către alţi vecini ce erau prin pregiur. Ce, având purtători de grijă pre Domnii lor, cari-i rădicase dintre sine, de multe ori în Ţeara Leşească au întrat, şi multă pradă şi izbândă

---

[1] De fapt întâiu s'a aşezat Voevod maramurăşean, supus Craiului unguresc, Dragoş. Iar—fiul lui, Sas, care i-a urmat, murind,—Bogdan Voevodul, tot din Maramurăş, a venit pela 1360 fără voia Craiului şi a ţinut ţara în voie, ca Domnie slobodă.

[2] Pe la 1400.

[3] Ureche crede că *descălecatul* e mult mai vechiu.

au făcut. Den câmpi pre Tatari i-au scos[1]. Aşijderea şi Muntenilor, nu numai nevoie şi groază le făceau, ce şi Domniile le schimbau, şi pre cine vreau ei, primeau. Pre Ardeleni nu-i lăsau să se odihnească, ce pururea le făceau nevoie, şi cetăţi multe le luase, şi le lipise către ţara Moldovei, — carele toate la rândul său se vor arătă.

Mai apoi, şi cu Turcii, cari se vedeau că, ca o negură, toată lumea acopereau, războaie minunate făceau; de multe ori i-au şi biruit. Mai apoi, de i-au şi supus supt jugul lor, de câteva ori i-au asudat, rocoşindu-se[2], şi nu fără multă moarte şi pagubă în oameni, până a se aşezare.

Între acei feciori de Domni, ce au nemerit locul acesta, au fost şi Dragoş-Vodă, feciorul lui Bogdan-Vodă[3], carele erà din Domnii Râmului, ce venise dela Maramurăş, şi se vedeà mai de cinste şi mai de folos decât toţi. Pre carele cu toţii l-au ales şi l-au pus Domn, mai mare lor şi purtător de grijă. Şi, dacă l-au pus Domn, au luat pildă de pre capul acelei hieri nesâlnice, zimbru, ce... l-au vânat, şi puseră de au făcut pecetea ţerii Moldovei, de trăieşte până într'această vreme, în mânile celui ce-l alege Dumnezeu a fire Domn ţerii, de se pune pre cărţile Domnului, pentru tocmelile şi aşezările lăcuitorilor, şi de ascultarea şi certarea celor ce fac strâmbătăţi între lăcuitorii ţerii.

---

[1] Ei erau domnii câmpului.
[2] De a se rescula.
[3] Fals.

Şi au domnit doi ani Dragoş-Vodă, şi s'au săvârşit. Şi, întru această începătură, au fost Domnia ca o căpitănie. Pre acesta semn, de 'ntâiaşi dată ce se arătă Domnia fără traiu[1], se puteà cunoaşte că nu va fi aşezare bună între Domnii Moldovei; ce, cum au fost prea scurtă viaţa Domnului d'intâiu, aşà şi Domnii ce vor fi pre urmă, adesea se vor schimbà, şi multă neaşezare va fi între Domnii Moldovei.

După Dragoş-Vodă au stătut Domn fiul său, Sas-Vodă, şi au domnit patru ani, şi s'au săvârşit.

Şi au rămas Domn fiu-său, Laţco-Vodă, şi au domnit opt ani.

Iară, după Laţco-Vodă, au domnit Bogdan Vodă, şese ani.

După Bogdan-Vodă au domnit Petru-Vodă, feciorul lui Muşat[2], 16 ani.

Iară, după Muşat, au domnit frate-său, Roman-Vodă, trei ani.

După Roman-Vodă au stătut la Domnie Ştefan-Vodă. . . , şi au domnit şepte ani.

Iară ce se va fi lucrat în zilele acestor Domni, nu se află scris nemică, cât au domnit ei, 46 de ani; cunoaşte-se că poate au fost neaşezaţi, şi de curând, şi n'au avut cine scrie; nice vecinii, cari nemică n'au lăsat neînsemnat, n'au ştiut nimic despre dânşii, să fie scris...

---

[1] Adecă unde a stăpânit prea puţin *Bogdau* (nu Dragoş).— Iată adevaratul şir al Domnilor: Bogdan, 1360—c. 1364; Laţcu, c. 136 – c. 1372; Iurii (Iuga) Coriatovici, c. 1372 — Decembre 1377; ? Stefan I, 1377, 1378— 137...; Petru I, c. 1378—c.1393; Roman I, c. 1393—c. 1394; Ştefan I (sau II), c. 1394—1400; Iuga, 1399—1400.

[2] Al Muşatei. Aşà o chemà pe maică-sa, care moştenise drepturile de stăpânire ale Casei lui Bogdan-Vodă.

După Domnia lui Ștefan-Vodă au domnit Iuga-Vodă, apoi Alexandru-Vodă, carele se omenì mai jos.

Făcut-au [Alexandru-Vodă] două mănăstiri mari în Moldova: Bistrița și Moldovița, și le-au înzestrat cu multe sate, și vecini, și cu hălăștaie, și cu veșminte scumpe înăuntru, și cu odoare. Și, deacă s'au văzut luminat în cinstea Domniei, în doi ani a' Domniei sale, fiind mai întreg și mai cuminte decât cei trecuți înaintea lui, și multe râvnind și nevoind spre cele de folos sufletului său, adus-au, cu mare cheltuială, din țeara păgână, sfintele moștii ale marelui mucenic Ioan Novi, și le-au pus întru a sa vestită cetate, ce este la orașul Sucevei, cu mare cinste și pohvală[1], de ferirea Domniei sale și de paza Scaunului său [1400]. De vei cercà la Cărțile Bisericii[2], vei aflà scris viața Sfinției Sale, Miercuri și Joi, în săptămâna Rusalelor: atunce îl slăvește toată țara noastră, în sfânta Mitropolie în Suceava, unde-i zac sfintele moștii.

Și, cu darul de înțelepciune ce aveà dela milostivul Dumnezeu, prăvind și văzând cinstea lumii, cum se cade a se purtare Craii, Impărații și Domnii, în podoabe și în obiceie de cinste, socotit-au și la această țeară, măcar că n'au mai fost căutat-o alții ce au fost Domni de mai nainte, întâia dată au trimes la Patriarhia dela Răsărit de au luat blagoslovenie, și au făcut Mitropolit, și i-au dat

[1] Laudă.
[2] La Cazania, Evanghelia învățătoare a Mitropolitului Varlaam.

Scaun o sfântă mănăstire în oraşul Sucevei, să fie Mitropolie, lângă Curtea domnească, dându-i multe sate, şi ocini[1], să fie de posluşanie sfintei Mitropolii. Dat-au şi o samă de Ţinuturi în eparhia Mitropolitului, făcându-l epitrop legii.

Mai făcut-au şi al doilea episcop, după Mitropolit, la sfânta mânăstire în oraş în Roman, şi-i dete eparhie o parte de Ţinuturi, pe supt munte, în gios.

---

[1] Moşii moştenite.

CAP. VI.

Bogdan-Vodă și începuturile Domniei lui Ștefan-cel-Mare.

(DIN GRIGORE URECHE)

[*Domnii, dela Alexandru-cel-Bun:* Ilie sau Iliaș, 1432-1434; Ștefan II, 1434-1435; Ilie cu Ștefan II, 1435-1443; Ștefan II, 1443-1447; Roman II, 1447-1448; Alexandru II, 1448, Iulie-August; Petru II, 1448-1449; Alexandru II, 1449; Bogdan II, 1449-1451; Petru III, 1451-1457; Alexandru II, 1451-1455].

Domnind Alexandru-Vodă [cel tânăr, fiul lui Ilie și nepotul celui bătrân Alexandru[țeara, s'au sculat asupra lui, Bogdan-Vodă, în anul 6962 [1453], Avgust în 22[1], și s'au lovit cu... Alexandru-Vodă, la Tămășeni, aproape de târgul Romanului, și, după multă nevoință, au biruit Bogdan-Vodă pre Alexandru-Vodă...

Și multă moarte s'au făcut în oastea lui Alexandru-Vodă, și într'acel războiu au perit oameni de frunte: Oance, Logofătul-cel-Mare, și Coste Andronic, și alții.

Cronicarul latinesc această poveste o scrie, și zice că acest Bogdan-Vodă au venit cu oaste asupra lui Alexandru-Vodă, cum s'au

---

[1] De fapt, 12 Octombre 1448.

pomenit mai sus, şi l-au gonit în Ţeara Leşească, după ce au domnit patru ani.

Alexandru-Vodă, dacă au fugit în Ţeara Leşească, cu Doamnă-sa şi cu coconii săi, au poftit dela Craiu agiutor[1]; şi au trimis Craiul pre Ioan Sinavschi cu Ţeara Rusească[2], şi au împins pe Bogdan-Vodă, şi au apucat Hotinul, şi Neamţul şi Suceava, şi au aşezat pre Alexandru-Vodă Domn la Scaun.

Iară Bogdan, fără zăbavă, adunând oaste de pe unde au putut, au venit, şi au scos pre Alexandru-Vodă den Scaun, şi iar au stătut Bogdan-Vodă Domn în Scaun. Deci, Alexandru-Vodă au năzuit la Leşi, şi au făcut jalobă la Craiu pre Bogdan-Vodă. Iară Craiul au făcut sfat ce va face cu această ţară mişcătoare şi neaşezată. Sfătuiau unii de ziceau să scoaţă Domnii, să nu i mai lase să hie, şi să pună giudeţele sale[3], şi să o împarţă să o facă Ţinuturi[4]. Iară alţii ziceau, cari erau împotrivă, că mai bine este a se apărà de Turci de după păretele altuia decât de după al său.

Şi, aşà, aleseră pre Ozdrovot[5] şi pre Conieţpolschi, cu oaste, pentru pohta a o samă de Moldoveni, să ducă pre Alexandru-Vodă la Scaun; cari au scos Voevozia rusească şi au avut şi de Moldoveni gloate mari. Şi, dacă au întrat în Moldova, cu trei oşti: Moldovenii,

---

[1] După mamă eră şi rudă cu Craiul.
[2] Cu oştile din Rusia, provincia poloná de peste Nistru.
[3] Judecătorii săi.
[4] Palatinate.
[5] Ozdrowanscki.

cu Domnul lor, cu Alexandru-Vodă, şi un polc de Podoleni [1], cu Buciaţchie, şi altă parte de oaste erà cu Conieţpolschi, oastea au trecut Nistrul la Hotin, supt cetate. Că erà cetatea Hotinul pre mâna oamenilor lui Alexandru-Vodă. Iară Bogdan-Vodă erà atunce la Lipovăţ [2].

Leşii, deaca au înţeles de dânsul, au vrut să treacă Prutul, să-i deà războiu. Iară Bogdan-Vodă n'a vrut să deà războiu, socotind să-i bage la locuri strâmte, şi, zăboyindu-i, să-i flămânzească. Aşà, i-au purtat den loc până la apa Bârladului; iară el ţineà pădurile, şi trimiteà cu înşelăciune soli că va să se plece lui Craiu şi să facă pace, giuruindu-i 7.000 galbeni să-i deà pre an, şi încă şi alte multe daruri giuruià, numai Craiul să-l apere de Turci.

Crezând Leşii acela cuvânt, au lăsat să hie pre îngăduinţa lui, şi s'au întors. Iară Bogdan-Vodă se ascuţià ca să-i poată vânà unde ar puteà. Ce, simţind aceste oamenii lui Alexandru-Vodă, au spus Leşilor să nu se încrează, ci să se păzească. Iară Leşii, fiind de înşelăciune coprinşi, nu băgară în seamă, până au fugit un diac a lui Bogdan-Vodă la oastea leşească, de li-au spus. Atunce boiarii lui Alexandru-Vodă sfătuiau să încungiure pădurea şi să hălăduiască de meşterşugurile lui Bogdan-Vodă, că în pădure supusese [3] oaste. Dară Leşii, fiind dârji, n'au vrut să asculte, ce au întrat să treacă pădurea, şi au trimis

[1] Din Podolia, altă provincie poloná la Nistru.
[2] În codrii Vasluiului.
[3] Ascunsese.

înainte carele cu pârcălabul de Hotin, şi cu dânsul toţi Moldovenii, şi cu Podolenii.

Când au fost în mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan-Vodă la carele Leşilor. Şi, apărându-se Leşii, abià au scăpat, cu multă pagubă şi perire. Apoi, vrând să între şi cealaltă oaste leşească, atunce s'au ivit toată oastea lui Bogdan-Vodă, cu multe steaguri şi buciune, şi fără călărime, iară multă pedestrime.

Văzând aceasta Leşii, ei s'au tocmit de războiu, şi au băgat în mijloc pre Alexandru-Vodă. Şi s'au tâmplat acest războiu a şese zi după pacea ce se făcuse la Crasna [1451]; şi s'au bătut de'nainte de apusul soarelui până a înoptat, perind dintr'amândouă părţile, până au năvălit şi gloatele de pedestrime, care au făcut la strâmtoare mare vărsare de sânge în Leşi, tăind cu coasele vinele cailor. Unde hatmanii leşeşti, vrând să îmbărbăteze pre ai săi, şi au pus şi ei capetele, ales Petru Ozdrovot, şi Neculai Porava şi Buciaţchi.

Şi biruià Bogdan-Vodă, de n'ar fi dat agiutor Moldovenii lui Alexandru-Vodă, care trecuse pădurea cu Podolenii, pre care îi trimisese cu carele. Aceia s'au vârtejit[1] la războiu, de au dat inimă celorlalţi, ce erau peltori[2], şi au împins pre oastea lui Bogdan-Vodă, de unde au prins a fugire, şi împluse pădurile. Şi, aşà, cu vitejia iar a Moldovenilor, au rămas izbânda la Leşi, cei ce pierduse războiul,—dintre cari mulţi aleşi perise

[1] S'au lutors în luptă.
[2] Să piară.

în războiu: Nievorschie, Biescovschie, Davidovschie, şi alţi mulţi ca aceştia.

Deci Alexandru-Vodă, cunoscând că nu se va puteà aşezà la Scaun, că pre vrăjmaşul său, pre Bogdan-Vodă, măcar că de acea dată l-au fost înfrânt, iară nicio pagubă nu-i făcuse,—că Bogdan-Vodă şi cu oamenii săi, cumu-şi erau învăţaţi a ţinere pădurile, măcar că se răşchirase din războiu, prin păduri, iarăşi s'au strâns şi s'au tăbărât, nepierzând nădejdea, şi să lovească pre Leşi, ştiindu-i că sânt slăbiţi de tot ajutorul, — înţelegând de aceasta Leşii, de 'mpreună cu Alexandru-Vodă, şi văzându-se slabi, nu erà nădejde de al doile rând să se lovească cu Bogdan-Vodă. Că nemică lui Bogdan-Vodă nu-i stricase, că den oastea lui puţini perise; iară de la Leşi cu totul perise.

Deci, văzând că nu le slujeşte norocul, nu s'au apucat de Scaun, nici au aşteptat de al doile rând războiul, temându-se să nu-i lovească Bogdan-Vodă fără veste, cu oaste tocmită[1], şi vor petrecc mai rău decât întâiu. Ce numai s'au bulucit[2], dimpreună cu Alexandru-Vodă, şi cu toţii s'au tras mai degrabă spre Ţeara Leşească.

Iară Bogdan-Vodă, văzându-se curăţit de vrăşmaşii săi, s'au aşezat în Scaun.

După doi ani a' Domniei lui Petru-Vodă Aron, rădicatu-s'au dela Ţeara Munteneascà Ştefan-Vodă, feciorul lui Bogdan-Vodă [1457], cu mulţime de oaste muntenească, şi den

[1] Gata.
[2] Strâns laolaltă.

țeară adunați și au intrat aici, în țeară; și, silind spre Scaunul Sucevei, i-au ieșit înainte Petru-Vodă Aron, la sat la Joldești, pre Siretiu, la Tină, și și-au dat războiu în ziua de Gioi Mari, Aprilie 12, și au înfrânt Ștefan-Vodă pre Petru-Vodă Aron. Și nu se lăsă Petru-Vodă cu, atâta ci iar s'au bulucit[1], al doile rând la Orbic, de s'au lovit cu Ștefan-Vodă; și iar au izbândit Ștefan-Vodă, că au prins pre Petru-Vodă Aron, și i-au tăiat capul, după ce au fost Domn doi ani,— de-și răsplătì moartea tătâne-său, lui Bogdan-Vodă.

Ștefan-Vodă au strâns boiarii, și mari și mici, și altă Curte măruntă, împreună cu Teoctist Mitropolitul, și cu mulți călugări, la Direptate[2]; și i-au întrebat pre toți: este cu voia tutulor să li fie Domn? Atunce toți, cu un glas, au strigat: «În mulți ani dela Dumnezeu să domnești». Și, cu voia tutulor, l-au rădicat Domn, și l-au pomăzuit de Domnie Teoctist Mitropolitul. Și de acolo au luat Ștefan-Vodă schiptrul țerii Moldovei, și au mers la Scaunul domnesc, la Suceava.

Deci, Ștefan-Vodă, gătindu-se de mai mari lucruri să facă, nu cercă să așeze țeara, ce de războaie se gătì; că au împărțit oștii sale steaguri, și au pus hotnogi[3] și căpitani, — care toate cu noroc i-au venit.

---

[1] Adunat.

[2] Unde se aduceau, în margenea Sucevei, la îndeplinire osândele.

[3] După ungurește. Asemenea căpetenii de oaste se întâlnesc mai târziu. Ștefan avea în oaste: viteji, voinici, hânsari și asupra lor căpitani.

CAP. VII.

Luptele lui Ştefan-cel-Mare.

(DIN GRIGORE URECHE.)

Fiind Ştefan-Vodă om războinic, şi de a pururea trăgându-l inima spre vărsare de sânge, nu se zăbovì vreme multă, după ce se aşeză la Domnie, ce, în al cincile an al Domniei sale, în anul 6969 [1461], rădicatu-s'au Ştefan-Vodă cu toată puterea sa, şi s'au dus la Ardeal, de au prădat Ţara Săcuiască. Nice au avut cine să-i iasă împotrivă, ce, după multă pradă ce au făcut, s'au întors cu pace înapoi, fără de nicio sminteală.

Iar în al şesele an a' Domniei lui Ştefan-Vodă, în anul 6970 [1462], Iunie în 22, au lovit pre Ştefan-Vodă cu o puşcă într'o gleznă, la cetatea Chiliei[1].

. . . . . .

În anul 6973 [1465], în luna lui Ghenarie 23, adunând Ştefan-Vodă multă oaste de ţeară, vrând să răscumpere cetăţile care le luase păgânii dela alţi Domni, pogorât-au cu toată puterea sa spre cetatea Chiliei, şi, sosind[1] Miercuri spre Joi, la miazănoapte, au

1. El încunjurase cetatea, pe care ostaşi unguri o ţineau pentru Domnul muntean.

încungiurat cetatea. Insă Joi nu s'au apucat de harţă, iară Vineri, de diminiaţă, au început a batere cetatea, şi, aşà, toată ziua s'au hărţuit, până seara. Iară, Sâmbătă, se închinară cei din cetate, şi au întrat Ştefan-Vodă în cetatea Chiliei; şi acolo, petrecând trei zile, veselindu-se şi lăudând pre Dumnezeu, îmblânzeà oamenii în cetate.

De acolo şi la Cetatea-Albă au tras, şi, multă năvală făcând, au dobândit şi Cetatea-Albă. Şi, aşà, amândouă cetăţile cu multă vărsare de sânge le dobândì; carele le-au întărit cu bucate şi cu slujitori[1]. Au lăsat pre Isaia şi pre Buhtea pârcălabi, ca să le grijească; iară Ştefan-Vodă s'au întors la Scaunul său, la Suceava.

Iară în al zecele an a'. Domniei sale, în anul 6974 [1466], Iulie 10 [Iunie 4], au început Ştefan-Vodă a zidire mănăstirea Putna, întru lauda lui Dumnezeu şi a Maicei noastre Născătoarei de Dumnezeu.

Mateiaş [Corvin], Craiul unguresc[2], bizuindu-se puterii sale şi meşterşugului său, cu care pre mulţi den vecinii săi i-au surpat şi i-au supus, — carele de multe ori războaie făceà cu Turcii, şi cu noroc izbândià,—neavând niceo pricină direaptă asupra lui Ştefan-Vodă, ce numai ca să-l pună să fie supt ascultarea lui, ca să-i fie cuvântul deplin, când de multe ori se lăudà Mateiaş Craiu, că, câte războaie face Ştefan-Vodă, toate cu

[1] In veacul al XVII-lea, ostaşi ţerani. — Cetatea Albă n'a luat-o Ştefan; încă de pe la 1410 ea erà a Moldovei.
[2] Tată-său, Iancu, vestit viteaz, erà Român.

puterea lui le face, şi de supt ascultarea lui face izbândă, şi, vrând, de ce se lăudare, ca să arate că-i adevărat, au trimis soli la Ştefan-Vodă, să i se închine. Iară Ştefan n'au primit.

Deci, văzând Mateiaş Craiu volnicia lui Ştefan-Vodă că nu o poate supune, au strâns multă oaste a sa, şi, agiutor luând dela alţii, au purces, în anul 6975 [1467], şi au ieşit în Moldova, şi ziceà că cu cale merge, să ducă la Scaun în Moldova Domn pre Petru-Vodă. Şi au ieşit la Trotuş, Noiemvrie 19; de acolo au mers la Roman, Noiemvrie 29, şi acolo s'au odihnit până a şepte zi, prădând şi jăcuind. Iară a opta zi, Dechemvrie în 7, au aprins târgul Romanul, şi au purces spre Suceava, să apuce Scaunul.

Şi, mai apoi, socotì să nu rămână vre-un unghiu nepipăit de dânsul, au lăsat calea de spre Suceava, unde-l aşteptà Ştefan-Vodă, şi au luat spre Baie, unde au sosit Luni, Dechemvrie 14. Şi acolo la Baie, cum nu vreà aveà nicio grijă de nicio parte, îşi lăsă oastea fără nicio pază, la băuturi şi la jacuri. De care lucru având Ştefan-Vodă ştire, şi prinzând limbă[1], Marţi, Dechemvrie 15, au aprins târgul asupra lor, când ei erau fără de nice o grijă. Şi, fiind ei beţi, i-au lovit Ştefan-Vodă cu oastea tocmită, în revărsatul zorilor, de au făcut multă moarte şi perire în Unguri. Că ei, nefiind tocmiţi de războiu, nemică de arme nu s'au apucat, ce de fugă. Nice urma să ieà, carii scăpa', că, fiind noapte, de nu

[1] Veste.

ştiau încotro vor face, în toate părţile rătăceau. Deci, îi vânà' ţeranii în zăvoaie şi prin munţi, unde vre-o 12 mii periţi s'au aflat. Mai apoi, şi singur Craiul, rănit de săgeată foarte rău, abià au hălăduit prin potici, de au ieşit la Ardeal.

Aşà noroceşte Dumnezeu pre cei mândri şi falnici, pentru să arate lucrurile omeneşti cât sânt de fragede şi neadevărate; că Dumnezeu, nu în mulţi, ce în puţini arată puterea Sa, ca nime să nu se nădăjduiască în puterea sa, ce întru Dumnezeu să-i hie nădejdea, nice fără cale războaie să facă, — că Dumnezeu celor mândri se pune împotrivă.

Pre acea vreme, având Ştefan-Vodă prietenie cu Leşii, au trimes din dobânda[1] sa şi Craiului leşesc, prin solii săi.

Iară Mateiaş, Craiul unguresc, dacă au scăpat, de iznoavă gătise oaste ca să vină asupra lui Ştefan-Vodă; ci, venindu-i alte greutăţi de spre Ţeara Ceşească[2], s'au întors la Ceşi cu oastea sa.

Atunci, şi Craiul leşesc, înţelegând că va să meargă Mateiaş Craiul asupra lui Ştefan-Vodă, au trimis soli că-i va dà agiutor, de-i va trebui, împotriva lui Mateiaş Craiu; şi i-ar fi dat, de nu s'are fi părăsit de acel gând[3] Mateiaş Craiu.

Pe acea vreme, în 25 a' lui Noiemvrie, s'au săvârşit Evdochia, Doamna lui Ştefan-Vodă.

. . . . . .

Într'acelaşi an, după războiul lui Ştefan-

[1] Prada.
[2] A Cehilor, Boemia.
[3] De nu s'ar fi răsgândit.

Vodă ce au avut la Baie cu Mateiaş Craiul, s'au rădicat Ştefan-Vodă cu toată puterea sa: voind să-şi răscumpere strâmbătatea ce-i făcuse Ungurii, cu Mateiaş Craiu, când venise la Baia, s'au dus la Ardeal, şi multă pradă şi robie au făcut în Ţeara Săcuiască, neavând cine-i stà împotrivă, şi cu pace s'au întors înapoi, fără nice o zminteală.

Nu peste multă vreme, au încetat vrajba între Craiul unguresc şi între Ştefan-Vodă; că, văzând ei că vrăjmaşul lor şi a toată creştinătatea, Turcul, le stă în spate, şi asupra volniciei[1] tutulor întinde mrejile sale ca să-i cuprinză, şi arătându-se prieten, cu multe cuvinte înşelătoare, şi către unul, şi către altul, ca să-i zădărească şi să afie cap de price[2], să înceapă zarvă, socotind că, între acele amestecături, i se vor închină lui, pentru să le dea agiutor, şi, mai apoi, îi va plecà supt giugul său; ci văzând aceste înşelăciuni, Mateiaş Craiu şi cu Ştefan-Voda s'au împăcat, şi s'au aşezat; şi încă, după pacea aşezată, şi legături tari ce făcură amândoi, au dăruit Mateiaş Craiul pre Ştefan-Vodă cu două cetăţi mari la Ardeal, anume Balta[3] şi Ciceul.

Venit-au mulţime de oaste tătărească, şi au întrat în ţară să prade, în anul 6978 [1469]. Iară Ştefan-Vodă, prinzând de veste, le-au ieşit înainte, la o dumbravă ce se chiamă la Lipinţi[4], aproape de Nistru; şi s'au lovit cu

[1] Libertăţii.
[2] Inceput de gâlceavă.
[3] Cetatea de Baltă (adică din Baltă).
[4] Lipaic.

oastea sa, Avgust 20; și, dând războiu vitejește, i-au risipit, și multă moarte și perire au făcut într'înșii, și pre mulți i-au prins vii, și le luă tot pleanul[1]. De care lucru cunoscând Ștefan-Vodă că agiutorul nu de aiurea i-au fost, ci numai dela Dumnezeu și dela Prea-Curata Maica Sfinției Sale, și cu mare laudă și izbândă s'au întors înapoi la Scaunul său, la Suceava.

Deacă s'au întors Ștefan-Vodă dela acel războiu cu izbânda ce au făcut, de au bătut pre acei Tatari, spre lauda aceia au mulțămit lui Dumnezeu, și au sfințit mănăstirea Putna, care erà zidità de dânsul (Septemvrie în trei), spre lauda Prea-Curatei Fecioarei Mariei, Maicei Domnului nostru Isus Hristos. La care sfințenie multă adunare de călugări au fost, și singur Teoctist Mitropolitul, și Tarasie episcopul, împreună cu Iosif arhimandritul și egumenul Putnei. Zic că au fost la liturghie arhiepiscopi, preoți și diaconi, 64, la jertfelnic.

Într'acele vremi, au întrat zaviste între Ștefan-Vodă și între Radu Vodă, Domnul muntenesc. Pre obiceiul firii omenești: de ce are, de ce pofteşte să aibă mai mult, nu sosià[2] lui Ștefan-Vodă, ale sale să le țină și să le sprijinească, ci de lăcomie, cele, ce nu erau a' lui, încă vra să le cuprinză. Strâns-au țeara și slujitorii săi, și au întrat în Țeara Muntenească, de au prădat marginea, Fevruarie în 27, și au ars Brăila, Marți în săptămâna albă.

[1] Pradà.
[2] Nu ajungea.

Radul-Vodă, Domnul muntenesc, văzând atâta pradă în ţeara sa, ce-i făcuse Ştefan-Vodă, n'au vrut să să lase nu-şi cerce[1] strâmbătatea sa. Ci adese se tâmplă, cela ce va să-şi întoarcă bătaia, de doă ori îl bat; că, strângând oastea sa, şi vecinească, au venit asupra lui Ştefan-Vodă. Iară el, ca un leu gata spre vânat, de sârg s'au pornit, şi la Soci le-au ieşit înainte; şi, dând războiu vitejeşte, Martie în 7, veleat 6979 [1471], nu mai puţin de vitejia Moldovenilor, carii erau gata, au să moară, au să izbândească, decât de meşteşugul lui Ştefan-Vodă, Radul-Vodă au pierdut războiul, cu multă pagubă de ai săi. Că pre toţi i-au tăiat, şi toate steagurile Radului-Vodă le au luat, şi pre mulţi i-au prins vii, şi pre toţi i-au tăiat. Numai ce au lăsat vii pre doi boieri de cei mari, pre Stan Logofătul şi Mircea Comisul.

Ştefan-Vodă, având inima aprinsă spre lucruri vitejeşti, îi păreà că un an ce n'au avut treabă de războaie, că are multă pagubă, socotind că şi inimele voinicilor, în războiu trăind, se ascut, şi truda şi osteneala cu care se deprinsese oastea, e a doa vitejie. Strâns-au de iznoavă oaste şi au luat pre Basarabă Laiotă, ca să-l ducă în Ţeara Muntenească, să-l pună Domn.

Ian socoteşte că supt un copaciu bun câţi se mistuiesc; sau câtă laudă îşi adaoge, nu numai purtătorul, ci şi ţeara, când năzuiau la dânsul şi la ţeară şi Domnii cei străini,

[1]) Răzbune.

să-i ducă la Domnie ; şi, cu ajutorul lui, erau cu nădejde că vor izbândi!

Şi, întrând Ştefan-Vodă în Ţeara Munteneascǎ, se gătì să deie războiu Radului-Vodă. Deci văzând Radu-Vodă că nu-i va puteà sta împotrivă, au dat dosu' cu oastea sa, şi şi s'au dus la Scaunul său, la Dâmboviţă[1].

. . . . . .

Dacă au sosit Ştefan-Vodă la Margine, Noiemvrie în 8, au împărţit steagurile oştii sale pre Milcov, şi de aici s'au împreunat cu Radu-Vodă [6981=1473] Noiemvrie în 8 Gioi, la locul ce se zice Cursul Apei, şi, dând războiu vitejeşte de ambe părţile, s'au bătut acolo până în seară. Aşijderea şi Vineri şi Sâmbătă până în seară. Iar, noaptea, spre Duminecă, au lăsat Radu-Vodă toate ale sale în tabără, şi au fugit cu toată oastea la Scaunul său la Dâmboviţa. Iară Ştefan-Vodă s'au pornit după dânsul cu toată oastea, şi, într'această lună în 23, au încungiurat cetatea Dâmboviţa. Şi într'aceia noapte au fugit Radu Vodă din cetate lăsându-şi pre Doamna sa Maria, şi pe fiica sa Voichiţa, şi tot ce au avut, şi s'au dus la Turci, Iară Ştefan-Vodă, în 24 a acestei luni, au dobândit cetatea Dâmboviţa, şi au intrat într'ânsa, şi au luat pre Doamna Radului-Vodă; şi pre fiica-sa Voichiţa o au luat sie Doamnă, şi toată averea lui, şi vistiriile lui, şi hainele lui cele scumpe şi toate steagurile lui. Şi acolo s'au veselit trei zile, şi de acii s'au întors la Suceava, dând laudă lui Dumnezeu. Iară pre Basarabă

[1] Cetatea Dâmboviţei, Bucureşti.

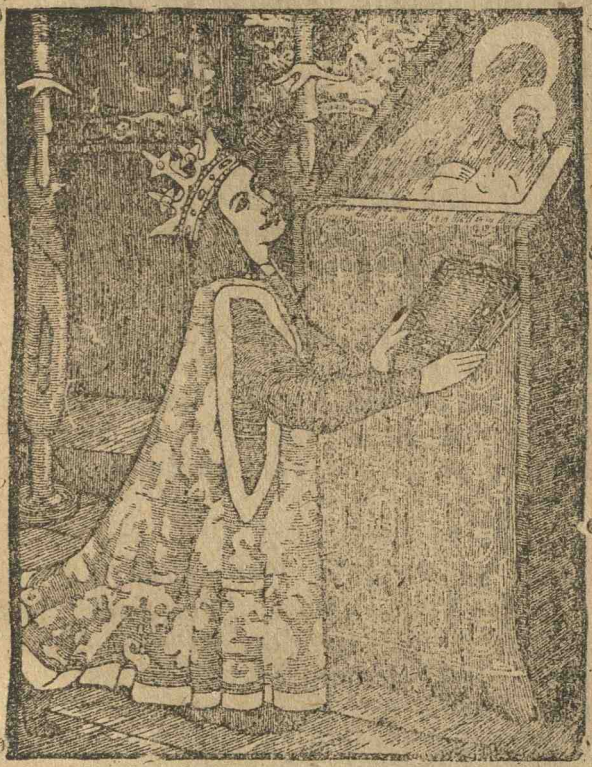

ŞTEFAN-CEL-MARE

Laiotă l'au lăsat Domn în Ţara Muntenească, şi au domnit o lună.

Iară Radu Vodă au năzuit la Turci, ca să-şi scoată agiutor dela Impăratul turcesc şi să-şi răscumpere Domnia cu puterea lor.

Radul-Vodă, dacă au luat agiutor dela Turci au întrat în Ţeara-Românească cu 15 mii de Turci, fără alţi leficii[1] ce-i adunase, şi au dat războiu lui Băsărabă-Vodă, Gioi, în 23 Decemvrie, şi l'au războit cu toată oastea lui; carele, văzându-se împresurat de toţi vrjmaşii săi, au năzuit iarăşi la Moldova, la stăpânul său, Ştefan-Vodă.

Atunci Turcii s'au pornit pe urma lui Băsărabă-Vodă şi au venit până la Bârlad, şi au stătut ca un zid, Vineri, Dechemvrie 31, şi, aşà, au slobozit năvrapii[2] săi de au prădat toată ţara; şi de acii s'au întors prin Ţeara Muntenească.

. . . . . .

În anul 6982 [1474], Octomvrie întâiu, au luat Ştefan-Vodă cetatea Teleajnei[3], şi au tăiat capetele părcălabilor, şi pre muierile lor le-au robit, şi mulţi Ţigani au luat, şi cetatea au ars-o.

Într'aceastăşi lună, în 5 zile, au fost războiu în Ţeara Muntenească cu Ungurii, şi cu Ţăpăluş-Vodă[4], şi, cu agiutor dela Dumnezeu, au izbândit [Băsărabă] Ştefan-Vodă, şi au bătut pe Unguri şi pe Ţăpăluş cu războiu.

---

[1] Lefegii, ostaşi cu leafă.
[2] Azapi, oaste de avangardă turcească.
[3] Vălenii-de-Munte, probabil.
[4] Basarab-cel-Tânăr, fiul celuilalt.

Într'aceiaşi lună, în 20, a răzbit şi pe Basărabă.

În anul 6983 [1475], Sultan Mehmet [al II-lea], Împăratul turcesc, întrarmând oaste, 120.000 de oameni, şi oaste tătărească şi muntenească, să meargă cu Radul-Vodă, [Basarab-Vodă], au trimes asupra lui Ştefan-Vodă. Iară Ştefan-Vodă, având oaste gata, 40.000, şi Leşii ce-i venise într'agiutor cu Buceţchi, 2.000, dela Cazimir Craiul, şi Ungurii ce-i dobândise dela Matiaş, Craiul unguresc, 5.000, — le-au ieşit înainte, din sus de Vaslui, la Podul-Înalt. Pre carii i-au biruit Ştefan-Vodă, nu aşà cu vitejia, cum cu meşterşugul.

Că întâiu au fost învăţat de au fost pârjolit iarba preste tot locul, de au slăbit caii Turcilor cei gingaşi, şi apoi, agiutând şi puterea cea dumnezeiască, cum se vra tocmì voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, aşà i-au cuprins pe Turci o negură; cât nu se vedeau unul cu altul. Şi Ştefan-Vodă tocmise puţinei oameni de spre lunca Bârladului, ca să-i amăgească, cu buciune şi cu trâmbiţe, dând semn de războiu. Atunci oastea turcească, întorcându-se la glasul buciunelor, şi împiedecându-i şi apa şi lunca, şi acoperindu-i şi negura, tăiau şi sfărâmau lunca, să treacă la glasul buciunelor. Iară din dos i-au lovit Ştefan-Vodă cu oastea tocmită, în 10 zile a' lui Ghenarie, unde nice erà loc de a-şi tocmire oastea, nice de a se îndreptare; ci, aşà ei în de sine tăindu-se, mulţi au perit; şi mulţi prinseră vii pedestrime; ci şi pre aceia, pre toţi i-au tăiat, unde, pe urmà, movile de

cei morţi au strâns, şi mulţi Paşi şi săngeaci[1] au perit; şi pe feciorul lui Isac [sau Isa]-Paşa, după ce l-au prins viu, l-au slobozit; şi puştile[2] le-au dobândit, şi steaguri mai multe de una sută au luat.

Dacă i-au bătut pe Turci, au luat în gios dela Podul-Inalt pin pădure, şi au ieşit unde purcede apa Smilei, în Ţinutul Tutovei; acolo, în legea lor, au dat laudă lui Dumnezeu că s'au văzut ieşiţi la lume[3].

Iară Ştefan-Vodă pornitu-s'au după dânşii cu Moldovenii săi şi acei 2.000 de Leşi, şi au gonit pe Turci până i-au trecut Siretul, la Ionăşeşti, unde se chiamă Vadul Turcilor şi până astăzi. Şi acolo, de-asupra Siretului, la movila cea mare a Tecuciului, au odihnit trei zile.

Atunce, întorcându-se Ştefan-Vodă, şi mergând pre apa Bârladului în sus, şi plăcându-i locul între Bârlad şi Vasluiu, întru acea laudă şi bucurie de izbândă cu noroc, ce au biruit pre Turci şi pre Munteni, au început a zidire biserica sfântului Ioan Prediteci[4], în târg în Vasluiu, dând laudă lui Dumnezeu. Pre urmă au făcut şi case domneşti, cum se cunosc şi până astăzi. Şi, odihnind Ştefan-Vodă acolo cu oştile sale, şi râvnind cu nevoinţă a se zidire biserica, şi alte lucruri ce arată că au făcut mai pe urmă, şi întorcându-se agiutorul Craiului leşesc cu multă dobândă, au trimis

---

[1] Căpetenii, cu steag, de cetăţi şi Ţinuturi mai mici.
[2] Tunurile.
[3] Lumină.
[4] Inainte-Mergătorul.

Ştefan Vodă solii săi de i-au dus 36 steaguri, arătând vitejia ce au făcut, şi i-au mulţămit de agiutor.

. . . . . .

In anul 6984 [1476], văzând Sultan Mehmet câtă pagubă au avut în oastea sa de Ştefan-Vodă, au socotit singur să meargă să stropşească ţeara Moldovei şi să-şi ieă cetăţile înapoi, Chilia şi Cetatea-Albă, carele fusese mai nainte pre mâinile lor[1]. Şi, aşà, au purces cu mulţime de Turci; unde Ştefan-Vodă mult s'au nevoit să nu-i lase să treacă Dunărea; ci n'au putut, că Tătarii de o parte, Turcii, de altă parte năvălind, i-au căutat numai a dare cale Turcilor. S'au apucat de Tătari, şi, pré-lesne biruindu-i, i-au gonit până la Nistru. Vreà dà războiu şi Turcilor; ci văzând atâta Turcime cu împăratul, şi mulţime de oaste, cu pedestrime şi cu puşti, — şi încă îl sfătuiau boerii să se deie la loc strâmt: de nu-i vor puteà birul, încai să se apere şi să nu aibă zminteală —, întorsu-s'au, de au intrat spre munţi, unde şi-au ales loc de războiu la strâmtoare, la Valea-Albă, unde se cheamă acmù Războenii, de pre acela războiu ce au avut Moldovenii cu Turcii. Şi, pedestrindu-se oastea ca să nu nădujduiască de fugă, ci numai la arme, şi-au dat războiu Luni, Iulie în 26, şi multă vreme trăind războiul neales[2] de ambe părţile osteniţi, şi Turcii tot adaogându-se cu oaste proaspătă, iară Moldovenii obosiţi, şi neviindu-le agiutor nice de o

[1] Nu fusese, ci pe mânile Muntenilor şi Ungurilor.
[2] Nehotărît.

parte, au picat—nu fieştecum, ci până la moarte se apărau, nice biruiţi de arme, ci stropşiţi de mulţimea Turcilor. Au rămas isbânda la Turci, şi atâta de mulţi au pierit, încât au nălbit poiana de trupurile celor periţi, unde au fost războiul. Şi mulţi din boierii cei mari au picat, şi vitejii cei buni au pierit cu totul atunce. Şi fu scârbă mare în toată ţara, şi tutulor Domnilor şi Crailor de prin pregiur, dacă au auzit că au căzut Moldovenii supt mâna păgânilor.

Intr'acel războiu au căzut Ştefan-Vodă de pe cal gios; ci Dumnezeu l-au ferit de nu s'au vătămat.

Iară Turcii s'au întors spre Suceava, şi au ars târgul, şi apoi s'au învârtejit[1] înapoi, prădând şi arzând ţeara.

Iară, dacă au ieşit neprietenii din ţeară, au strâns Ştefan-Vodă trupurile celor morţi, movilă, şi au zidit de-asupra oaselor o biserică care trăeşte până astăzi la Războeni, întru pomenirea acelor suflete.

După poticala lui Ştefan-Vodă ce au pierdut războiul, de sârg au strâns oaste ce au putut degrabă, şi s'au dus după Turci, şi i-au agiuns trecând Dunărea, în vreme de miazăzi şi, lovindu-i fără veste, i-au stricat, de au plecat a fugire, lăsând pleanul şi tot ce au fost prădat. Iară Ştefan-Vodă le-au luat pleanul tot, şi s'au întors înapoi cu isbândă.

In acel războiu ce au fost la Valea-Albă, au fost şi Basărabă-Vodă, cu Muntenii, în-

[1] Intors.

tr'agiutor Turcilor, pre carele toţi Domnii de prin pregiur îl cuvântau de rău, zicând că n-au fost într'agiutor Crucii şi creştinilor, ci păgânilor şi duşmanilor.

. . . . . , ... : . . . .

In anul 6989 [1481], Iulie în 8, fost-au războiu în Ţeara Munteneascǎ, de s'au bătut Ştefan-Vodă, cu Ţăpăluş-Vodă la Râmnic; şi, cu mila lui Dumnezeu, şi cu ruga Preacistei, şi a tuturor sfinţilor, şi cu ruga marelui mucenic Procopie, au biruit Ştefan-Vodă, şi mulţi Munteni au perit, şi toate steagurile le-au luat, şi mulţi boieri au picat; şi pre Ţăpăluş încă l-au prins viu, şi i-au tăiat capul. Dela Ştefan-Vodă încă au picat oameni de frunte, boieri. Şi au pus Ştefan-Vodă Domn Ţerii Munteneşti pre Vlad-Vodă Călugărul, carele, mai apoi, au făcut vicleşug asupra lui Ştefan-Vodă, pentru că didese agiutor Turcilor, când au mers de au luat cetăţile şi au prădat ţeara.

Iară Ştefan-Vodă, după războiul cu noroc ce au făcut, cu mare laudă s'au întors la Scaunul său, la Suceava.

[ALTĂ POVESTIRE:]

Şi i-au venit veste dela starostii[1] de Crăciuna, ce-i zic acmù Putna, că Radul [Ţăpăluş]-Vodă vine cu oşti asupra lui Ştefan-Vodă, fără veste. Şi întristându-se Ştefan Vodă, cu cine aveà, cu ai săi, au repezit la oşteni, de-i strângeà de sârg. Atunce au sosit şi Şendrea Hatmanul[2], cumnatul lui Ştefan-Vodă, cu o

[1] Pârcălabii.
[2] Portar de Suceava. Se zic Hatmani de pela 1560-70.

samă de oşti ce au fost rămas înapoi; şi, îndată, şi Costea Paharnicul, cu alte oşti, ce gonise pre Turci de-i trecuse Siretul, au sosit. Şi, având bucurie Ştefan-Vodă de ai săi, cum se aflară toţi pregiur el, la loc de nevoie şi de grijă, îndată au răpezit pre Şendrea Hatmanul înaintea oştii munteneşti, cu puţintei slujitori [1], ca în chip de strajă. Şi, dând de oastea Radului-Vodă, fură biruiţi de Munteni; şi acolo au perit şi Şendrea Hatmanul, mai gios de Râmnic, unde mult s'au pomenit Movila Şendrii; şi l-au dus de l-au îngropat în biserica din Dolheşti, lângă tată-său [2].

Înţelegând Ştefan-Vodă că. adevărat, Radul-Vodă cu oastea sa îi vine asupră..., au trecut Siretiul, şi mai sus de Râmnic şi-au dat războiu viteţeşte, şi de âmbe părţile multă vărsare de sânge s'au făcut. Şi cu vrerea lui Dumnezeu, rămas-au izbânda la Ştefan-Vodă; iară Muntenii pierdură războiul. Dat-au Ştefan-Vodă voie oştii sale să prade în trei zile cât vor puteà în Ţeara-Românească; şi, prădând oştenii, adus-au multă dobândă.

Şi zăbovind Ştefan-Vodă acolo până a se strângere oştile toate, aducând şi pre mulţi din boierii Ţerii-Româneşti, şi alţi oameni de frunte, acolo au pus pre ai săi boieri şi oameni de cinste de au vorovit şi au tocmit, de au despărţit din Milcovul cel mare o parte de pârău, ce vine pre lângă Odobeşti şi trece de dă în apa Putnei, — şi acela până astăzi este hotar ţerii Moldovei şi Ţerii-Româneşti.

---

[1] Aşă se zicea pe vremea lui Ureche ţeranii cari nu dau bir dar făceau oaste.

[2] Se vede încă mormântul.

iară mai înainte erà price între amândoua ţerile: că Ţeara Muntenească vra să fie hotarul său până în apa Trotuşului; iară Moldovenii nu-i lăsau, până au vrut Dumnezeu de s'au tocmit aşà.

Şi au luat Ştefan-Vodă cetatea Crăciuna, cu Ţinut cu tot, ce se chiamă Ţinutul Putnei, şi l-au lipit de Moldova, şi au pus pârcălabii săi, pre Vâlcea şi pre Ivan.

Zic unii să se fie arătat lui Ştefan-Vodă sfântul mucenic Procopie, îmblând de-asupra războiului călare şi întrarmat, ca un viteaz, fiind într'agiutor lui Ştefan-Vodă şi dând vâlhvă oştii seale. Este de crezut acest cuvânt, că, dacă s'au întors Ştefan-Vodă cu toată oastea sa, cu mare laudă, ca un biruitor, la Scaunul său, la Suceava, au zidit biserică întru numele sfântului mucenic Procopie, la sat la Badeuţi [1], care trăieşte şi până astăzi.

. . . . . .

In anul 6992 [1484], Sultan-Baiazît, Împăratul turcesc, cu mare oşti au întrat în ţeară, şi au bătut Chilia şi Cetatea-Albă, încă şi cu Vlad-Vodă Călugărul, Domnul muntenesc, cu Muntenii ce au mers într'agiutor Turcilor, cum s'au zis mai sus că au făcut vicleşug asupra lui Ştefan-Vodă, a stăpânu-său, de au dat agiutor Turcilor; şi, Miercuri, în 14 a' lui Iulie, au luat cetatea Chilia, în zilele lui Ivaşcu şi a' lui Maxim, pârcălabii.

Aşijderea, într'acestaşi an, Avgust 5 [=4],

[1] In Bucovina.

au luat și Cetatea-Albă, în zilele lui Gherman și Ioan, pârcălabii, și ar fi apucat și alte cetăți, că Ștefan-Vodă la gol[1] nu îndrăzneà să iasă, ci numai la strâmtoare nevoià, de le făceà zminteală. Ci, văzând Turcii agiutorul lui Ștefan-Vodă dela Țara Leșească ce venise, sau însuși Craiul, cum scriu unii, că au tras de la Rusia și dela Litfa[2] țara toată, de se strânsese oameni de treabă mai mult de 20.000, și, trecând Craiul cu dânșii Nistrul, supt Halici, au venit la Colomeia[3] de și-au pus tabăra, unde și Ștefan-Vodă au mers de s'au împreunat cu Craiul, în anul 6993 [1485], Septemvrie 1. Și toate ce au avut mai de treabă au hotărât; mai apoi și ospătat-au pre Ștefan-Vodă, și 3.000 oameni i-au dat de oaste, cu carii s'au întors Ștefan-Vodă la Moldova; și împreunând oastea cea străină cu a sa, pre multe locuri au zmintit pre Turci, de le-au căutat[4] a ieșire din țeară.

Așà, Ștefan-Vodă au curățit țeara de vrăjmași; iară cetățile care le-au luat Turcii, Chilia și Cetatea-Albă, nu au putut să le mai scoată dela Turci, că ei, mai înainte de ce au ieșit din țeară, le-au grijit cu oameni, cu puște și cu bucate[5] de-agiuns, și, așà, au rămas pre mâna Turcilor până astăzi.

. . . . . .

Ci, până a se sfătuire Ștefan-Vodă cu Craiul leșesc, unde se adunase, la Colomeia, iară

[1] La loc deschis.
[2] Litvania.
[3] In Galiția.
[4] Au fost siliți.
[5] Provizii.

din gios venise Hroet[1] cu Turcii până la Suceava, și au ars târgul (Septemvrie 19, Luni și Marți); și, de acolo, s'au întors, prădând și arzând țara.

Ștefan-Vodă, într'acestași an, dacă au scos vrăjmașii din țară, și dacă au răcit vremea și caii Turcilor au slăbit, au lovit pre Malcociu[2] la Cătlăbuga, în 16 zile a' lui Noemvrie, de au topit toată oastea Turcilor.

. . . . . .

În anul 6994 [1486] venit-au Hroiot cu oaste dela Unguri asupra lui Ștefan-Vodă, căruia i-au ieșit Ștefan-Vodă cu oaste înainte la Șcheie, pre Siretiu[3]; și, dând războiu vitejește de ambe părțile, într'o Luni, Martie în 6, au pierdut Hroiot războiul și oastea, mai apoi și capul; însă cu mare primejdie lui Ștefan-Vodă, că i s'au pornit calul de au căzut gios, cât puțin au fost să încapă în mânile vrăjmașilor săi. Mai apoi, Hroiot, fiind prins viu de Ștefan-Vodă, i-au tăiat capul.

. . . . . .

Albert, Craiul leșesc, fiind ales de țară Craiu, după Cazimir, tată-său, au uitat prieteșugul tătâne-său ce aveà cu Ștefan-Vodă. Nu făceà oaste împotriva păgânilor, carii în toate părțile fulgerau și trăsneau cu armele lor ca tunetul, vărsând sângele creștinilor și stropșind volnicia[4] tuturor, înmulțind legea lui Mehmed cea spurcată; ce gândi ca să-și arate vitejia asupra Moldovei, socotind că prea lesne o va

[1] Hromot; un pretendent la scaunul Moldovei.
[2] Begul turcesc peste Chilia și Cetatea-Albă: Bali-beg fiul lui Malcociu.
[3] In Ținutul Romanului.
[4] Nimcind libertatea.

supune, ştiind că de multe ori se agiutară Moldova de la Craii leşeşti. Şi, strângând oaste acel Craiu au scos cuvânt ca va să meargă la Turci, să ieà şi să dezbată Cetatea-Albă şi Chilia, care cetăţi le luase dela Ştefan-Vodă Sultan-Baiazet; şi încă adăogeà de spărià pre ai săi zicând că Turcii, mestecaţi cu Moldovenii, vor să treacă la Podolia. Şi le-au dat ştire ca toţi să încalice şi să se împreune cu dânsul la Liov, şi au trimis soli la Ştefan-Vodă de i-au dat ştire să se găteze să meargă cu dânsul, să bată Chilia şi Cetatea-Albă, şi să-i găteze staţii şi hrană de oaste. De care lucru au părut bine lui Ştefan-Vodă, şi cu bucurie mare au primit pre soli, căci au făcut oaste asupra vrăjmaşului său. Numai ce au zis, că va veni acolo la loc cu oastea sa, supt Chilie.

. . . . . .

De aceasta Ştefan-Vodă prinzând veste dela Unguri, cum Olbreht và să-i vie asuprā-i cu oaste, că nici Ungurii nu erau bucuroşi să cază Domnia Moldovei pre mâna Leşilor, măcar că Laşlău, Craiul leşesc, ce-i ziceà leşeşte Vladislav, erà fratele lui Olbreht, Craiului leşesc, ce se numeà ungureşte Albert, —trimis-au Ştefan-Vodă soli la Craiul leşesc pre credincioşii boierii săi, pre Tăutul Logofătul şi pre Isac Visternicul, ca să poată cunoaşte cevà dela Craiu, ce i-i voià să facă. Carii nimică n'au cunoscut. Căce Craiul, cumu-şi îmblà cu înşelăciune, ascunzând cuvântul, pre soli cu bucurie i-au primit, şi darúrile ce-i trimisese Ştefan-Vodă cu mulţămità le-au luat; şi solilor iarăşi acelaşi răspuns au dat: cum este mergător la Turci. Mai apoi şi solii

săi au trimis iar la Ştefan-Vodă, să-i întărească cuvântul; iară el au întors oastea spre Pocuţia.

Înţelegând Ştefan-Vodă cum Craiul se apropie cu oaste de margine, iar au trimis soli înaintea lui Craiu, pre Tăutul Logofătul şi pre Isac Visternicul, cu multe daruri; şi l-au tâmpinat peste Nistru, şi i-au închinat darurile, şi iarăşi cu dragoste le-au primit[1]. Şi de-acii au trecut Nistru', pe la Mihălceni [=Mihalcea], în ceastă parte, cu toată oastea sa, şi au venit la Coţmani. Acolo şi-au descoperit toată viclenia cea ascunsă: că au prins pre Tăutul Logofătul şi pre Isac Visternicul, de-i băgă în obeze, şi i-au trimis de i-au închis la Liov.

Iară Ştefan-Vodă, dacă au înţeles de aceasta (dentru iscoadele ce aveà între oastea leşească, să ştie de Craiul, încotro merge cu oastea leşească), cum Craiul l-au viclenit şi vine asupra lui, şi au trecut şi Nistru' cu 80.000 de oaste pre scrisoare, fără altă adunătură, de sârg au trimis în toate părţile, în ţară, să-i strângă la târgul Romanului. Iară Albert au şezut cu oastea şepte zile la Coţmani. Ci, până a se strânge oaste lui Ştefan Vodă, şi până i-a venì agiutor, că şi Craiul unguresc i-au trimis 12.000 de oaste, cu Birtoc, Voevodul Ardealului, ce erà cuscru lui Ştefan-Vodă[2], şi de la Radul-Vodă[3] încă i-au

---

[1] A fost *o singură* solie.

[2] Ca unul ce se coborà din neamul Voevodului Dragoş' de'naintea lui Bogdan-Vodă cel d'intâiu.

[3] Radu-cel-Mare, fiul lui Vlad Călugarul, pus de Stefan în Scaun.

venit agiutor oaste muntenească. Şi, până a se strângere oastea toată la un loc, iară Albert au purces cu oastea dela Coţmani, şi au lovit la Şipinţi. Deci, văzând Ştefan-Vodă că-l împresoară vrăjmaşii săi, au tocmit străji, şi au trimis împotriva Leşilor ca să ţie vadul la Prut, la Cernăuţi.

Iară Ştefan-Vodă, în 27 de zile a' lui August, Duminică, au ieşit din Suceava spre târgul Romanului, cu toată oastea lui. Şi într'acea zi i-au adus limbă[1] streaja lui, şese Leşi; dintr'aceia, pre trei au trimis la Împăratul Turcului, iară pre trei i-au spânzurat. Deci, Craiul leşesc au venit cu toată puterea sa la cetatea Sucevei, Duminică, Septemvrie 24, iară Marţi în 26, de către seară, au început a batere cetatea. Şi, aşà, au bătut-o trei săptămâni, şi zioa, şi noaptea, şi nemică n'au folosit, nădăjduind că i se va închinà ţara, pentru că li se supărase cu Ştefan-Vodă întru atâte războaie fără odihnă şi fără măsură ce făceà, de cu toţii se bateà'.

Iară ţara socotià că, de nu li-i îndemână cu al său, dearà cu străinul mai multă neîngăduinţă li va fi[2]! Şi încă, văzând atâta pradă şi răsipă ce făceà oastea leşească în ţară, de îmblà prin păduri de căutà prăzi şi jacuri, siliau toţi de se strângeau la Roman, unde li erà viliagul[3]. Aşà ţara strângându-se, iară din cetate cât puteà se apărà; şi ce răsipiau Leşii cu puştele zioa, iară noaptea tocmià şi întăriià, de erà munca lor în zădar. Iară pre

[1] Veste, oameni cu ştiri.
[2] Bună învăţătură pentru toate timpurile şi la toate nevoile.
[3] Chemarea.

afară, unde și aflà Leși răsipiți drept hrană[1], îi legà, îi tăià, de nu erau volnici să iasă nice într'o parte; mai mult stricà șie decât celor închiși, că în toate zilele li se adăogià lipsa și flămângiunea.

. . . . . .

Văzând Craiul atâte cuvinte rele de dânsul[2], dela oastea sa, se temù ca să nu-l părăsească și să fugă, și el să cază în mâinile vrăjmașilor săi. S'au agiuns cu solii frăținesău, lui Vladislav, Craiul unguresc, ca să-i împace,—căci sosise și agiutorul unguresc la Ștefan-Vodă. Și, așà, Birtoc, Voevodul Ardealului, ce venise cu agiutorul unguresc, au trimis solii săi la Albert Craiu, să-i spuie că va venì singur pentru pace; și pre Ștefan-Vodă cu multe cuvinte l-au rugat să facă pace cu Craiul leșesc. Și, așà, au intrat la mijlocul lor[3], și s'au dus la Craiul leșesc de i-au împăcat într'acest chip: ca să se întoarcă pre urma[4] pe unde au venit, să nu mai strice țeara pre alt loc. Și au dăruit Ștefan-Vodă cu multe daruri pre Birtoc, Voevodul Ardealului; și s'au întors de au trecut iarăși în țeara lui.

Atunce Olbreht, Craiul leșesc, fiind de inimă rea bolnav, au dat semn de întors înapoi, de care semn toți erau bucuroși să-l auză, să se întoarcă dela atâta flămângiune la casele lor. Și, în 19 zile a' lui Octomvrie, Gioi, s'au întors Craiul dela Suceava; și n'au mers pe

[1] Ca să-și caute hrana.
[2] Despre dânsul.
[3] A mijlocit între ei.
[4] Pe calea.

calea ce venise, ci pe altă cale, pe unde eră țeara întreagă[1], spre codrul Cozminului.

Simțind Ștefan-Vodă că Leșii n'au mers pe unde venise, ci spre codrul Cozminului merg, îndată au trimis după Craiu, de l-au pohtit să nu iea spre codru, ci pre urmă pre unde au venit; că apoi, văzând țeara paguba ce se va face de oastea leșească, nu va puteà răbdà, ce vor vreà să-și apere ale sale; de unde poate să se ațâțe de iznoavă vre-un lucru rău, carele va stricà și pacea. Ci Craiul mai bucuros eră de-a dreptul să meargă să iasă în țeara sa; n'au băgat seamă, ci și-au păzit calea spre codrul Cozminului.

Deci, Ștefan-Vodă, înherbântat de războiu, socotind că are vreme de a-și răscumpărare[2] strâmbătatea de pre cela ce n'au călcat numai pacea cea veche ce au avut Domnii Moldovei cu Craii leșești, ci și giurământul și pacea ce legase atunce de curând, tocmind să se întoarcă pre unde venise; deci, îl ațâță și agiutorul ce-i venise de tutinderea[3], și oastea sa toată, gata, strânsă și odihnită, văzând dobânda de pre cei flămânzi și slăbiți[4], —au trimis înainte ca să apuce calea la codrul Cozminului, să taie pădurea, să o înțâneze[5], ca să o poată pornì să cază asupra oștii, dacă vor întrà Leșii în pădure. Iară singur Ștefan-Vodă, cu toată oastea, au tras după dânșii, și cu două mii de Turci. Și, a patra zi, i-au

---

[1] Neprădată.
[2] A-și răsplăti.
[3] Pretutindeni.
[4] Că poate prădà, adecă, pe acești.
[5] Spre a-i oprì căderea.

agiuns intrând în pădure, Gioi, 26 Octomvrie, și, luând agiutor dela Dumnezeu, și cu ruga Sfinției Sale Precistei și a sfântului marelui mucenic Dimitrie, i-au lovit din toate părțile, și, năruind copacii cei înținați, asupra lor, multă oaste leșească au perit, unii de oșteni, alții de țerani, ce le cuprinsese calea ca cu o mreją, și alții de copacii înținați.

Așà, pierzând puștele, și lăsând steagurile, carele toate le-au adunat Ștefan-Vodă — iară Leșii, cine încotro au putut, așà s'au risipit prin pădure, unde puțini au scăpat afară. Și singur Craiul, cu puținei ce rămăsese, strângându-se, s'au adunat într'un ocol, la sat la Cozmin, și de acolo, bulucindu-se, au ieșit la Cernăuți. Iară oastea lui Ștefan-Vodă cu dânșii de asemenea mergeà, bătându-se și tăindu-se, cât nice acei puținei Leși ce ieșise din codru nu vreà fi scăpat, de nu s'are fi încurcat ai noștri în carele craiești și boierești, de le-au îndelungat[1] vremea de fugit.

Și acolo au venit veste lui Ștefan-Vodă cum vine și altă oaste leșească într'agiutor lui Craiu. Și atunce au chemat pre Boldur Vornicul, și i-au dat oaste, și l-au trimis împotriva acei oști, și au zis să le deà războiu. Și, așà, Boldur Vornicul, luând oaste de agiuns, au trecut Prutul împotriva acei oști, Sâmbătă seara; și Duminică dimineața, Octomvrie 29, li-au dat războiu, și îndată i-au risipit cu agiutorul lui Dumnezeu și cu nărocul lui Ștefan-Vodă. Și multă vărsare de sânge s'au făcut atunce în oastea leșească, la sat la Lențești,

[1] Prelungit.

unde se cunosc ocopurile[1] Leşilor, făcute de atunce, şi până astăzi. Şi nemică n'au ştiut Craiu de venirea oştii aceia, nice de perirea ei.

Şi, într'aceiaşi Duminică, trecând Craiul Prutul la Cernăuţi, i-au lovit o sumă de oaste a lui Ştefan-Vodă, de i-au răsipit şi i-au tăiat, cât abià au scăpat însuşi Craiul cu puţinea oaste de a sa. Şi, de acolo, trecând Craiul spre ţara sa, prin multe locuri au lovit Moldovenii, ales pre Craiul şi pre cei scăpaţi dintr'acel pojar, de au perit mai toţi. Că Mazurii[2], întorcându-se să deà războiu şi să apere pre Craiu şi pre cei scăpaţi, dat-au asupra lui Boldur Vornicul, de care s'au pomenit mai sus că erà trimis cu oaste împotriva oştii leşeşti ce veneà agiutor lui Craiu; şi mare perire au făcut într'inşii, la sat la Şipinţi, cât puţini au scăpat în oastea ce erà strânsă lângă Craiu. Şi, aşà, Craiul, cu multă nevoie strecurându-se, au trecut la Sniatin[3], şi de acolo au slobozit oastea pe acasă, câtă rămăsese; iară el s'au dus la Liov.

. . . . . .

Iară Ştefan-Vodă, după izbânda cu noroc ce au făcut la acel războiu, s'au întors înapoi la Scaunul său, la Suceava, cu mare laudă, ca un biruitor, mulţămind lui Dumnezeu şi Maicii Precistei. Şi au sfinţit şi au înfrumuseţat biserica ce au fost zidită de dânsul pre numele sfântului marelui mucenic Dimitrie, dând lauda Sfinţiei Sale, în târg, în Suceava,

[1] Şanţurile.
[2] Oastea provinciei Mazovia.
[3] In Pocuţia.

ce este înaintea Curţilor domneşti, care trăieşte şi până astăzi.

. . . . . .

După aceia, dat-au Ştefan-Vodă cuvânt în toată ţara, oştenii să se strângă la Hârlău, la ziua Sfântului Nicolai. Şi, adunându-se într'acea zi cu toţii la Hârlău, făcutu-le-au ospăţ tuturor boierilor şi tuturor vitejilor săi; şi cu daruri scumpe i-au dăruit pre dânşii. Şi de acolo i-au slobozit de au mers cineşi pre acasăşi, învăţându-i pre toţi să deà laudă lui Dumnezeu, pentrucă toate puterile sânt dela Dumnezeu, de sus.

În anul 7006 [1498], Martie în 11, au intrat Malcoci în Ţara Leşească cu multă mulţime de Turci; şi n'au fost cine li stà împotrivă. Ce multă pradă şi robie au făcut, şi agiuns până mai sus de Liov 25 de popriştі [1]; şi de acolo s'au întors, prădând ţeara şi arzând; că se vedeà că după acel războiu fără noroc ce făcuse Leşii cu Ştefan-Vodă, va fi perirea lor.

Intr'acelaşi an, 7006 [1498], Iunie 22, Ştefan-Vodă, vrând să-şi întoarcă despre Leşi strâmbătatea sa, strâns-au ţara, şi au intrat la Podolia şi la Ruşi [2]. Trecut-au şi de Liov, până la Lanţut oraşul, la apa Visloca, toate satele arzând şi prădând. Ars-au oraşul Premisla [3], Radumnea, Prevolsca, Lanţutul, şi o cetate: Terebul, şi multe averi au luat dintr'insa, şi mulţi joimiri au scos, şi pre toţi

[1] Popasuri.
[2] In Rusia, provincie poloná.
[3] Przemysl.

i-au tăiat, şi mai mulţi au ars în cetate. Şi cetatea Buceciul[1] multă nevoie au avut; şi Podhaeţul au ars.

Şi mulţi oameni, bărbaţi şi muieri, şi copii, i-au luat robi, mai mult de o sută de mii, ce i-au aşezat Ştefan-Vodă în ţeara sa, de şi până astăzi trăieşte limba rusească în Moldova, ales pre unde i-au descălecat.

Iară Ştefan-Vodă, prădând şi arzând ţara, s'au întors înapoi cu mare dobândă, şi fără nice o zminteală au trecut Nistrul în ceasta parte, la Halici, şi au prădat şi pe de ceasta parte. Şi au venit la Scaunul său, la Suceavă, cu mare bucurie şi biruinţă.

In anul 7008 [1499?], în luna lui Martie în 12 zile, Olbreht, Craiul leşesc, văzând prada şi stricăciunea ce-i făcuse Ştefan-Vodă în ţara lui, nu vrù să lase, ci au strâns oaste şi au întrat în ţeară, şi au prins a prădare şi a stricare ţara până la Botoşeni. Iară Ştefan-Vodă, dacă au înţeles, strâns-au de sârg oştile sale, şi au ieşit înainte acei oşti leşeşti, de i-au dat războiu la târg la Botoşeni.

Şi, cu voia lui Dumnezeu, au pierdut Leşii războiul, şi rămase izbânda la Ştefan-Vodă, cu multă vărsare de sânge din oastea leşească. Mulţi au perit, şi mulţi au luat vii în robie.

In anul 7009 [1501; de fapt, 1499], Ştefan-Vodă, lăsând inima cea neprietinească, s'au împăcat cu Craiul leşesc, şi mare tocmală

[1] Buczacz.

au legat. Nu că doară s'au temut de puterea lor—, care se ispitise, și războiu făcuse și cu Leșii și cu Turcii, și de multe ori îi biruise, că, și cu alți megieși de pin pregiur având sfadă, niciodată nu s'au plecat,—ce pentru sa cunoască toată Creștinătatea că n'au fost pentru dânsul începătura, că n'au rădicat el întâiu asupra lui Craiu, ce Craiul, fără cale și fără știre, au venit asupra lui, de unde s'au întors cu rușine. Mai apoi, ca să arăte că mai mult poate sa strice el lui Craiu, au întrat de i-au ars târgurile, și i-au lovit podanii[1]; nice au avut cine să-i steà înainte, ce cu mare dobândă s'au învârtejit în țara sa, în Moldova. Și, de au venit Craiul cu oaste în Moldova, dobândă au adus lui Ștefan-Vodă, că s'au împlut de jacurile leșești. Așijderea, de au mers Ștefan-Vodă în Țara Leșească, cu plin s'au întors în țara sa. Iară la pace prealesne se priimi, ca să-l cunoască că, fie la ce îl vor cercà, este gata, și la pace și la gâlceavă.

Dece, pacea o au legat într'acesta chip, ca să-i fie de agiutor împotriva fiecărui neprieten. Iară pribegii de âmbe părțile să nu-i priimească. Iară, de s'are întâmplà vre unui Domn a' Moldovei să iasă, de nevoia Turcilor, în Țara Leșească, să-l priimească, și în tot chipul să nevoiască să-l așeze la Domnie. Așijderea, Domnii Moldovei de-a pururea să aibă urechi deschise de spre Turc, să deà știre lui Craiu de gândurile lor. Iară giudecata celor cu strâmbătate dela margine să se facă de âmbe părțile la margine.

[1] Teranii biruici.

. . . . . .

Ştefan-Vodă, fiind că un leu gata de apucat, ce nu-l poate nime îmblânzi, şi lui odihna altuia îi păreà cu pagubă, au întrat cu oaste în Ţara Leşească, şi au prădat Pocuţia, şi o au luat, şi ziceà că acel olat[1] l-au luat Leşii dela Moldoveni fără cale. Atunci Craiul, după ce au făcut sfat pentru Pocuţia, ce o luase Ştefan-Vodă, au strâns oaste pe bani, şi o au trimis de au întrat în ţară, şi multă pagubă au făcut. Şi atâta s'au fost supărat la ai noştri, până s'au rugat cu toţii lui Ştefan-Vodà de au ieşit dela Pocuţia. Însă mai mult de boală cea au avut, de podagrie; şi cetăţile ce luase, le-au întors[2].

In anul 7012 [1504], nu multă vreme dacă s'au întors Ştefan-Vodă dela Pocuţia la Scaunul său, la Suceava, fiind bolnav şi slab de ani, ca un om ce erà într'atâţia ani, în patruzeci şi şepte, tot în războaie, şi ostenele, şi neodihnă, în toate părţile, de se bateà cu toţi, şi, după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare jăle au răposat Marţi, Iulie în 2.

---

[1] Ţinut.
[2] Nu e nicio dovadă de aceasta.

CAP. VIII

Luptele lui Vlad Ţepeş, Domnul Ţerii-Româneşti, cu Turcii [1].

(DUPĂ GHEORGHE ŞINCAI)

Războiul care l-au avut Mahomet II în anul de acum (1462) cu Vladislav V, Domnul Valahiei, singur Halcocondila [2] l-au scris de amăruntul, dară el încă meastecă lucruri de mai mulţi ani laolaltă. Eu, drept aceaia, între semnul osebirii ( ) voiu pune anul în care s'au întâmplat, la fieştecare lucru; apoi la sfârşit, voiu spune ce zic şi alţi avtori despre lucrurile de el scrise.

Aşà dară zice Halcocondila:

«Iară, în iarna care urmà (din anul 1461-2), în Odriiu [=Adrianopol] rămâind Mahomet II, chemă la sine pe Vlad, fiul lui Dracula, povăţuitorul Dachiei, pentrucă pe fratele lui cel-mai tânăr (pe Radul IV cel Frumos) îl aveà la sine (doară din anul 1445)..., ţinându-l la o masă cu sine. Ci mare price au fost întru început între Împăratul şi pruncul a-

---

[1] *Domnii Munteni dela Mircea încoace:* Vlad I, 1394—1595; Mihail I, 1418—1420; Dan II, 1420-Iunie 1431; Radu II, Pleşuvul, 1422—1427; Basarab II, Laiotă, Iunie 1431; Alexandru I, 1431—1435; Vlad II, Dracul (Drăculea). 1435-Decembre 1446; Dan III, sau Danciul, 1446-1447; Vladislav II, primăvara lui 1456.

[2] Cronicar bizantin de pe acea vreme.

cesta...; că, după-ce s'au înturnat în Curtea împărătească, l-au surgunit la Caramanul.

«Ci, după scurtă vreme (în anul 1456), Împăratul au dat Domnia Valahiei lui Vlad, fratele pruncului acestuia, carele, cât s'au făcut Domn, îndată au ales voinici înţarmaţi cu suliţe, şi i-au orânduit păzitori lângă sine. După aceia, au chemat pre boiarii cei mai de frunte din ţară, de carii se temeà ca nu cumvà să se scoale asupra, de s'ar mutà Domnia, ci pre toţi i-au omorât şi tras în ţapă, nici pruncilor, nici muierilor, nici şerbilor lor partinindu-le. Atâta ucidere au pătrat[1] bărbatul aceta, câtă nu s'au mai auzit între oameni. Pentrucă, ca să se întărească Prinţipatul Valahiei, se zice despre dânsul că, în scurt timp, ca la 20.000 de bărbaţi, muieri şi prunci au omorât, şi pre ostaşii cei frumoşi şi buni, pe carii îi alesease să fie lângă sine, i-au îmbogaţit din bunurile acelora pre carii îi omorâse.

«Aşà dară, în scurt timp, bărbatul acela foarte mare înoire au făcut în Valahia. Preste aceastea, pre mulţi Unguri, despre carii gândià că întru aceaia vor lucrà ca trebile Valahiei să curà bine, cu prea mare dare sau tribut i-au încărcat, nepărtinind vr'unuia.

«Gândind acuma că Prinţipatul Valahiei destul de tare iaste, s'au sfătuit cum s'ar puteà deşdinà[2] de Impăratul. Ci se temeà de Românii din Valahia, ca nu cumvà, pricepând că vreà să se deşdine de Turci, să aducă pre

[1] Din latineşte: săvârşit.
[2] Dezbină, desface.

Unguri împotriva sa. Aceastea aşà se lucrà. Iarà, în iarna aceia (din anul 1461-2), cât au auzit aceastea Impăratul Mahomet II, foarte s'au mâniat, şi au trimis pre Catavolin [Katabolinos], scriitoriul Curţii, bărbat de cinste, şi Grec, ca să-l îndeamne să meargă la Poartă, că, de va mearje, va dobândì mare graţie[1] şi mai multe daruri şi bunătăţi, cu care nu va întreace pre Impăratul, numai de va rămâneà credincios Iarà lui Hamza, ce s'au numit Ieracofor[2], carele erà prefect[3] Vidinului, i-au poruncit ca, pre ascuns, dacà ar puteà cu înşelăciune face, sà ducà pre Vlad la sine, cà-i va face lucru prea plăcut.

«Drept aceaia, Hamza, înţelegându-se cu scriitoriul, s'au vorovit întru aceia ca scriitoriul sà facà de ştire când se va înturnà şi-l va petrece Vlad, şi, aşà, sà-l prindà în leaţul lui[4]. Au şi înştiinţat Catavolin pre Hamza despre timpul când va pornì înapoi, şi Hamza au pus leaţ lui Vlad. Ci Vlad au petrecut pre Catavolin cu oameni bine întrarmaţi, şi, căzând în laţ, au biruit pre ostaşii lui Hamza; şi, prinzând pre mulţi, încà şi pre Hamza, întâiu le-au tăiat mâinile şi picioarele, apoi i-au tras în ţapà. Şi pre Hamza l-au tras în cea mai înaltà ţapà. Dupà aceastea, strângându-şi oastea, şi trecând Dunărea în Ţinutul Impăratului, au omorât foarte multe muieri şi prunci, şi, arzând toate câte i-au venit înainte, s'au înturnat în Valahia.

---

[1] Milă.
[2] Şoimar, păzitorul şoimilor impărăteşti.
[3] Beg.
[4] Cursă.

«Auzind aceastea Impăratul Mahomet II, şi-au strâns toată oastea, şi, în primăvară (din anul 1462), au purces asupra Valahiei. Se zice că oastea aceasta a împăratului au fost foarte mare, şi a doao cu mărimea după aceaia carea o adusease asupra Ţarigradului Impăratul acesta. Oastea aceastea s'au împărţit la Filipopoiu[1], şi o parte au mers pre pământ, alta pre Marea Neagră, până la sbocătura[2] Dunării, cu 25 de corăbii mari şi cu 150 de luntri; de acii, pre Dunăre în sus, până la Vidin, şi, unde ieşià' din luntrii, toate le ardeà'. Ars-au atunci şi Brăila, târgul cel prea-vestit al Valahiei Mai toate olatele ţerii aceştia sânt de lemn pentru aceaia lesne se aprind.

«Dachii sau Munteanii, auzind că Impăratul merge asupra lor, pruncii şi muierile le-au ascuns, pre unele în muntele Braşov, pre altele într'un oraş ce-l încunjurà şi întărià un loc, pre celelalte în păduri. Iară bărbaţii urmà pre povăţuitoriul[3] Vlad: carele au despărţit oastea în doao, şi o parte o au ţinut cu sine, ceaialaltă o au trimis în contra povăţuitoriului Bogdaniei ceii Neagre (adecă a lui Ştefancel-Mare, Domnul Moldovei), ca să-i steà împrotivă, de cumvà ar năvăli acesta în Valahia. Pentrucă se sfădise Domnul Moldovei cu Vlad. Şi drept aceaia, erà războiu între dânşii. Prinţul Moldovei, prin solii săi, îndemnase pre Impăratul Mahomet II să se bata cu Vlad, că el încă va ajutà, unindu-şi oştile;

[1] Fillipopol.
[2] Vărsarea; din ital.: *sboccatura*; neologism.
[3] După greceşte: Domn.

şi, plăcându-i Impăratului făgăduinţa, i-au poruncit să se se unească cu navarhul sau admirariul[1] şi să bată cetatea Chiliei, carea erà în marginea Dunării şi erà a lui Vlad. Au implinit voia Impăratului Prinţul Moldovei, şi, împreună cu navarhul, bătând Chilia mai multe zile, nu o au putut luà, ci s'au fugărit amândoi dela dânsa. Deci, Prinţul Moldovei merjeà, să prade Valahia, ci s'au oprit de partea ce erà trimisă să apere ţeara de dânsul.

«Vlad, cu cea mai mare parte a oştilor sale, merjeà prin păduri, privind încătrău purceade oastea Impăratului. După ce au trecut Impăratul în Valahia, întâiu nu o au ars, ci merjeà fără de grijă şi fără de pază, către cetatea în carea aşezase Românii muierile cu pruncii. Pentrucă niminea îi stă împotrivă; numai pre cei ce se depărtà de tabără, îi tăià Românii. Dela Unguri încă nu venise ajutoriu. Drept aceia, Vlad au trimis la dânşii, zicându-le: ş. c. l. Ungurii auzind vorba solului, au ascultat, şi au strâns oaste, întru a căreia strânjere cuprinzându-se Ungurii, Impăratul au purces mai înlăuntru, şi acuma toate le ardeà şi le prădà, câte le venià înainte. Călăreţii impărăteşti duceà în tabără câte puţini robi, dară mai mulţi peria' dintre dânşii, când se depărta' de tabără.

«Zic unii că Vlad în persoana sa au mers în tabăra turcească, de au cercat şi văzut cum stau toate; ci nu se veade a fi adevărat ca Vlad să se fie pus pre sine întru atâta primejdie, având el destui prin carii au putut

[1] Amiralul.

face aceasta. Doară numai pentru aceaia au scornit aceasta, ca cu atâta mai îndrăzneț să se areate Vlad. Totuși, Vlad se apropià zioa de tabăra împărătească, și însemnà cu ochii corturile ostașilor și ale Impăratului, și piațul[1] taberii.

«Vlad aveà călăreți mai puțini de zeace mii; sânt carii zic că numai șeapte mii au avut. Cu aceștea, într'o noapte, au năvălit în oastea împărătească, și mare frică au băgat în Turci, carii credeà că nu știu ce oaste mare străină au venit asupră-le.

«Când au întrat Vlad în tabăra cea turcească, întâiași dată l-au întimpinat oastea din Asia, dara bătălia n'au ținut îndelung, căci, fugărindu-se Asianii, s'au tras înapoi. Iară Vlad, având cu sine lampade[2] și făclii aprinse, în rând merjeà către cortul Impăratului. Ci ostașii lui au greșit, și au mers la corturile povățuitorilor[3] Mahomet și Isac, unde vitejește s'au purtat, omorând cămilele și dobitoacele, și stând în rând la bătaie, foarte puțini au perit, dară carii s'au depărtăt dela rând, îndată s'au tăiat prin Turci. Pedestrașii cari era' lângă Mahomet-Pașa, fiind tari voinici, vitejește s'au bătut. Mai pre urmă, toți Turcii s'au suit pe cai, și bătaia îndelung au ținut acolo. Deci, înturnându-se Muntenii, se grăbià către cortul Impăratului, ci, găsind gata pre păzitori, nu îndelung s'au oștit. După aceia, s'au înturnat spre piațul taberii, și, prădându-l, au omorât pre câți

[1] Locul; germ.: Platz.
[2] Lumini.
[3] Vizirilor și begilor.

au aflat acolo, şi, în revărsatul zorilor, au ieşit din tabără, tocma puţini perzând în noaptea aceia. Din oastea împărătească, precum zic, încă puţini au perit.

«După ce s'au făcut zio, Impăratul au ales ostaşii cei mai buni, şi. trimeţând cu dânşii pre Ali-Begul fiiul lui Mihail, i-au poruncit să gonească pre Munteni; carele, ajungându-i, s'au lovit cu Vlad, şi mulţi au tăiat din oastea lui, iară ca la doao mii au prins vii, pe carii, ducându-i la Impăratul, pre toţi i-au tăiat.

«De aci Impăratul au pornit către cetatea în care Vlad aveà Scaunul său (în Târgovişte) şi, unde rămâneà, totdeauna aveà bună grijă de oaste. Iară, sosind la cetatea aceaia, Munteanii au deşchis porţile, fiind gata a primi pre Impăratul. Ci Impăratul au trecut pre lângă cetate, şi nu o au bătut, gândind că este deşartă. Drept aceia, mergând mai încolo, au ajuns la o vale, care se lungià stadiuri 17 şi se lăţia stadiuri 7; într'insa se vedeà furci şi ţape încărcate de bărbaţi, muieri şi prunci, pre cari îi omorâse acolo: numărul lor erà ca la doaozeci de mii. Groaznic lucru, adevărat! Căci se vedeà în furci şi ţape şi prunci traşi din pântecele mamelor lor. Intru ale cărora coşuri se încuibase paserile! Aşà, călătorind Impăratul cu oastea sa, Vlad cât de colo îl petreceà, prinzând şi tăind pre călăreţii şi azapizii[1] cari se departà de oastea împărătească.

«Ci inima lui Vlad sta împotriva Prinţului

[1] Prădătorii.

Moldovei, carele, precum se vestise, iarăşi bătea cetatea Chilia, ce erà a lui Vlad. Drept aceia, au lăsat ca la şease mii de ostaşi ca să sprijânească pre Turcii carii se vor depărta de oastea lor, şi el au purces asupra Prinţului Moldovei. Iară oastea cea lăsată, după ce au purces Vlad, bucurându-se şi vrând să-şi facă nume, îndată au năvălit preste oastea turcească. Ce, văzând Impăratul Mahomet II, şi-au întrarmat toată oastea, şi pre Iusuf-Paşa l-au trimis să tragă pre Munteani la războiu; de abià au ajuns Iusuf la Munteani, şi s'au fugărit de dânşii. Când fugià Iusuf, l-au întimpinat Omar, fiul lui Turacan, carele şi el erà trimis de Impăratul asupra Munteanilor, şi, înfruntându-i şi spăriindu-l cu mânia Impăratului, l-au întors din fugă, şi amândoi au biruit pre Munteani, tăind dintr'inşii ca la doao mii, ale cărora capete, luându-le în suliţe, le au dus în tabără la Impăratul. Pentru carea faptă pre Omar l-au dăruit Impăratul cu Prinţipatul Tesaliei... Aşà s'au sfârşit îndrăznirea Munteanilor, când au năvălit a doao oară preste tabăra turcească.

«Impăratul mulţi robi au dus din Valahia, şi oastea lui au mânat mai bine de 200.000 de cai şi boi; şi trecând Dunărea, au lăsat în ţară pe Dracula (Radul IV cel Frumos), fratele Prinţului Vlad, poruncindu-i ca să vorbească cu Munteanii şi să cuprindă ţeara, şi să ajute pre Turcii din vecinătate. Iară Impăratul Mahomed II s'au înturnat oblu în Odriu. Vlad, văzând că Munteanii au trecut la frate-său, şi ştiind că nu va isprăvì ceva bine

VLAD-ȚEPEȘ

pentrucă pe prea mulţi omorâse mai nainte, au fujit la Unguri.»...

Mai adaog acii şi cuvintele lui Duca[1], carele scrie aşà:

«In anul dela Plăzmuirea Lumii 6970 [1462], Mahomed II au poruncit Voevodului Valahiei, prin apocrisariul[2] său, să meargă la el, să-i facă cinstea obicinuità, să-i ducă 500 de prunci şi tributul de 10.000 de galbeni pe an. I-au răspuns Românul că banii îi are gata, dară pruncii nu-i poate da, şi cu mult mai cu neputinţă este să meargă el de faţă.

«Auzind aceasta, tiranul s'au mâniat, şi au trimis pre unul dintre cei mai de frunte, cu secretariul, să aducă tributul, că de cealelalte va griji el. Aceştea, mergând în Valahia, au spus porunca; iară Voevodul, prinzându-i, i-au omorât cu neomenesc, amar şi ruşinos feliu de moarte, trăgându-i în ţapă. După aceia, au trecut în Ţinutul Drăştiorului[3], şi au robit mulţi oameni, pre carii, aşişderea, i-au tras în ţapă. Pre povăţuitoriul Hamza, carele trecuse în Valahia, cu zeace mii de ostaşi, ca să-şi arate vitejia, încă l-au învins, tăind pre unii şi prinzând pre ceaialalţi, pre carii iarăşi i-au tras în ţapă, dinpreună cu Hamza.

«Inţelegând aceastea tiranul, au strâns preste 150.000 de ostaşi, şi, primăvara, pornind din Odriu, au venit la Dunăre unde s'au tăbărât până ce s'au adunat toate oştile. Va-

---

[1] Alt cronicar bizantin depe acea vreme.
[2] Grec.: trimesul.
[3] Silistrei.

lahul, întru aceaia, au poruncit supușilor săi de s'au tras la locuri strimte și în păduri; și, arzând țearinile, dobitoacele le-au mânat la munți, spre Unguri și Alani, iară el s'au așezat cu oastea în desimea codrilor. Și venind tiranul cale de șeapte zile, nici oameni, nici dobitoace, nici de mâncat, nici de beut au aflat. Iară, după ce au sosit la un loc cu apă și desfătat, veade pari nenumarați și împlântați, carii, în loc de poame, se atârna' de trupuri, și, în mijloc, veade pre Hamza, îmbracat în vison[1], mohorât și înțapat. Spaimântându-se de vedenia aceasta tiranul, în noaptea când s'au tabărât, și-au ocolit oastea cu șanț, și au rămas în ocol. Ci Valahul, de cu noapte, au năvălit în cornul cel drept al taberii, fără de veaste, și, până ce s'au luminat, prea mare ucidere de Turci au făcut, tăind nenumarați; Turcii, pe întunearec, necunoscând pre nemici[2], pre sine se tăia'.

«După ce s'au făcut zioa, Românii s'au înturnat în tabăra sa; iară tiranu', cu rușine, s'au înturnat în Odriu.»...

Mai cu rușine au fost ce au lucrat Matias I Corvinul, Craiul Unguriei, despre carele așa scrie Bonfinie:

«Se ziceà că Craiul mearje în Valahia, să scoată pre Dracula din mâinile Turcilor, după carele măritase o frăție[3] a sa. Intr'acolo mergând, nu știu pentru ce pricină, nefiind aceasta cunoscută cuivà, pe Dracula l au prins în Ardeal, și ducându-l rob în Buda,

[1] Purpură: grec.
[2] După italieneşte: inimici, dușmani.
[3] Vară?

zeace ani l-au ţinut în temniţă; iară pre celălalt Dracula, pre carele îl pusease Turcul în Valahia [1], l-au întarit şi el, preste aştepţarea tuturor.»

---

[1] Radu-cel-Frumos.

PARTEA II-a

Istoria Moldovei dela moartea lui Ştefan-cel-Mare până la Ion-Vodă-cel-Cumplit.

A. Bogdan Orbul, fiul lui Ştefan-cel-Mare (1504-17).

(DUPĂ GRIGORE URECHE.)

7017 [1509]. După multe solii ce trimisese Bogdan-Vodă la Craiul leşesc pentru sora-sa Elisafta, pre care o au cerşut, şi văzând că nu vă să i-o deă, au socotit că are vreme să-şi răscumpere ruşinea sa de spre Craiul leşesc cu sânge nevinovat, şi au început a strângere oaste.

Ce, văzând Craiul unguresc vrajba ce intrase între dânşii, şi simţind că Bogdan-Vodă face oaste asupra Leşilor, au trimis sol, pre Ştefan Teleţni, ca sa-i poată împăcă. Ci nimic n'au folosit, că Bogdan-Vodă au pripit cu oastea, şi au trecut apa Nistrului, Vineri, lunie 29, şi au intrat la Ruşi în Podolia, şi, Sâmbătă, au sosit la Cameniţa Şi, deacolo, au slobozit oastea să prade ţara, dându-le vină că n'au lege, pentru strâmbătăţi ce fac; alta, pentrucă vă să-şi răscumpere Pocuţia; a treia, şi pentru sora lui Craiu, Elisafta, ce i-o giuruise Alexandru Craiu. Deci, arzând şi prădând ţara, s'au tras la Liov [– Lemberg], şi au bătut târgul, şi puţin de nu l-au dobândit; şi zic că singur Bogdan Vodă au lovit cu suliţa în poarta Liovului, care semn se cunoaşte şi astăzi, şi nice Leşii nu tăgăduiesc. Şi au prădat împregiur, şi au ars

pretutindenea; şi au ars Rohatinul oraşul, şi multă avere au luat. Atunce au luat şi clopotul cel mare dela Rohatin, şi l-au pus la Mitropolie în Suceavă. Şi mulţi ţerani şi boieri au robit, şi Domnii lor încă i au prins. Şi cu mare izbândă s'au întors la Scaunul său, la Suceava, fără de nicio zminteală. Şi robilor ce-i adusese din Ţeara Leşească li-au împărţit hotar în ţara sa.

. . . . . .

Aşijderea, pre acea vreme, Bet-Gherei [1], feciorul Hanului, au întrat în Moldova de au prădat ţara până la Iaşi. Şi au ars târgul, şi Ţinutul Cârligăturii, şi au agiuns şi până la Dorohoiu, şi până la Ştefaneşti. Iară alţii au prădat în gios, la Lăpuşna şi la Chigeciu [2]. Şi, de sârg vrând să iasă cu robii, multe suflete în Nistru au înecat, şi robi şi de ai săi. Iară Bogdan-Vodă trimis-au pre Corpaciu, Hatmanul său [3], cu o mie de slujitori, şi nesmintindu-se, au dat războiu, şi au căzut de ai noştri 700, iară 300 au scăpat, anul 7021 [1513], August 25. Iară Tatarii, cu pagubă mai multă de apă, decât de oaste având, s'au întors la Perecop.

---

[1] Ghirai Ghiraizi se ziceau toţi Hanii tătăreşti.
[2] Codrul Chigheciului, în părţile Fălciului.
[3] Adecă Portar de Suceava. Numele de Corpaciu, luat din cronicele polone, e schilodit. Pe atunci Luca Arbure era Portar de Suceava.

8. Ştefan-Vodă-cel-Tânăr [Ştefăniţă], fiul lui Bogdan [1517-27].

Iară în anul 7026 [1518], August 18, au intrat Albu [—Alp]-Sultan cu Tatarii dela Perecop, şi au trecut Nistrul fără veste, şi au tras spre Prut, de s'au suit pân' la Şerbanca, den sus de Ştefăneşti, şi s'au apucat a prădare ţara. Ce, norocul cel bun a' lui Ştefan-Vodă, s'au prilejit cu oaste gata în gura Corovei, din gios de Ştefăneşti, şi au dat veste şi ţerii de sârg să se strângă. Şi dacă s'au bulucit, s'au suit în sus. Şi au trimis Ştefan-Vodă pre Petre Cărăbaţ Vornicul şi cu toţi Josenii [1]. Şi, dacă au trecut Prutul cu agiutorul lui Dumnezeu, Luni dimineaţa, în revarsatul zorilor, fără veste au lovit pre Tatari, neavând ei grijă de una ca aceia. Şi, cu norocul lui Ştefan-Vodă, i-au răzbit, şi mulţi Tatari au perit, şi mulţi în Prut s'au înecat, şi în Ciuhru [2] s'au fost înglodând; şi pre mulţi au prins vii, aşijderea şi pre doi Mârzac mari, anume Tamiş şi Bicaz. Şi pre câţi au rămas, i-au gonit peste câmp, taindu-i şi săgeându-i, pân' la Nistru; unde fiind obosiţi caii ar, mulţi în Nistru s'au înecat. Numai Sultanul [3] cu puţintei au scăpat, însă, şi el, rănit la cap. Aşa, s'au întors cu multă pagubă şi peir, şi ruşine; şi câţi au scăpat, şi acei, pedeştri şi fără arme.

Iară Ştefan-Vodă s'au întors cu mare laudă. Şi au poncit tuturor boierilor să se strângă

[1] Din Tara-de-jos, cu centrul în Bârlad.
[2] Râul Ciuhr.
[3] Sultan, ro: Şoldan, se chemă un prinţ tătăresc.

în Hârlău, la zioa sfântului mucenic Dimitrie. Şi acolo, dacă s'au adunat, ospeţe şi bucurie mare au fost, şi pre toţi vitezii i-au daruit Ştefan-Vodă. Şi, după aceia, şi-au luat şie Doamnă.

C. Petru-Vodă Rareş [1527-38; 1541-6].

Intr'acestaşi an [7036—1529], după ce au prădat Petru-Vodă Ţara Sacuiască, trimis-au Ianoş, Craiul unguresc, soli la Petru-Vodă, de l au pohtit să i hie într'agiutor împotriva [a] o seamă de Domni ungureşti, cari nu vreau să i se plece, şi i giurul oraşul Bistriţa, cu tot Ţinutul dintr'acea ţară; şi altele îi făgăduià că i va dà, numai de-i va supune supt ascultarea lui.

Vazând Petru-Vodă pohta lui Ianoş Craiu, una pentru giuruinţa, alta pentru prieteşugul ce-l aveau împreună, îndată au gătit oaste, şi au trimis pre Grozav, Vornicul cel Mare, şi pre Barbovschi Hatmanul, carii erau mai credincioşi din boierii săi. Şi au învăţat o seamă de oaste să treacă pre drumul Braşovului, iar o seamă de oaste pre drumul Suevei, să între mai sus în Ţara Ungurească lângă Unguri, degrabă deşteptându-se ca de somn, simţind ca-i împresoară vrăjmaşii, e sârg s'au gătit de războiu. Şi nu aşă de oastea den sus se grijiau, ca de cea den jos auzind că vin asupra lor. Şi, sculându-se mai domni din Ardeal, şi alţii carii erau gata a moară pentru moşiile sele, şi, multe puţ şi arme luând cu sine, s'au apropiat, den s de Bra-

şou, oaste de oaste. Şi, înherbântaţi, ascuţind unul spre altul armele, şi se arătau vrajmaşilor sai bulucindu-se cineşi la ai sai; şi, gatindu-se Săcuii de razboiu, iara Moldovenii, ştiind agiutor numai dela Dumnezeu, aşa s'au lovit cu dânşii. Şi, dând razboiu viteţeşte, multă moarte s'au facut de âmbe parţile. Mai apoi vazând Ungurii atâta peire, au pierdut razboiul, lasat-au toate armele şi puştele: cu ceia ce aveau nadejde sa-şi mistuiasca capetele, au dat dos a fugire. Şi mulţi den domni au picat la apa Bârsei. Iara, dupa razboiu, multa prada facând, s'au întors cu izbânda la Domnul lor, Petru-Voda [1].

Iara cei den sus, ce au intrat pe drumul Sucevei, nu mai puţina izbânda au facut, pradând şi arzând. Şi cu pace s'au întors.

Auzind Ianoş Craiu ce s'au lucrat, mult s'au bucurat. Şi, pre lânga giuruinţa de'ntâiu, ce-i giuruise Bistriţa, şi alte orase au mai dat lui Petru-Voda. Atunce Petru-Voda trimis au sa ieà acele cetaţi ce i fagaduise. Iara Bistriţenii nu suferira nice cum sa aiba ei straini mai marii lor, şi inca indemnara şi alte cetaţi, adeca Braşoul şi altele d'impregiur, lepadându se de Ianoş Craiu.

. . . . . .

In anul 7037 [1530], August, într'aceste razboaie cu noroc simeţindu-se Petru-Voda, gândit-au sa faca razboiu şi cu Leşii. Şi, puind pricina, ca sa nu zica ca-i fara cale, trimis-au

[1] Lupta s'a dat în ziua de 22 Iunie 1529 la Feldioara, cu Saşii cari ţineau cu Ferdinand, regele Romanilor, ales şi el, ca şi „Ianoş", Ioan Zápolya, şi incoronat, Craiu ungureac.

soli de pofti ca să-i întoarcă moșia [1] sa Pocuția, care o au fost vândut Domnilor, moșilor săi [2]. Ce Leșii nu socoteau că cere cu cale, ce zădărește loc de price. Nice-i dederă ce au poftit; ce s'au întors solii fără ispravă.

Dece Petru-Vodă, văzând că cu rugămintea nu poate scoate moșia sa, gândi cu sabia să o ieă. De care lucru aprinzându-se de mânie inima lui Petru-Vodă, de sârg au strâns oaste de războiu, și au întrat în Țara Leșească de au prădat Pocuția, și arse satele și târgurile împregiur: Colomèa, Sniatinul, Tismenița, pân' la Haliciu, pretutindere. Și cu mare izbânda s'au întors înapoi, fără de nice o zminteală.

Într'aceia, auzindu-se la Craiu această pradă ce au făcut Petru-Vodă, au trimis Craiul pre Tarnovschi Hatmanul cu oaste. Atunce semn mare s'au arătat pre cer, și au stătut multă vreme; și atunceși au trecut Leșii Nistrul spre Pocuția, ca să scoată pre Moldoveni, pre carii îi lăsase Petru-Vodă să ție orașele, să fie de apărare. Și în douăsprezece locuri au avut războiu.

Ce văzând ai noștri mulțimea de a lor, au trimis la Domnul său, Petru-Vodă, să le vie într'agiutor, că au nevoie de oastea leșească. Și, fiind supt Obărtin (Obertyn) oastea leșească, au sosit și Petru-Vodă cu oastea sa cea odihnită. Atunce, înțelegând Tarnovschi Hatmanul pentru Petru-Vodă, mulți au stătut în gânduri ca să lase tabăra, cu puște cu tot, și el să fugă. Mai apoi, legând tabăra, de

[1] Moștenirea.
[2] Lui Petru-Vodă și lui Alexandru-cel-Bun.

PETRU RAREŞ

rușine s'au apucat de războiu (că de multe ori, unde pierde omul nădejdea, și de frică, mai apoi, se întoarce în vitejie); și, multă vreme bătându-se, cu mare vărsare de sânge de âmbe părțile, însă mai mult Moldovenii, cu multe rane încruntați, n'au mai putut suferi, ce au dat cale Leșilor, și au dat înapoi [22 August 1531].

Tarnovschi, Hatmanul leșesc, după izbânda ce făcuse, au lăsat oastea la Pocuția, și ei s'au dus la Craiul. Temându-se să nu mai vie Moldovenii să prade, au fost socotit Leșii să între ei mai nainte să prade în Moldova. Și, așà, au întrat o sămă de Leși să prade; de[n] carii puțini au hălăduit [1], că prinzându-le de veste Moldovenii, au dat asupra lor de i-au tăiat și i-au risipit.

Într'aceia, Ianoș, Craiul unguresc, văzând aceste amestecături în re Leși și între Moldoveni, îmbiă la mijloc cum và să-i împace. Ce nemică n'au folosit, — că nu i au putut împăcà, pân' n'au mai întrat oastea leșească să prade, pre carii i au acoperit oastea moldoveneascà la Tărăsăuți, de n'au scăpat nime den ei. Atunce, de iznoavă Ianoș Craiu, îmbând la mijlocul lor, i-au împăcat până în cinci luni. Iară, mai apoi, au mai delungat pacea până la un an.

Indelungându-se pacea din zi în zi între Leși și între Moldoveni, nu răbdară Leșii carii erau cu oaste la margine de pază, ce au întrat

[1] Scăpat.

în țară, la Moldova, de au prădat și au ars la Cernăuți, și alte sate, până la Botoșeni, neavând Moldovenii nice o grijă, fiind pace legată. Văzând Moldovenii această calcare de lege și amețitură, nu suferiră, ce cu toții se gătiră să intre în Podolia sa prade, și și-au dat cuvânt să-și potcovească caii, c'au fost iarna goală și gheţoasă. Și, dacă au mers, au ars Cervona și Iagelniţa, și s'au apucat de Ciarnocojinți.

. . . . . .

Văzând Petru-Vodă că l-au împresurat vrăjmașii de toate părțile[1], și ai săi l-au părăsit toți, lăsat-au Scaunul, și s'au dat spre munți; unde, cunoscând ca nice acolo nu se va putè mistul, au socotit să treacă la Țara Ungurească. Și, așà, aflându-și cale deschisă pren târg pren Peatră, au trecut pre lângă manastirea Bistriței; și lăsându-se ca să poată cevași odihni în munte, de-asupra mânăstirii, văzut-au unde ca un roiu den toate părțile încungiurată mânăstirea, ca sa-l poată prinde. Dece, cunoscând el aceste, au încălecat pre cal, și, singur, au fugit să hălăduiască, în 18 zile Septemvrie, întrând în munte într'adânc. Fără drum, fără povața, au dat la strimturi ca acele, de nu erà nice de cal, nice de pedestru; ce i-au căutat a lăsare calul.

Și, asà, în șese zile, învăluindu-se pren munte, flamând și trudit, au nemerit la un pârâu în gios, au dat peste niște păscari, carii, dacă i au luat sama, cu dragoste l-au primit.

---

[1] Sultanul Soliman intrase în Moldova la 1538, și boierii îl trădaseră pe Rareș.

Iară Petru-Vodă, înfricoşându-se de ei, s'au spăimântat. Iară ei cu giurământ s'au giurat înainte-i cum îi vor hi cu direptate, şi nemică să se teamă. Iară el le-au dat lor 70 de galbeni, bani de aur. Şi, văzând ei galbenii, cu bucurie i-au luat, şi l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu pâne şi cu peşte fript, ospăţ păscăresc, de ce mânca' şi ei. Şi, dacă au înserat, l-au îmbrăcat cu haine proaste de a' lor, şi i-au dat comănac în cap, şi l-au scos la Ardeal. Şi, fiind oaste ungurească de strajă la margine, i au întrebat pre dânşii: ce oameni sânt? Ei au zis: «Sântem păscari». Şi, aşă, au trecut pren straja ungurească, şi nimene nu l-au cunoscut.

Dece păscarii l-au dus la casa unui boierin unguresc, carele au fost având prieteşug mare cu Petru-Vodă; ce, pre domnul nu l-au aflat acasă, numai pre giupăneasa lui. Şi, pre taină, spusera ei de Petru-Voda; carea înţelegând de Petru-Vodă, cu dragoste l-au primit la casa ei, şi i-au făcut ospaţ. Iară un voinic oarecine, ce fusese aprod la Petru-Vodă, primejindu-se într'acel sat, fiind scăpat şi el dintr'acele răutaţi, îi spuseră lui de păscarii aciia ce venise den munte, şi ştiind ei că Petru-Vodă au întrat în munţi, şi nimică de dânsul nu se ştie, şi, cugetând întru inima sa, cum ar puteà înţelege cevà de Domnul sau, au mers la păscari să-i întrebe. Şi, dacă i-au văzut, îndată au cunoscut pre Domnul sau, Petru-Voda; şi au căzut de i-au sărutat picioarele. Atunce, văzând Petru-Vodă pre credincioasa sluga sa, mult s'au bucurat şi s'au mângâiet, şi multe cuvinte de taină i-au

vorovit. Şi, îmblânzindu-i-se inima, au adormit puţintel. Nice zabavă multă făcând, până a odihnire Petru-Vodă, iară acea giupânească au gătit leagăn[1] cu cai, şi doisprezece voinic întrarmaţi. Şi, dacă l-au deşteptat, au şezut în leagan numai cu acel aprod, şi au mers pe locuri fără de drum, până au sosit la casa unui boiarin unguresc, care şi acela eră prieten lui Petru-Vodă.

Şi acela, dacă l-au văzut, cu dragoste l-au primit şi l-au ospătat, şi îndată i-au gătit leagăn cu şease cai, că loc de zabavă nu eră, că den urmă prinsese de veste oastea ce eră la straja ungurescă, cum Petru-Vodă au trecut pentre dânşii şi nu l au cunoscut, şi s'au pornit după dânsul a-l cercă, ca să-l poată ajunge. Ce Dumnezeu, cela ce-i ocârmuitor tuturor ce i se roagă cu credinţă, au acoperit pe Petru-Vodă, şi i-au dat cale deschisă.

Şi, mergând cu nevoinţă, au sosit la Ciceu; şi, Sâmbătă, în răsarita soarelui, Septemvrie 28, au întrat Petru-Vodă în cetatea Ciceului, şi au închis porţile. Iară cei ce-l goneau den urmă, văzând că au hăladuit Petru-Vodă d'inaintea lor, s'au întors înapoi.

Acolo, plângere şi tânguire eră de Doamna sa, Elena, şi de fiii săi, de Iliaş şi Ştefăniţa, şi de fiică-sa Ruxandra, şi de alţi căsaşi pentru multă scârbă ce le venise asupra-le, ştiindu-se den câtă mărire au căzut la atâta pedeapsă. Decii, Petru-Vodă au întrat la biserică de s'au închinat, mulţămind lui Dum-

[1] Trăsură.

nezeu că l-au izbăvit de mânile vrăjmașilor săi.

Iară Sultan Suleiman, împăratul turcesc, cu oastea sa, în urma lui Petru-Vodă la Moldova, multă pradă și scădere facând țerii, și călcând-o, au agiuns pâna la Suceava, cu mare urgie și pedeapsă tuturor lăcuitorilor.

. . . . . .

Călcând Ungurii prietășugul ce-l aveà cu Petru-Vodă, după ce s'au așezat la Domnie al doile[1], venit-au hochim [—porunca] împăratesc dela Sultan Suleiman la Petru-Vodă, ca să meargă asupra Ungurilor, și să prinză pre Mailat, Voevodul Ardealului[2]. Și i-au trimis într'agiutor pre Ciubali-Beiu[3], cu oaste turcească, și pre Radul-Vodă[4] cu Muntenii. Și, vrând Petru Vodă să plinească poronca Împărației, au purces cu toată oastea sa, împreună cu Radul-Vodă cu Muntenii, și cu Ciubali-Beiu cu Turcii, și au trecut pre la Oituz la Ardeal. Și, mergând cu toții asupra lui Mailat, Voevodul Ardealului, și încă n'au agiuns la Fagăraș, acolo i-au întâmpinat Mailat Voevodul, cu oaste ungurească. Și, dând războiu vitejește de âmbe părțile, lunie 20 [7049=1541], pierdut-au războiul Ungurii, și pre Mailat l-au prins viu Petru-Vodă, și l-au băgat în obeze, și l-au trimis la Împarație. Și, așà, Petru-Vodă, prădând și arzând în Țara Ungurească, s'au întors înapoi fără de nice o sminteală.

---

[1] Fusese Domni la mijloc Ștefan Lăcustă, pus de Turci, și Alexandru Cornea, ridicat de boieri. Impăcat cu Turcii, Petru veni din Constantinopol în Ianuar 1541.

[2] Român de neam.

[3] Chiuciuc-Balibeg.

[4] Paisie, fost călugăr la Argeș. Erà fiul lui Radu-cel-Mare.

După ce au prins Petru-Vodă pre Mailat, Voevodul de Ardeal, şi l-au trimis în obeze la Sultan Suleiman, la al doile an, în 7050 [1542], Septemvrie 12, iar au venit hochim dela Împăratul Turcesc la Petru-Vodă, sa meargă sa prade în Ţara Ungurească, pentru multe neîngăduinţe şi amestecături ce se aţitau. Şi, plinind poronca Împărăţiei, aveà şi Petru-Vodă mare scârbă pre Unguri, pentru multe nevoi ce-i făcuse, încă de când erà închis în cetatea Ciceiului, de nu-şi erà volnic cu nemică; mai apoi, şi prieteşugul ce-l aveau împreună, îl călcase. Rădicatu-s'au cu toată puterea sa, şi au întrat în Ţara Ungurească, de au prădat şi au ars pân' la Cetatea-de-Baltă. Acolo au şezut şese zile, şi, multă pagubă făcând Ţerii Ungureşti, s'au întors pela Bistriţa, fară de nice o zminteală. Şi, trecând muntele, au ieşit pren Câmpulung, şi s'au dus la Scaunul său, la Suceavă.

D. Ion-Vodă cel Cumplit, fiul lui Ştefăniţă [1572-4].

Ion-Vodă, dacă se văzù străinat de mila Împăratului turcesc [1], socotì ca sa ţie ţara cu sabia; şi îndată trimisă la Cazaci de i-au poftit, cu leafă, să-i vie într'agiutor. Şi au strâns ţara; către care cu multe cuvinte blânde se rugà, ca să le poată întoarce inimile spre dânsul, şi arătà nesaţul Turcilor şi lăcomia lor (iară nesaţul şi lacomia lui nu

[1] Nu voise a creşte birul ţerii, pe care şi Ştefan-cel-Mare îl dase.

vedeà), zicând că Turcii toate schimbările fac pentru mâzdă de i îngreuiază, ca să i sărăcească și să-i slăbească; și li arătà cum poate de lesne sa depărteze mâna Turcului de dânșii, de vor vreà și ei. Că pre Leși îi are spre sine plecați; Cazacii s'au adeverit, cât li va dà știre, cât vor venì, la carii au și trimis, și cărora nu li pot stà înainte nice odată Turcii. Numai țara ce-i lipsește; că, de se vor plecà și ei să fie într'una, nice oaste nu vor trimite Turcii, ce vor face țerii pre voie. Iară, despre sine, să nu-i ție ca pre un vrăjmaș, ci ca pre un prieten și părinte; iară, de au făcut cuivà și înalgiosul[1], tot pentru Turci au făcut, sa li între în voie și să-i împle, și nu i-au putut sătură; deci, pre cât, l-au cunoscut cu rău, să l cunoască mai mult spre folosul lor.

Așà, Ion-Vodă, împlând pre toți cu nădejde, cu glasuri mari strigară că lângă dânsul vor perì toți,—cum s'au și tâmplat.

Ion-Vodă dacă au luat credința țerii, se gătì de războiu, și în toată țara trimis-au de sârg să iasă la oaste. Trimis-au și la Hendric[2], Craiul leșesc, poftind agiutor de oaste să-i deà; ce, de acolo nu s'au folosit. Că Craiul s'au mântuit: că are legătură cu Turcul țara lor mai mult de o sută de ani, neclintită. Iară Cazacii, cumuși sânt gata de a se amestecare la toate, neîntrebând de nime, s'au adunat 1.200 de oameni, și au venit la Ion-Vodă. Pre carii, văzându-i Ion-Vodă, nu

[1] Amestecătură, nedreptate: Inalt-josul.
[2] Henric de Valois.

într'alt chip, ce cum ar hi văzut îngeri din Cer cu veste de izbânda pogorâți. Și cu multe daruri capetele ce era', le-au dăruit Ion-Vodă.

Dacă au strâns oastea toată și s'au bulucit la un loc toți, i-au venit veste ca Petru Vodă și cu Alexandru Voda[1] au întrat în țară, cu mulți oameni, și Munteni, și Unguri[2], și Turci. Au ales Ion-Vodă cap dintre Cazaci pre Sfirschi, cu o samă de Cazaci și cu oaste de țară, și i-au trimis înainte de strajă, să vaza cu ochii; iară el, cu altă oaste, au purces după dânșii. Iară Sfirschi, cu Cazacii și cu cine mai erau cu dânsul, au nemerit asupra 400 de oameni, ce erau straja lui Petru-Vodă, și, fără veste, încungiurându-i, pre toți i-au prins.

Sfirschi, dacă au biruit pre acee strajă, și au prins veste că Petru-Vodă nu știe nimică de oastea lui Ion-Vodă, îndată au răpezit oameni de țară de au dat știre lui Ion-Vodă, să sârguiască, să vie să-i lovească fără veste, că are vreme acum, de-i voià să-i bată; și i-au spus că este oaste multă foarte.

Înțelegând aceste Ion-Vodă, cum au putut mai tare au sârguit. Și, dacă s'au împreunat toți, împărțindu-se în trei pâlcuri, i-au lovit când ei dormeau fără grijă, dezbrăcați, cât nime de nimică nu s'au apucat. Cai lor erau slobozi la pășune, în nădejdea strajii. Așà, împresurându-i fără veste, și multă moarte făcând într'înșii, i au biruit Ion-Vodă. Iară Domnii, Petru-Vodă și Alexandru-Voda, amândoi au

---

[1] Petru Șchiopul, fost Domn muntean, numit acum în Moldova. Alexandru, fratele său, era Domn al Țerii-Românești.
[2] Din Ardeal.

scăpat, lăsând tot în tabără, şi au năzuit amândoi la Brăila, numai cu trupurile.

Dacă au bătut Ion-Vodă pre Petru-Vodă şi pre Alexandru-Vodă, s'au lăsat în goană după dânşii, şi au slobozit oastea în pradă, de au jăcuit Ţara Muntenească mai mult de jumătate, şi au pus Domn în Ţara Muntenească pre Vintilă-Vodă [1].

Dacă s'au intors den pradă oastea lui Ion-Vodă den Ţara Muntenească, apucatu-s'au de Brăila, de au ars târgul cu totul; numai cetatea ce au rămas. Şi, gătindu-se să bată şi cetatea, să o dobândească, că nu erà mult a luare, i-au venit vestea den urmă că Tătarii au intrat în ţară. Lăsat-au dară cele străine, şi s'au întors la ale sale, să le apere.

Înţelegând Ion-Vodă că Turcii de prin cetăţi şi Tătarii din Bugeag [2] s'au ridicat asupra lui, îndată au trimis cum mai de sârg să se bulucească oastea, de pre unde au fost răşchirată, dându-le ştire pentru Turci şi Tătari, ce au încălecat asupra lui. Pre carii, dacă i-au lovit Ion-Vodă cu oastea sa, prea lesne i-au bătut şi pre aceia. Însă văzând atâta supărare ce aveà de Turci, împlându-se de mânie, cu foc au ars Tighinea şi Cetatea-Albă, şi multă pradă au făcut, şi mult plean şi robi au scos.

Decii, Ion-Vodă, curăţindu-se de vrăjmaşii lui, au dat puţintel ţerii odihnă, să se răsufle;

---

[1] Fratele lui Mihai Viteazul.
[2] Partea de jos a Basarabiei de astăzi.

iară Cazacii nu se leniau, ce câmpii Bugeagului pururea cercau, și multă pradă făceau.

Călcând Cazacii câmpii Bugeagului, au dat pre o samă de oaste turcească, ce se strânsese și mergeà să lovească pre Ion-Vodă fără veste. Și de sârg au trimis Cazacii la Ion-Vodă de au cerșut să le trimiță agiutor ca să deà războiu acelor Turci. Și, dacă le-au trimis, prea lesne i-au biruit, și i-au risipit, cu agiutor proaspăt. Că, până a venire agiutorul dela Ion-Vodă, era' să piarză Cazacii razboiul, de mulțimea Turcilor; unde, mai apoi, Moldovenii, odihniți, dând războiu vitejește, prea lesne i-au spart.

Împăratul turcesc, auzind de simeția lui Ion-Vodă, și câtă pagubă i-au făcut, au socotit ca sa stropșească țara Moldovei cu totul, și pre hainul[1] său, pre Ion-Vodă, să-l prinză. Și îndată trimise în toate părțile, la toți sângeacii, să se gateze de oaste și să treacă Dunărea asupra lui Ion-Vodă.

Iară Ion-Vodă, dacă au înțeles, cu toată oastea sa s'au pornit, și au supus oastea supt Tighinea, și au trimis o samă de oaste a sa cu Ieremia, pârcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea Turcilor, să nu treacă Dunărea. Ce cu greu este celor puțini a oprire pre cei mulți, și celor slabi pre cei tari.

Că, trecând întâiu puștele cu ianicerii și cu pedestrimea, să apere vasele, aceiași toată alaltă oaste turcească au sosit.

Unde, văzând Ieremia pârcălabul că nu-i

[1] Răsculatul, trădătorul.

poate opri, s'au întors și au dat știre lui Ion-Vodă. Și nice Ion-Vodă altă zăbavă n'au făcut, ce îndată au purces spre oastea turcească. Însă întaiu au trimis pre Stirschi cu o seamă de Cazaci și cu 6.000 de oșteni de țară, să prinză limbă. Și fără zăbavă au dat pre oastea turcească, unde nu erau mai puțini de oastea moldovenească. Și, dând razboiu, au fugit Turcii, și nice altă limbă au putut luà, fără de un Turc ranit rău, cât n'au putut dela dânsul nemica înțelege.

Apoi singur Ion-Vodă, cu vr'o 600 de oameni, s'au lipit la baltă la Cahul, unde erà oastea turcească. Și s'au suit într'un pisc de deal, să poată cunoaște câtă sumă de oaste va hi la Turci. Ce nemică n'au putut cunoaște, că oastea erà pre văi, de nu se vedeà; numai strajile s'au văzut în patru locuri. Și s'au întors Ion-Vodă înapoi la tabără. Și atunce, o seamă den boierii cei mari, Murgul Vel[1] Vornic, Bilăi Vel Vornic și Slăvilă Hatmanul, văzând atâte puteri de oaste turcească ce venise cu Petru-Vodă, temându-se ca să nu cază în primejdie, au părăsit pre Ion-Vodă, și au fugit la Turci, de s'au închinat la Petru-Vodă.

Ion-Vodă și-au împărțit oastea în treizeci de pâlcuri, și la tot pâlcul au pus câte o pușcă; și aveà și optzeci de puște-hușnițe[2]. Iară toată oastea lui Ion-Vodă erà 30.000, fără proști și adunătură, ce erau pre lângă Ion-Vodă.

---

[1] Mare.
[2] Haubițe (Kogălniceanu).
[3] Săraci, de rând.

Deci, la începutul războiului, zic că o samă de Moldoveni să se fie închinat la Turci, şi Turcii să i fie pus în fruntea războiului, de s'au oprit focul int'înşii, şi au perit cu totul. Deci, Cazacii cu focul, Moldovenii cu fuşturile[1], aruncau cât nu se ştia' Turcii ce vor face. Şi, văzând Turcii pre Moldoveni că vor să moară decât să nu biruiască, cu multe meşteşuguri au nevoit să amăgească pre Moldoveni, sa-i ducă asupra puştilor[2]. Ce, văzând Moldovenii meşteşugurile lor, nu-i goniau mult, ce numai până dau dos; că vedeau că fuga lor erà cu înşelaciune; că de mulţimea lor erà tot locul acoperit.

De-acii, lăsând Turcii partea de spre Cazaci, cu toata puterea s'au întors pre Moldoveni şi toate puştele sloboziau asupra lor. Iarà Moldovenii stau aşà, cum ar hi gătiţi de moarte, iarà nu să izbândească; şi multà moarte s'au facut de âmbe părţile, cà nu erà o calcare de pământ, ce tot pre trupuri de om. Şi, mai apoi, aşà aproape se bateau, cà şi mâinile le obosise, şi armele îşi scăpau.

Ca acela prah se făcuse, cât nu se cunoşteau cine de a' cui este; nice de sineţe se auzià, de trăsnetul puştelor, de âmbe părţile; cât nice puşcarii nu mai ştiau unde mai da'. Deci Ion-Vodà au îndireptat pre ai săi denapoia puştelor, să se mai odihnească puţinel; şi Turcii, aşijderea.

Şi, aşà, stând şi privind unii la alţii, au dat o ploaie mare, de au muiat pravul cel

---

[1] Măciucile; lat. fustis, băţ. Se zice şi: fuştaşi.
[2] Tunurilor.

Dan Şusaiu Arhiv. E. Bucureşti

de puşte. De-acii, n'au fost Moldovenilor nice de un folos, că li s'au muiat puştele; de unde aveau nădejde de agiutor, s'au scăpat; ce numai de a mâna[1] au căutat a se batere, şi nu se puteau sprijini de mulţimea Turcilor.

Mai apoi, oaste tătărească proaspătă i-au lovit, de le-au căutat a dare dos ca să scape, şi Tatarii a-i gonire şi a-i aruncare jos. Numai pedestrimea şi oastea cea de strânsură au rămas, şi 300 de Cazaci. Ce, fiind şi Turcii obosiţi, nu năvăleau aşă.

Ion-Vodă, scăpându-se de oastea cea călăreaţă, şi-au dat glas cu Cazacii să se pedestreasca[2] toţi. Că pedestrimea moldovenească, ce erau adunaţi mai mulţi în dobândă[3] decât în leafă, erà aproape de 20.000. Şi, năvălind cu dânşii singur Ion-Vodă, au luat puşte cu iurăş[4] dela Turci.

Şi, legând tabăra, s'au dat înapoi, şi s'au tras lânga Roşcani, de s'au îngropat; unde mare nevoie aveau de apă. Iară Turcii, dacă s'au strâns toţi, cu cei dela goană, i-au încungiurat mai nainte de apusul soarelui, şi toată noaptea i-au străjuit, să nu iasă dentr'acel loc. Iară, dacă s'au făcut ziuă, cu toate puştele au început a batere într'înşii; ce nemică nu le stricau, că se şenţuise[5] bine. Unde trei zile s'au apărat.

Dece, văzând Ion-Vodă că flămânzesc şi mor de sete, şi pravul cel de puşte se impu-

---

[1] Cu mânile.
[2] Să se coboare depe cai.
[3] Cu toată răspiata în pradă.
[4] Asalt.
[5] Se inhiseseră în şanţuri.

ţinează, să fugă, să scape, loc nu erà: numai cu aripi să sboare, iar într'alt chip nu se puteà, că tot locul erà ocolit de Turci. Ce au socotit doară cu blândeţe şi cu jurământuri să facă cu Turcii, ca să scape de moarte. Şi au început a trimetere la dânşii că se va închinà, de vor trimite un om ca acela, să-i jure lui că, de ce va pofti, să-i facă pe voie.

Turcii bucuroşi se primiră la una ca aceasta: decât cu arme şi cu vărsare de sânge, mai bine cu înşelăciune să-l dobândească. Aşà, trimiseră Turcii la Ion-Vodă de-i jurară, pre pofta lui, ca să-i ducă viu la Impăratul; pre Cazaci să-i lase, neatinşi, să meargă de unde au venit, iară altă adunătură să-i sloboază să se ducà volnici[1] pe la casele lor, că nu va hi paguba lui, ce a Impăratului, — că robii Impărăţiei sânt.

Având Ion-Vodă tocmeală şi făgăduinţă mare şi jurământ dela Turci că-i vor face pre voie de toate de ce scriu mai sus că au pohtit el, s'au gătit să meargă la Paşa[2], în tabără turcească, şi au împărţit al său mai bun, tot ce au avut, între Cazaci, şi de către toţi şi-au luat iertăciune; şi, însuşi al triile, au mers la tabăra turcească.

Acolo, dacă l-au dobândit, cu multă mânie de către Paşa, l-au dat, de viu, de l-au legat de coadele a două cămile, şi le-au slobozit pren tabără, de l-au sfarmat.

Atunce, zic unii cum să hie zis Ion-Vodă:

---

[1] Liberi.
[2] Beglerbergul Rumeliei, Cigala-zadè.

«Ah! caută că eu multe feluri de morți groznice am facut, iară cazna ca aceasta n'am știut să fac!».

Mai apoi, Turcii s'au lăsat la ceiaaltă spuză, de i-au znopit, și i-au zdrobit. Iară Cazacii, văzând la ce le stă lucrul, și viața lor cea sfârșita, au silit ca să intre iar în șanț. Ce n'au putut, că șanțul îl cuprinsese Turcii; și, văzând așà, numai ce au intrat în grămada turceasca, sa piară pânà la unul. Și acolo, tăind și oborând, au perit toți, pânà la unul.

Așà au nemerit ținchiul[1] sau Ion-Vodă, după ce au domnit trei ani.

Dacă au perit Ion-Vodă, s'au pornit Tatarii în prada peste toata țara, cât n'au fost nice odata mai mare pustiete în țara decât atunce. Cà pre toți i-au cuprins pre la casele lor fara grija. Unde, pânà astăzi, între Prut și între Nistru, de atunce au rămas pustietate, de nu s'au mai umplut de oameni.

E. Petru-Vodă Șchiopul (1574-9; 1582-91[2]).

De noroc erà Petru-Vodă cu Cazacii, cà în Domnia de'ntâiu nu mai aveà od hna de dânșii; acum, la a doua Domnie, bine nu s'au așezat la Scaun, iata, Cazacii veniau sa apuce Scaunul într'aceastași luna, Octomvrie 27 [1582]. Ce, Petru-Voda, prinzând de veste, li-au ieșit innainte la Prut, la sat, la Bogdanești, cu câți

---

[1] Sfârșitul.

[2] *Lista Domnilor moldoveni dela Ștefan-cel-Mare inainte:* Bogdan III (Orbul), 1504-1517; Ștefan IV, cel Tânăr (Ștefănița),

oameni au putut într'acea dată, și acolo i-au încungiurat.

Fiind Cazacii la strâmtoare mare, căutatu-le-au a se închinare; dentre carii au ales Petru-Vodă o samă de oameni carii i-au părut mai de treabă, de i-au oprit să-i slujească; pre alții, cu giurământ, i-au slobozit.

In anul 7095 [1587], Ghenarie 8, rădicatu-s'au o samă de Cazaci, ca niște lupi învățați de pururea la pradă, și au întrat în țară, și multe bucate din Ținutul Sorocii au luat. Iar Pârvul, pârcălabul de Soroca, s'au îndemnat cu hănsarii[1], și cu alții câți au vrut de bună voie, de au mers după Cazaci, și i-au agiuns la Periaslav. Acolo, Cazacii vrând să nu deà dobânda, iară Moldovenii să scoată al său, tare războiu s'au făcut; și, în două zile bătându-se, abià au spart pre Cazaci. Și, dacă i-au biruit, pre toți i-au tăiat: numai unul zic să fie scăpat. Iară, pre câți au luat vii, i-au trimis la Petru-Vodă; pre carii Petru-Vodă i-au trimis la Împărăție[2].

1517-1527; Petru IV, Rareș, 1527-1538; Ștefan V. Lăcustă, 1538-1541; Alexandru III Cornea, 1540-1541; Petru IV, Rareș, 1541-1546; Ilie sau Ilias II, 1546-1551; Ștefan VI, Rareș, 1551-1552; Ioan I, Joldea, 1552; Alexandru IV, Lăpușneanu, 1552-1561; Ioan II, Vasilic, Despot, 1561-1563; Ștefan VII, Tomșa, 1563-1564; Alexandru IV, Lăpușneanu, 1564-1568; Bogdan IV, 1568-1572; Ioan III, cel Cumplit (Armeanul), 1572-1574; Petru V. (Șchiopul), 1574-1577; Ioan IV, Potcoavă, 1577; Petru V. (Șchiopul), 1578-1579; Iancu Sasul, 1579-1582; Petru V. Șchiopul, 1582-1591; Aron Tiranul, 1591-1592; Alexandru cel-Rău, 1592; Petru VI, Cazacul, 1592.

[1] Un fel de oaste, care se întâlnește încă din al XV-lea veac; erau poate călări.

[2] La Turci.

PARTEA III-a

Doi Domni munteni: Neagoe-Vodă şi Mihai Viteazul

A. Neagoe Vodă (Basarab al III-lea; 1512-1521[1]).

(DUPĂ GAVRIL, PROTUL ATONULUI.)

Iară în muntele Atonului, pre groapa Sfântului, zidì biserică frumoasă, în numele Sfântului Nifon, iar mănăstirea o au îmbogăţit cu multă avuţie, şi multe zidiri au făcut şi înalte. Iată de aceasta până aici.

Iar mănăstirea lui Ariton[2], carea de obşte se chiamă Cotlomuz, care o'u început a o zidì den temelie Radu-Vodă [-cel-Mare], Neagoe-Vodă o'u săvrăşit, şi cu toate frâmseţile şi podoabele o au podobit, den lăuntru şi din afară, iar împrejur o au îngrădit cu zid, şi o au făcut biserica Sfântului Nicolae, făcătorul de minuni, cu turle, chilii şi trapezărie, pimniţa, şi magupiia[3], magherniţa, grădina, şi poarta mică, şi mare, bolniţă, şi ospătărie, şi dohirie[4], jitniţă, şi vistirie, şi alte case de toată treaba. Iar biserica şi chiliile le-au umplut de frumuseţe, şi li-au săvrăşit de acoperemânt, iar biserica şi tinda o au acoperit tot cu plumb, şi au pus pela ferestri cu sticle. Şi o au târ-

---

[1] *Lista Domnilor munteni dela Vlad Ţepeş înainte:* Radu III, cel Frumos 1462-1474; Basarab II, Laiota 1473-1477; Basarab III, cel Tânăr, 1477-1482; Mircea I, 1481, Vlad IV, Călugărul, 1482-1490; Radu IV, cel Mare, 1495-1508; Mihnea cel Rău, 1508-1510; Vlad V, sau Vlăduţ, 1510-1512.

[2] Chariton.

[3] Bicătăria?

[4] Cămări de primire.

nosit cu blagoslovenia arhiereului și a protului[1] și a altor egumeni dela alte mănăstiri. Și făcù cinste mare tuturor, și-i dărul cu daruri mari, și se duseră carii-și pre la locurile sale, cu mare bucurie, mulțămind lui Dumnezeu.

Așijderea făcù o pristanište[2] în Ascalun[3], la Mare, să fie de corăbiari, și o corabie mare, alta mică, cu tot ce trebuiește, și o au zidit cu zid împrejur, și au făcut o culă cu arme, și cu tunuri, să le fie de pază. Și alte metohuri cu de toate au zidit și au făcut, și bine le-a tocmit, — den care are mănăstirea mult venit. Și au pus numele ei Lavra cea mare a Țarăi-Munteneşti. Iară Lavra a lui Sfeati Atanasie, toată biserica cea mare, cu oltariul și cu tinzile, le-au înoit, și au împreunat plumbul cel vechiu cu altul nou, și o au acoperit toată de iznoavă, și toată clisearnița au zidit din temelie, și au făcut vase de treaba bisericii, de aur și de argint, și zevese[4] cusute cu sârmă[5] de aur prea îmfrumusețate au dat, și au făcut și mertic[6] mare, câte 90.000 de talere de an. Iar în lavra Iverului a lui Sfeti Evtemie, făcătoriul de minuni, pre sus pre ziduri au adus apă cu urloiul ca de două mile de loc de departe, și cu multă bogăție o au îmbogățit.

Iar cinstita a lui Doamna Despina dat-au o zăvase cusută tot cu sârmă de aur și prea înfrumusețată, să o puie înaintea sfintei și făcătoarei de minuni icoanei, în carea iaste scris

[1] Celui întâiu între egumenii Atonului.
[2] Far.
[3] Ascalon.
[4] Perdele.
[5] Fir.
[6] Pensie.

chipul Prea-Curatei Fecioară și Maicii lui Dumnezeu Maria, carea se chiamă Portăriță, — carea au venit pre mare la acea mănăstire cu mare minune, cum se află scris de dânsa. Iar la mănăstirea Pantocrator au făcut mari zidituri, ca și la Ivera, și au dăruit multe daruri în Lavra cea mare a Hilandarului, iara au adus apă, tot ca la Iver. Iar în laudata mănăstire Vatoped tocmi ca să se dă milă pre an, ca și la lavra lui Sfeti Atanasie, și au pus pre făcătoarea de minuni icoană a Precistii un măr de aur cu mărgăritar și cu pietri scumpe, și zdi și pimniță mare din temelie. Și au împodobit și în marea mănăstire Xeropotam, — că au făcut o trapezărie din temelie și pimniță. Iar la Sfeti Pavel au zidit o culă den temelie, să fie de strajă.

Ce vom mai înmulți cuvintele, spuind toate mănăstirile pe rând? Că toate mănăstirile den Sfânt-Muntele Atonului le au îmbogățit cu bani, cu sate, și dobitoace încă le-au dat, și multe ziduri au făcut, și fu ctitor mare a toată Sfetagora.

Iar, biserica cea mare sobornică din Țarigrad, au adunat plumbul cel vechiu, și au cumpărat și altul nou, încă mai mult, și o au acoperit toată de iznoavă. Și toate chiliile den Patrierșie le au înoit, și Patrierșia cu bani și cu multe daruri o au îmbogățit.

Și Sfântul munte al Sinaei cu toate vasele bisericii și cu alte daruri multe le-au îmbogățit, și au făcut și mertic mare.

Iar sfânta cetate a Ierusalimului, Sionul, carele iaste muma bisericilor, așijderea o au

Casa Bisericii

dăruit şi o au îmbogăţit, denpreună cu toate bisericile den prejurul ei.

Şi alte mănăstiri dela Răsărit, toate aşijderea; şi, în Măgura Misiei, mănăstirea Oreiscului, unde sânt moaştele Sfântului Grigorie, făcătoriul de minuni,—tinda bisericii o au zidit şi o au acoperit cu plumb, şi pre tronul cu moaştele au făcut un cerdăcel de piatră, şi l-au zugrăvit frumos, şi l-au poleit; iar pe tronul cu moaştele au pus un covor de mătasă, cusut tot cu sârmă de aur. Şi la metohul aceiaşi mănăstiri, carea se chiamă Menorlina, au zidit o casă mare, să fie de odihna mănăstirii; în carea se face toate slujbele ce trebuia. Iar în Elada, sfânta mănăstire, anume Meteor[1], o au îmbogăţit cu multe daruri şi multe ziduri au făcut. Aşijderea şi în Paflagonia, mănăstirea anume Trescaviţa, o au îmbogăţit. Şi în Machidonie, mănăstirea ce se chiamă Cusniţa o au miluit. Iar în Măgura Catesca, carea se chiamă acum Cuceina, multe lucruri au făcut. Şi alte biserici la toate. Şi lăcaşurile călngareşti hrăniă. Şi făcu şi acolo ziduri, ca şi pre la alte locuri.

Ce vom mai spune deosebi lucrurile şi mănăstirile carele le-au miluit? Să zicem depreună: toate câte sânt în Evropa, în Trachia, în Elada, în Ahaia, în Iliric, în Cambania, în Elispond, în Misia, în Machidonie, în Tetalia, în Sirmia, în Lugdonia, în Paflagonia, în Dalmaţia, şi în toate laturile, dela Răsărit până la Apus, şi dela Amiazăzi până la Amiază noapte,—toate sfintele biserici le hrănia, şi multă milă pretutindenea da.

[1] In Tesalia.

Şi mai vrătos pre cei ce se striina' penpustii, şi pren peşteri, şi in schituri, fără de nice o scumpeate îi hrănià. Şi nu numai creştin lor fu bun, ce şi păgânilor. Şi fù tuturor tată milostiv, asemenindu-se Domnului celui cerescu, care străluceşte soarele său şi plouă şi pre cei buni şi pre cei răi, cum arată Sfânta Evanghelie.

Şi mai vrătos în Ţara-Muntenească mari şi minunate mănăstiri au făcut. Şi arhimandria[1] sfântului şi purtătorului de Dumnezeu părintelui nostru Nicodim, carea se chiamă Tismana, hramul Adurmirii Prea-Curatei Născătoarea lui Dumnezeu şi Pururea-Fecioară Maria, — toată biserica o au acoperit cu plumb, şi alte lucruri au obârşit. Iar la mănăstirea den Nucet [Cozia], unde iaste hramul sfântului şi marelui mucenic Gheorghie, multe au înoit, şi pre făcătoarea de minuni icoană a sfântului mucenic bătut-au însuşi Neagoe-Voda cu cuişoare un măr de aur curat, împodobit cu mărgăritar şi cu pietre scumpe. Şi au dus icoana cea făcătoare de minuni den Ţarigrad, pre care erà sămnat chipul Domnului nostru Iisus Hristos, atotţiitoriul, carea mai nainte o junghiase un Ovreaiu cu hangeariul, şi, cum o junghè, îndată ieşi izvor de sânge den locul hangerului, cât stropì şi hainele acelui Ovreaiu. Iara el, de frică, nu văzù că-i sânt hainele stropite de sânge, ce numai ce văzù sângele care erà pre icoană. Şi, aşà, fiind el cuprins de spaimă ca aceasta, aruncă icoana într'un puţ, care

[1] Mănăstire cu arhimandrit.

erà într'o pimniță, că și el în pimniță, într'ascuns, junghiase sfânta icoană. Decii, iesì afară, ca când n'ar știi el de acea minune nimică. Și cum ieșì afară, îndată-l timpinară niște oameni, și, daca-l văzură că easte asà crunt de sânge pre haine, îl prinseră și-l întrebară ce và sà fie aceasta. Iar el, văzând hainele crunte, îi fù a marturisì aiave și el minunea icoanei. Și alergară toți de'nprenună la puț, și scoaseră icoana afară. Iar sângele tot izvorià den urma hangeriului, neoprit, atâta, cât și apa aceia se facuse roșie de sânge. O, mari sânt minuniie tale, Doamne Isuse Hristoase, Dumnezeul nostru! Care lucru, deca văzù acel Ovreaiu, crezù în Hristos, Fiiul iui Dumnezeu, și se boteză el, cu toată casa lui; aşijderea și alți Ovreai mulți carii văzură cu ochii lor acea minune mare, se botezară, — pentru care minune iaste pretutindinilea scrisă și vestită.

Iară mutarea acei icoane, din Țarigrad în Țara-Românească, asà fù: că se arată în vis Domnului Neagoe-Vocă această sfântă icoană, și-i zise să o mute din Ţarigrad în tara sa. Care lucru și făcù, lar Radu-Vodă mult se nevoise mat nainte să o aducă în tara sa, ca și alte sfinte și dumnezeiești icoane și moaște sfinte, ce lui nice cum nu i s'au dat. Iar, când îi fù ei voia, atuncea și dumnezeiescul lncru s'au săvrășit, și s'au mutat. Pre care cu mare bucurie și mulțămire o aşteptà Domnul Neagoe-Vodă, și cu multă cheltuială o au adus. Și, deacă o au adus, cu dragoste o au primit, și i-au făcut cununa tot de aur curat,

şi o au podobit cu mărgăritariu ales şi cu alte feliuri de pietre scumpe.

Şi sparse Mitropolia den Argeş den temelia ei, şi zidi în locul ei altă sfântă biserică, tot den piatră cioplită, şi netezită, şi săpată cu flori, şi au prins toate pietrele pe dinlăuntru, den dos, una de alta, cu scoabe de her. cu mare meşteşug, şi au vărsat plumb de le-au întarit. Şi au facut pre în mijlocul tinzii bisericii doisprezece stâlpi nalţi, tot de piatră cioplită, şi învârtiţi foarte frumos şi minunaţi, carii închipuiesc doisprezece Apostoli. Şi sfântul oltariu desupra prestolului încă făcù un lucru minunat, cu turlişoare varsate. Iar ferestrile bisericii şi ale oltariului, ceale de desupra şi ale tinzii, tot scobite şi răsbatute prin piatra, cu mare meşteşug le făcù. Şi la mijloc o ocolì cu un brâu de piatră, împletit în trei viţe şi cioplit cu flori, şi poliit, — biseanica, cu oltariu', cu tinda, închipuind svânta şi nedespărţita Troiţă. Iar pre supt straşina cea mai de jos, împrejurul a toată biserica, făcù ca o straşină, tot marmură albă, cioplită cu flori, şi foarte scobite şi săpate frumos. Iar acoperemântul tot cu plumb, amestecat cu cositor; şi crucile pre turle tot poleite cu aur. Şi turlele tot cioplite cu flori, şi unile făcute sucite, şi împrejurul boltelor făcute tot steme de piatră cioplită cu meşteşug şi poleite cu aur. Şi făcù un cerdacel denaintea bisericii, pre patru stâlpi de marmură, pestriţ, foarte minunat, boltit, şi zugrăvit, şi învălît şi acela cu plumb. Şi făcù scara bisericii tot de piatra scobită, cu flori, ci cu douăsprezece treapte, sămănând

douăsprezece seminţii ale lui Israil. Şi pardosì toată biserica, tinda şi oltariul împreună, şi acel cerdăcel cu marmură albă. Şi o împodobì pre dinlauntru şi pre din afară foarte frumos, şi toate scobiturile pietrelor din afară le văpsì eu lazur albastru, şi florile le polei eu aur.

Şi aşà, vom puteà spune că adevărat că nu iaste aşà mare şi sobornică ca Sionul, carele îl făcù Solomon, nice ca Sfânta Sofia, carea o făcù marele Împărat Iustinian, iară cu frămseţea iaste mai pre desupra acelora.

Şi, cum zise Sfinţia Sa Nifon Patriarhul încă Radului-Vodă, că se va mută Mitropolia den Argeş în Târgoviste, ce Radu Vodă nu s'au învrednicit a o mută, iară cu Neagoe-Vodă s'au împlut cuvântul Sfinţiei Sale şi a lui blagoslovenie. Zidì Mitropolia în Târgovişte, mare şi frumoasă, cu opt turle, şi tot rătunde, cum se satură ochii tuturor de vedearea ei, şi încă mai zidì şi altă bisearică în Târgovişte, den temelie, hramul Sfântului şi marelui mucenic Gheorghie, cu clopotniţă naltă pre tindă.

Iară acea mănăstire Cozia, de care am povestit, au înoit bisearica cea veche, şi au pus icoane prea frumoase: Sfânta şi nedespărţita Troiţă, şi a Prea-curatei Despuitoare şi a lui Dumnezeu Născătoare şi pururea Ficioară Maria, şi alte poale de analoghiu şi odăjdii multe şi frumoase. Că acea mănăstire aveà loc fără gâlceavă, şi alease de petrecerea cătugăreascà, depărtată de lume, şi plină de toate bunătăţile: cu munţi mari şi cu vai îngrădită, şi ocolită cu un râu mare, şi izvoară

mari şi multe împrejurul ei, şi are toată hrana călugărească, poieni şi livezi, nuci şi alţi pomi roditori fără de număr, vii şi grădini. Şi acolo cură piatră pucioasă, şi tot pământul împrejurul ei iaste pământ roditoriu. Care şi noi am văzut cu ochii noştri acel loc şi i-am zis: «pământul cel făgăduit».

Iată, într'aceasta chip aveà nevoinţă de dumnezeiescul lucru carele erà la Argeş.

De acum, pentru lungimea, să spunem mai prescurt şi să facem şi sfârşitul aceştii cărţi.

Ca porunci Neagoe Voda şi pohti să vie toţi arhimandriţii den Muntele cel Sfânt al Atonului, denpreună cu egumenii dela toate mănăstirile, şi scrise şi carte. Iar Gavril Protul, deca văzù cartea şi scrisoarea Domnului, aciişi chemă pre toţi egumenii dela toate mânăstirile cele mari: dela Lavra, dela Vatoped, dela Iver, dela Hilandar, dela Xeropotam, dela Caracal, dela bisearica lui Alimpie, dela Haritonul-Cotlomuz, care iaste lavra rumânească, dela bisearica lui Filoftei, dela Xinof, dela Zugrav, care iaste lavră bulgăreasca, dela Simensca, dela Dohiar, dela Lavra Ruseasca, dela Pantocrator, dela Castamonit, dela Sfeati Pavel, şi dela Dionisat, dela biserica lui Sfeti Grigorie, şi dela Simopetra. Aceşti egumeni toţi veniră la ighimonul[1] Neagoe, în Ţara-Rumânească, denpreună cu Gavriil Protul, carele fù zis mai sus.

Decii chemà Domnul şi pre Teolipt Ţărigrădeanul, care iaste Patriarh a toată lumea, şi cu dânsul patru Mitropoliţi: dela Seres, dela

[1] Grec.: Domnul.

Sardie, dela Midia şi dela Melenic, şi veniră şi ei, şi-i primi Domnul cu mare cinste. Şi chemă şi pre egumenii den ţara sa, pre toţi, şi pre tot clirosul.

Şi merseră dinpreună cu Neagoe, ighimonul Panonii[1], şi cu Macarie, Mitropolitul ţerii, la mănăstirea cea noaoă şi minunată dela Argiş, şi făcură vecernie şi colivă, în lauda Adormirii Prea Curatei Nascătoarea lui Dumnezeu, şi deade de luară toţi oamenii den colivă, dupe obicină. Apoi făcù cină, ca să se odihnească oamenii, laudând pre Dumnezeu. Iar, după cină, tocară, şi făcură bdenie[2] toată noaptea Patriarhul şi ighimonul, denpreună cu Mitropoliţii carii fură zişi mai sus, cu Protul şi cu toţi egumenii Sfetagorii şi ai ţerii, şi se ruga lui Dumnezeu cu rugăciuni şi cu cântări. Iară alţii oamenii zicea' toţi: «Gospodi pomilui»[3], şi sfârşiră bdenia când se varsa' zorile.

Decii, deca trecù un ceas de zi, în luna lui Avgust 15 zile, traseră clopotele, ca să meargă Patriarhul, cu Mitropoliţii şi cu tot clirosul denpreună, să târnosească biserica.

Iar prestolul în oltariu tocmi-l şi-l aşeză însuşi Neagoe cu mâinile sale spre sfinţire, şi aşeză şi făcătoarele de minuni icoane a lui Pantocrator şi a' Precistii în biserică la locul lor, împodobite tot cu aur şi cu pietre scumpe. Aşijderea puse şi alte sfinte icoane în biserică, câte încăpură, şi în tindă, pentre stâlpi. Şi ceale din tindă era' câte cu două feţe, şi pe de-asupra cu bolte săpate cu meş-

[1] Adecă al Daciei, al Ţerii-Româneşti.
[2] Denie.
[3] Slavoneşte: Doamne milueşte.

NEAGOE BASARAB

teşug şi poleite. Şi era' aceale icoane toate ferecate cu argint curat şi poleite cu aur, între care icoane erà şi chipul Sfântului Nifon, ferecat tot cu aur şi cu pietre scumpe înfrămseţat, — atâta de minunat, cât nu poate mintea omului să închipuiască şi să spuie.

Decii, deca târnosiră biserica, şi aşezară toate lucrurile şi le sfinţiră, odihniră puţinel. Şi iar merseră la biserică Domnul Neagoe-Vodă şi Doamna lui, Despina, şi coconii carii îi dăruise Dumnezeu, şi cu toţi boiarii, fiind Patriarhul cu Mitropoliţii, şi cu toţi egumenii şi clirosul în biserică.

Iară, deca sfârşiră dumnezeiasca liturghie, făcù Domnul ospăţ mare şi veselie tuturor oamenilor, şi-i dărul pre toţi, pre cei mari şi pre cei mici, pre săraci şi pre văduve, pre mişei[1] şi pre cei neputearnici[2], şi tuturor câţi li se cădeà milă, le deade.

Iar slujba carea se facuse fericitului Nifon, se blagoslovi de Theolipt Patriarhul, şi de tot soborul, să se facă pretutindenea, şi tocmiră de făcură şi slujba Sfinţiei Sale cu vecernie, cu utrăne şi cu liturghie.

Şi puseră pre chir Iosif să fie arhimandrit într'acea mănăstire noaoă, şi-l blagoslovirà să facà liturghie cu bederniţă[3]; aşijderea, toţi câţi vor fi ca dânsul, tot să poarte bederniţă. Şi blagoslovenie se deade de chir Theolipt Patriarhul şi de tot soborul, cum şi mai nainte se didease şi se facuse în Tismana cu blagoslovenie lui Filoftei Patriarhul. Şi tocmiră

[1] Săraci.
[2] Bolnavi.
[3] Cârjă.

să fie aceastea mănăstiri amândoo cinstite într'un chip, şi arhimandrii[1] şi Scaune mai mari decât toate mănăstirile Ţărăi-Munteneşti. Şi se făcù lucrul acesta cu mare legătură şi cu groaznic blestem.

Iar Mitropolia s'au mutat dela Argeş în Târgovişte. Şi, cum-zise mai nainte Sfântul Nifon, acum se umplù de Theolipt, Patriarhul Ţarigradului, şi de Macarie Mitropolitul, şi de Neagoe-Vodă, Domnul Ungrovlahii, şi de toţi boiarii cei mari şi cei mici, şi de tot sfântul sobor. Şi aşà se tocmì ca, de acum, nice odàtă în veaci să nu mai fie Mitropolie în Argeş, ce să fie mănăstire şi arhimandrie; iar în Târgovişte să fie Mitropolie stătătoare, cum s'au aşezat. Şi se făcură aceste lucruri cu mare opreală şi blestem, ca să nu se mai clătească, nici să se mute în veaci, nice de Patriarh, nice de Mitropolit, nice de Domn, nice de boiari, nice odată.

Aceastea toate se aşezară când fù cursul anilor 7025 [1517], luna lui Avgust 17 zile, în zilele credinciosului Domn Io Neagoe-Vodă, şi acelui Theolipt, Patriarhul Ţarigradului, şi a lui Macarie, Mitropolitul Ungrovlahii; în slava lui Dumnezeu şi în frâmseaţea şi lauda a toată Ţara-Munteneascà.

Direpţ aceaia, făcură laudă Domnului şi boiarilor şi cuvinte de cinste şi a toată Curtea lui şi tuturor oamenilor ţarai. Deci bunul şi iubitoriul de Hristos Neagoe-Vodă le făcù mare cinste, şi-i dărul cu multe daruri, şi-i lăsă de se duseră toţi cari şi pre la locul său.

---

[1] Mănăstiri cu arhimandriţi.

Iar mănăstirea cea noao den Argeş o îngrădi împrejur cu curte de zid, şi înlauntrul curţii facù multe chilii călugăreşti; şi o înfrâmseţă cu tot felul de trebuinţă. Facù trapezarie, şi magherniţa, magupie, şi povarna de olovină[1], pivniţa şi clopotniţa naltă, şi puse clopote mari. Şi cu alte frâmseţi cu de toate o împodobì, şi o facù asemene Raiului lui Dumnezeu. Iar în mijloc erà acea Casă dumnezeiască, stând ca şi pomul cela al vieţii; ce însă nu aşà, că dintr'acela mâncară strâmoşii noştri poama morţii, iar dentr'aceasta se mănâncă dătătorul de viaţă trup şi sânge al Domnului nostru Isus Hristos, care se junghe în toate zilele, întru iertarea păcatelor şi în viaţa de veaci.

Aceastea facù bunul credincios Domn Io Neagoe-Vodă.

---

[1] Uleiu.

B. Mihai Viteazul (1593-1601 [1]).
(DIN CRONICA BUZEȘTILOR).

Când au fost la cursul anilor dela Adam 7101 [1593], venit-au Mihai-Vodă Domn Țerii-Românești, iar în Țarigrad împărățeà Sultan Murat, iar în Țara Ungurească erà Craiu Bator licmon [2], iar la Moldova erà Domn Aron-Vodă. Și într'acea vreme împresurase Turcii Țara-Românească, cu datorii multe [3], și cu nevoi foarte grele, încât nu mai aveà să se plătească țara și să scape din gurile vrăjmașilor. Și începură Turcii a cuprinde Țara Românească, și a-și face lăcașuri și meceturi [1],

[1] *Lista Domnilor munteni dela Neagoe-Vodă Basarab înainte* Teodosie, 152.; Vlad VI, Dragomir, 1521; Radu V, Bădica 1521-1524; Radu VI, dela Afumați, 1521-1529; Vladislav III 1523-1.2; Moise, 1529-1530; Vlad VII, Înecatul, 15 0-1532. Vlad VIII, Vintilă, 1 32 1535: Radu VII, Paisie, 1535-1545. Mircea III, Ciobanul, 15 5-1553; Petru I, sau Petrașcu-cel-bun 15.3-1557; ircea II, Ciobanul, 1558-15 9; Petru II, 1559-1568. Alexandru II, 1568-1577; Vintilă 157.; Mihnea II, Turcitul 1577-1583; Petru Cercel, 1583-1585; Mihnea II, 1585-1591; Ilie 1591; Radu 1591; Ștefan Surdul, 1591-1592; Alexandrul-cel-Rău 1592-1593.

[2] Pe atunci Ardealul și părțile dela Tisa erau țară deosebită, cu Domni unguri. La Buda, Capitala de azi a Ungariei, ca și la Timișoara, erà câte un Pașă turcesc. Fratele Împăratului nemțesc aveà numai părțile de jos, spre râurile Sava și Drava, și cele de sus, cu Cașovia și Pojonul. Numai la 1699 Împăratul a luat Ardealul, iar Banatul la 1718.

[3] Dela bir, pe care noi ne învoisem a-l dà Turcilor, ca să nu ne cotropească, precum au făcut cu Grecii, Sârbii, Bulgarii și o parte din Unguri, cari n'au mai avut Împărați, Crai eri Domni, nici biserică cu turnuri.

Şi începură a ţipà creştinii de nevoia Turcilor, încât însuşi Mihai-Vodă cu toţi boierii se închisese de răul Turcilor; şi multă vreme creştinii ziceau doar se vor potoli Turcii de asupră-li. Iar ei mai mult rău făcea', că începuse a călcare ţara şi legea creştiniior.

Se strânse toţi boiarii, mari şi mici, din toată ţara, şi se svătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu ţara din mânile păgânilor. Şi, dacă văzură ,că într'alt chip nu se vor pute' izbăvì, deci ei ziseră: numai cu bărbăţia, să rădice sabia asupra vrăjmaşilor.

Decii socotì Mihai-Vodă cum ar aveà ajutor şi dintr'alte părţi. Decii trimise pe Radul Clucearul Buzescul[2] sol la Bator Jicmon ca să se înţeleagă cu dânsul, şi să-i dea ajutor oaste, ca să se poată bate cu Turcii. Trimis-au şi la Aron-Vodă sol pe Stroe Stolnicul Buzescul, ca să-i fie într'ajutor.

Şi amândoi fură bucuroşi. Şi îndată trimise Aron-Vodă pe un boiariu al lui, dând jurământ lui Mihai-Vodă, ca să se ajute unul cu altul. Aşijderea şi Bator Jicmon Craiul încă legă jurământ cu Mihai-Vodă ca să fie nedespărţiţi unii cu alţii.

Deci, când au fost la anul 7103 [1594], Noemvrie 5, trimise Bator Jicmon o seamă de oşti, puindu-li şi capete: pre Horvat Mihai şi pre Bechiş Iştvan[3]. Şi veniră la Mihai-Vodă în cetate în Bucureşti, şi îndată tăiară pe toţi

---

[1] Moschei, case de rugăciune turceşti.

[2] Erà Oltean. Mai aveà doi fraţi: Stroe şi Preda. Clucerul erà acel boier care grijià de hrana Curţii, iar Stolnic cel ce purtà seama mesei domneşti.

[3] Ostaşi unguri.

Turcii câţi aflară acolo. Într'acel războiu fu rănit Stroe Buzescul, la mâna stângă.

După aceia fără zăbavă fură Turcii scoşi afară din ţară, şi rămaseră creştinii izbăviţi din gurile lor. Deci, când fù după războiu a treia zi, purcese Mihai-Vodă, cu Munteanii şi cu Ungurii, la Giurgiu. Şi, ocolind cetatea Giurgiului, începură a o bate cu tunurile câtăvà vreme. Şi, văzând Mihai-Vodă că nu poate să o dobândească, căci că venià Turcilor ajutoriu arme şi bucate dela cetatea dela Ruşi [1], năpustitu-o-au, şi iarăşi s'au întors în Scaun în Bucureşti.

Iar Sultan Murat [al III lea], Împăratul turcesc, dacă au prins de veste, numai decât au trimis pre Mustafà-Paşa Vizirul [3], cu mulţime de Turci, şi cu un Domn anume Bogdan-Vodă, fiiul Iancului-Vodă [4], ca să scoaţă pre Mihai-Vodă de aici din ţară, ci să puie pre Bogdan-Vodă, Domn.

Şi veniră Turcii la Dunăre, la cetatea den Ruşi, iar Mihai-Vodă, dacă prinse de veste, el încă grăbì de-şi strânse oştile, şi purcese asupra Dunării, Ghenarie 8 zile [1595]; şi purcese la sat la Pietre. Şi, gătindu-se ca să treacă Dunărea, ca să se lovească cu Mustafà-Paşa, venì veste cum au întrat Hanul cu Tatarii [5] în ţară şi au început a robì şi a prădà.

---

[1] Rusciucul bulgăresc de azi. Giurgiul erà de mult turcesc.
[2] Au lăsat-o.
[3] Al doilea după Sultan.
[4] Iancu-Vodă fusese copilul din flori al lui Petru-Vodă Rareş cu o Sasoaică din Braşov. Fusese Domn în Moldova şi-l tăiaseră Leşii, dupa ce, fiind scos din Domnie de Turci, fugise la ei, ca la nişte creştini.
[5] Tatarii stăteau la Crimeia, iar alţii se aciuară în Basarabia-de-jos, pe la Chilia, Ismail ori Smil, şi Cetatea-Albă.

Iar Mihai-Vodă foarte se îngrijà tare, şi numai decât se învârteji îndărăt cu toate oştile, şi puse tabara la sat la Holubeşti. Şi trimise straji asupra Tatarilor, pre Radu Buzescu cu fraţii lui: Preda Postelnicul şi Stroe Stoinicul şi Radu Calomfirescul. cu o seamă de oşti alese.

Deci, când au fost la Ghenarie 4, ei se întâmpinară cu Tatarii la sat la Putineiu, şi fură biruiţi Tatarii de Buzeşti, perind Tatari mulţi, şi vii prinzând încă mulţi. Iar Hanul, dacă prinse de veste, el încă trimise pre un nepot al lui, cu mulţime de Tatari, şi veniră până la sat la Stăneşti. Iar Buzeştii încă păziră, Şi le ieşiră întru întâmpinare, şi se loviră la faţa, la Ghenarie 16, şi fură biruiţi acei Tatari. Atuncea au perit şi nepotul Hanului, cu mulţime de Tatari. Iar Hanul s'au fost tăbărât la Şerpăteşti, împreună cu Mustafà şi cu Bogdan-Vodă. Iar Mihai-Vodă, dacă prinse veste despre dânşii, numai de cât trimise oşti asupra lor, cu Banul Manta, şi, noaptea, fără de veste-i lovi, de i au tăiat şi i-au gonit pân' i-au trecut Dunărea.

Mihai-Vodă încă purcesese cu toate gloatele lui, pogorându-se în jos până la Şerpăteşti. Iar Hanul, înţelegând, nu-l aşteptă, ci se despărţi de Mustafà-Paşa şi de Bogdan-Vodă, şi fugiră. Iar Paşa rămase la cetatea dela Ruşi, ca să se mai bată cu Mihai-Vodă.

Iar Mihai-Vodă purcease cu oştile asupra lor, şi trecură Dunărea pre ghiaţă pre la Marotin, şi pripiră de se loviră unii cu alţii, la Ghenarie 25. Şi fură biruiţi Turcii. Atuncea au perit şi Mustafà-Paşa, cu mulţime de Turci.

Bogdan-Vodă încă de abià au scăpat. Şi arseră Ruşii şi toată margenea ţerii lor. Şi se învârtejiră[1], cu multă dobândă, la Scaunul lui la Bucureşti.

Bătând Mihai-Vodă aceste războaie, trimi e pre Mihalcea Banul[2], de arseră Dârstorul[3]. Iar Turcii din Hârsova[4] încă ieşiră cu oaste improtiva Predei Spătariului şi a Radului Comisului[5], şi păziră de se loviră cu Turcii. Şi fură biruiţi Turcii. Gonindu-i pre toţi, îi tăiară foarte rău, şi aprinseră şi Hârsova.

Facându-se aceste războaie, iar Horvat şi Bechiş Ştefan[6], căpitanii Ungurilor, avură imputăciune[7] cu Mihai-Vodă. Iar Mihai-Vodă nu-i suferi, ci-i trimise la Bator Jicmon Craiul. Şi Bator Jicmon îi trimise alţi căpitani, pe Chiralbert[8]. Iar Mihai-Vodă îi trimise cu Banul Manta la cetatea Brăilei[9]. Şi, acolo, tocmind oştile, începură a bate cetatea tare, şi o sparseră până 'n pământ; şi mulţi Turci periră.

Făcându-se aceste războaie, şi nevoindu-se Mihai-Vodă foarte tare pentru creştini, iar Bator Jicmon, Craiul unguresc, socotise că nu va mai aveà Mihai-Vodă nicio nevoie de Turci, ci făcu svat cu toţi Voivozii Ardealului, cum să scază pre Mihai-Vodă de spre Ţara-Ro-

---

[1] Intoarseră.
[2] Care aveà Bănia Craiovei şi oştile Oltului.
[3] Silistra.
[4] Acum orăşelul este în Dobrogea, luată de noi în războiul din 1877.
[5] Comisul aveà grija cailor domneşti.
[6] Bechéş erà Român de neam, dar ungurit, aderà lepădat de neam şi lege.
[7] Pâră.
[8] Albert Chirali, Király.
[9] Care erà tot a Turcilor.

mânească, să fie mai mic și ascultător de poruncile lui, și să-i oprească țara, cu tot venitul ei. Iar Mihai-Vodă, deacă prinse de veaste, el nu se putù suferi, ci trimise la Bator Jicmon boiari bătrânì, sveatnici, anume: Eftimie Mitropolitul, cu amândoi episcopii, și pe Mitrea Vornicul și Isav Logofătul și Dumitru Vornicul și Radu Buzescul, și alți mulți boiari de țară, cum Mihai-Vodă să fie ascultător de Bator Jicmon, iar de țară să n'aibă scădeare, ci să și-o ție deplin, și să se ajute unii cu alții, cum le-au fost jurământul d'intâiu. Dintr'acești boiari ce-i trimesease Mihai-Vodă pentru tocmeală, învrăjbitoriul Diavolul umblase în mijlocul lor de se apucară unii ca aceia mai mult să facă vrajbă decât pace, cum să scază pre Mihai-Vodă din țară. Iar ceilalți boiari, ce se nevoià să slujească Domnul său în dreptate, de nepriateni fură biruiți; și scăzură pre Mihai-Vodă de spre Domnia țerii și de spre venitul ei, numai să fie tocma cu căpitanii lui [1]. Și alease Bator Jicmon doispre zece boiari jurați munteani, punându-i ispravnici [2] preste tot venitul țerii, — și să fie supt porunca lui.

În vremea aceaia, fiind Aron-Vodă Domn Moldovei, trimisu-i-au Bator Jicmon oști ajutoriu, și căpitan preste ei: Borcea Andreiaș [3]. Și, nevoindu-se Aron-Vodă pentru creștini tare, tăiară Turci mulți, ca să dobândească cinste. iar el căzù la mare pacoste și năpaste, pentru multe pâri mincinoase. Că trimise Bator Jicmon

[1] Adecă de o potrivă cu ei, fără drept de Domn adevărat
[2] Îngrijitor.
[3] Tot Român ungurit și acesta.

de-l legară cu Doamna sa, și-i luară toată avearea, scoțându-l din țară cumare rușine, [și] băgându-l în temnița Vinților[1], tăindu-i boiarii și toate capetele, la Aprilie 23, an. 7103 [1595]. Și puseră Domn în locul lui pe Răzvan, care erà Agă la Aron-Vodă, și-i schimbară numele: Ștefan-Vodă[2]. Iară Mihai-Vodă, deacă prinse de vesate, foarte se întristă.

Pe acea vreame muri și Sultan Murat, și luă Împărăția Sultan Mehmet [al III-lea]. Și, deacă statù el Împărat, nu putù răbdà atâta rușine, ci alease pre Sinan-Pașa [Vizirul], cu mulțime de Turci, trimițându-i asupra lui Mihai-Vodă. Cari, viind până la Ruși[3], făcură pod preste Dunăre.

Mihai-Vodă, deacă înțelease de aceasta, ei încă își strânse oștile, ca să iasă împrotiva vrăjmașilor. Trimise și la Ștefan-Vodă ca să-i vie cu oști ajutoriu; și îndată purcese gata. Iar Bator Jicmon trimese la Rudolful, Împăratul creștinesc, ca să-i deà pre soră-sa[4], să-i fie Crăiasă; trimise și la Mihai-Vodà, ca să vie, să fie și el la nunta, că nu știà de Turci că vin asupra Țerii-Munteneşti. Iar Mihai-Vodă, văzând atâția vrăjmași că vin asupra creștinilor, trimis-au la Bator Jicmon pe Stroe Buzescul și Radul Calomfirescul, cu daruri scumpe de nuntă, și spuseră și această veaste, cum Turcii, cu toată putearea împărătească,

[1] Din Ardeal. Acuma cetatea e dărâmată.
[2] Așà obișnuià cine ajungeà Domn, de-și schimba numele după al Domnilor celor mari de pe vremuri; acesta și i zis Ștefan după Ștefan-cel- Mare.
[3] Rusciuc.
[4] Nu-i erà soră, ci vară.

au sosit la Dunăre şi au făcut pod să treacă asupra creştinilor. Atuncea Bator degrabă trimise în toată ţara lui de-şi strânse toate oştile, şi trimise şi la Împăratul creştinesc de-i deade o seamă de oşti ajutoriu. Iară, până vrù a veni ajutorul dela Bator, Turcii trecură Dunărea, şi începură a robì şi a prădà, şi puşeră tabăra la sat la Călugăreani.

Iar Mihai-Vodă, deacă văzû că i se zăboveaşte ajutoriul, el îşi strânse oaste câtă avù, şi pripì de se loviră cu Turcii de faţă, în apa Neajlovului, în vadul Călugăreanilor. Şi fù războiu foarte mare, la Avgust 13, de dimineaţă până 'n seară, şi mult sânge se vărsă, cât şi apa erà amestecată cu sânge.

Atunci Sinan-Paşa, văzând că nu-i sporeaşte, înturnatu-s'au cu ruşine. Decii, el strânse toţi Paşii şi toate căpeteniile oştilor, şi făcură năvală mare asupra lui Mihai-Vodă, ca să izbândească într'un chip, şi luară câtevà tunuri. Atuncea Mihaiu-Vodă, văzând atâta hărborie[1] mare, el încă-şi strânse toţi boiarii şi toţi căpitanii, şi ieşiră întru întâmpinarea lor de faţă. Şi aci şi Mihai-Vodă cu mâna lui tăiè pre Caraiman-Paşa[2], şi înfrânseră pe Turci înapoi. Iară boiarii şi căpitanii pre capete năvăliră asupra Turcilor, de-i tăià şi-i înecà în tină. Decii, cu câtă fală venià Sinan-Paşa la acel războiu, mai cu multă ruşine se întoarse. Şi luă Mihai-Vodă toate tunurile înapoi, şi multe steaguri turceşti.

Iar, când fu preste noapte, Mihai-Vodă făcù

[1] Asprime ?
[2] Paşa Caramaniei, din Asia Mică.

svat cu toţi boierii, cum ajutoriul nu mai vine dela Bator, şi, fiind Mihai-Vodă cu puţineà oaste, nu vor puteà stà împotriva Turcilor, că erà foarte mulţi; ci socotiră cum vor face să se poată luptà cu atâţia vrăjmaşi. Ci se deaderă înapoi pre apa Dâmboviţii în sus, la sat, la Stoienești[1], aşteptând de la Bator să li vie ajutoriul. Iar Turcii, înţelegând de aceasta, se ridicară cu toţii de veniră la Bucureşti, şi făcură acolo cetate[2], şi ajunseră şi pân' în Târgovişte şi acolo încă făcură cetate, şi cuprinseră toată Ţara Munteneascà.

Atuncea Ieremia-Vodă Moviiă[3], el, înţelegând de Ştefan-Vodă, cum s'au sculat cu toate oştile, să vie ajutoriu lui Mihai-Vodă, el încă au venit cu oaste leşească de au întrat în Iaşi, să fie Domn Moldovei. Iar Ştefan-Vodă trecù muntele cu toată oastea lui, şi merse de se împreună cu Bator, că purcesease şi el să vie să se împreune cu Mihai-Vodă. Şi câteşi trei Domnii se împreunară, la Octomvrie 6, anul 7104 [1595], şi purceseră toţi asupra Turcilor. Iar ei, văzând că li vin atâtea oşti asupră-li, ei nu aşteptară, ci toţi de pretutindenea deaderà dosul a fugì. Şi aleseră pre Ali-Paşa, cu o seamă de oşti, ca să păzească cetatea Târgoviştii[4], iară Sinan-Paşa cu oştile venì la Bucureşti. Iară Bator,

---

[1] Sus în munte.
[2] La Radu Vodă.
[3] Erà un boier de ţară, evlavios, dar moale. A duşmănit într'una pe Mihai, ca unul ce ţineà cu Leşii. Aşà a pătimit neamul nostru cu dihonia dintre Domni şi dintre cei mari, şi duşmanii noştri au tot sporit, având coadă de topor tot dintre ai noştri.

și Mihai-Vodă, și Ștefan-Vodă, cu toate o-tile, veniră de ocoliră cetatea din Târgoviște[1], și îndată fù aprinsă. Turcii, câți fură acolo, toți periră. Iară pre Ali-Pașa îl prinseră viu, și-l trimiseră în temnița Clușului[2]. După aceia purceaseră, după Sinan-Pașa, pân' ajunseră la cetatea Giurgiului. Și îndată stricară podul: tăind mulțime de Turci, îi înecară în Dunăre. Și sparseră și cetatea, fiind mare perire în Turci. De abià au scăpat Sinan-Pașa cu puțineà oaste; și cu multă rușine fură scoși din țară. Și scoaseră dela mânile lor robi mulți, fără număr. Și de acolo se întoarseră cu veselie și cu multă dobândă, și toți creștinii deaderă har la Dumnezeu.

Atuncea Batori Jicmon, deacă văzù pre Mihai-Vodă cu atâta vitejie și cu atâta înțelepciune, slobozit-au Țara-Românească, cu tot venitul ei, ca să fie iar pre seama lui Mihai-Vodă. Și se înturnară cineși la țara lui.

Pe vreamea ce purcease Bator [în] ajutoriu lui Mihai-Vodă, de bătură pre Turci în Țara-Munteneascà, au fost trimis Craiul o seamă de oști la Lipova și la Ianova[3], și la multe cetăți den pregiurul lor, și mult rău făcură Turcilor.

În vreamea aceaia rădicatu-s'au și Hanu cu mulțime de Tatari, ca să vie asupra Țerii-Muntenești. Și, viind pren Țara Moldovei, iar Ieremia-Vodă, cu Moldovenii și cu Leașii, pri-

---

[1] Care erà încă Scaun de Domnie, mai vechiu decât București.

[2] Acolo stăteà adese „Craiul" ardelenesc.

[3] Adecă Inăul. Cetățile acestea sunt în Banat.

pirā de li ieşirā Inainte la Ţuţora [1], şi făcură acolo şanţ mare. Şi se bătură acolo trei zile, şi nu biruiră nici unii, nici alţii. Deacă văzură Tatarii că nu pot folosì nimic, făcură pace uuii cu alţii, şi se întoarse Hanul cu Tatari, iar în ţara lor, şi Leaşii aşijderea, iar el [Ieremia] încă se aşeză în Scaunu-şi. Atuncea şi Ştefan-Vodă, dacă prinse de veaste că s'au răsipit oştile Ieremiei-Vodă, el cerù dela Bator oştì ajutoriu, şt îndată i se deade. Şi purcease asupra Ieremiei-Vodă la Noiemvrie 27, anul 7105 [1595]. Iar Ieremia-Vodă, deacă prinse de veaste, el încă-şi strânse oştile, şi trimise la starostea dela Cameniţă [2], de-i deade Leşi ajutoriu. Şi se întimpinară unii cu alţii la Suceavă, şi fù biruit Ştefan-Vodă, şi el, fugind, fù prins de nişte ţerani, şi îndată-l înţepă Ieremia-Vodă; iar oastea îi perì cu totul. Bator încă, înţelegând de aceasta, foarte se întristă.

Şi, netrecând multă vreme, Bator iar îşi strânse toate oştile, şi purcease asupra Timişoarei, şi începură a o bate de toate părţile. Iar Hanul cu Tatarli încă venise să fie ajutoriu cetăţii, şi brodià în toată vreamea furiş de lovià oastea ungurească. Iar Bator, deacă văzù că n'are răzbun [3] de Tatari, el lăsă străji să păzească cetatea, şi purcease asupra Tatarilor; şi se loviră de faţă, şi fură biruiţi Tatarii. După aceia, iar se întoarse Bator la cetate, bătându-o trei săptămâni; de multe ori făcură şi năvală, şi nu putură face izbândă. Şi se întoarse Craiul iar la Scaunul lui.

---

[1] Unde se varsă Jijia în Prut.
[2] În faţă cu Hotinul.
[3] Schimbare spre odihnă.

Iar, când fù la cursul anilor 7105 [1596], Maiu 6, trimase Mihai-Vodă pe Velicico cu haiducii [1], la Baba [2], de o ocolură, şi o bătură şi o aprinseră, şi multă bunătate şi avuţie dobândiră. Şi, întorcându-se înapoi cu dobânda, iar Turcii strânseră de toate părţile şi purceaseră după Velicico, şi-l ajunseră la un loc ce se chiamă Comisul. Şi deaderă războiu unii cu alţii, şi fù biruit Velicico, şi perire teţi haiducii; şi luară Turcii toată dobânda poi.

Mihai-Vodă foarte se întristă. Iar, când fù la Iulie 16, alease Mihai-Vodă oşti care erà mai de folos, şi li puse cap pre Farcaş-Aga [3], şi-i trimise la Diiu [4], ca să-l dobândească; şi trecură Dunărea pre la Sdegla. Iar Turcii încă li prinseră de veaste, mulţime cu totul. Şi nu ieşiră să se lovească de faţă, ci se ascunseră de făcură meşteşug. Că, mergând oştile lui Mihai-Vodă fär' de niciun teamet. iar Turcii îi loviră de faţă, şi fără veaste. Şi fù războiu tare multă vreame, însă, cea de-apoi, biruiră Turcii pre oastea lui Mihai-Vodă; şi câţi fură călări printr'înşii, scăpară câte ceva, însă puţinei, iar pedestraşii periră cu totul [5].

După aceia, Mihai-Vodă, deacă pierdù atâţia voinici, el fù scârbit, şi începù a trimite prin

---

[1] Mai mult Sârbi, cari veniau la Mihai de dragul creştinătăţii şi al vitejiei lui.

[2] Babadag, târg mare în Dobrogea noastră.

[3] Despre care se zice să fi fost întâiu preot de sat şi să fi luat arma ca să-şi apere legea şi ţara,

[4] Ori Vidin.

[5] Aşa se pedepseşte neorânduială. În faţa duşmanului trebuie să fii cu ochii deschişi şi cu rândurile strânse.

toate țerile străine ca să strângă voinici viteaji, și aduse Leași și Cazaci [1], și de tot fealiul de oameni carii erà de folos.

Strângându-și Mihai-Vodă oaste ca să se lupte cu Turcii, iar niște nepriateni pornirà pârà mincinoasă asupra lui Mihal-Vodă la Bator Jicmon Craiul, cum s'au lepădat Mihai-Vodă și s'au împrietenit cu Turcii. Bator Jicmon făcù svat cu toți Voevozii Ardealului, ca să afie de dreptatea lui Mihai-Vodă. Iar Mihai-Vodă, deacă-l chemarà, el se temù de înșelăciune și de pâri mincinoase, și purcease Mihai-Vodă să se împreune cu Bator Jicmon numai cu doi-trei boiari anume: Mihalcea, Banul Radul Buzescu și alți boiari. Iar Bator Jicmon, dacă văzù cum vine Mihai-Vodă bucuros la împreunare, el încă trimise Postelnicul-cel-Mare, Sienea Poncrat [2], cu mulți Neamți și cu 40 de cucii [3], și cu multă cinste, înaintea lui Mihai-Vodă. Și descălecarà în cetate la Beligrad [4], și se împreunarà cu mare cinste, Dechemvrie 9, anul 7106 [1596]. Și furà împreună zece zile, și multă cinste petrecurà, și mai mare credință legarà, și-și întocmirà toate lucrurile. Și se înturnà Mihai-Vodă cu mare bucurie la Scaunu-și [5], Iar Bator Jicmon purcease la Împăratul creștin, și trimise și Mi-

[1] Oamenii acestia trăiau la apa Niprului, în Rusia, prin ostroave. Erau o strânsură de toate neamurile, și se hrăniau numai din prada Turcilor și a Tatarilor. Și prin Moldova veniau, cum am văzut, să aducă Domni noi, tineri și viteji ca dânsii, împotriva Domnilor netrebnici, puși de Turci.

[2] Pangratie Senyei.

[3] Trăsuri mari, nemțești.

[4] Alba-Iulia.

[5] Atunci începù Mihai să facă la Bălgrad, în cetate, mănăstire românească și pe urmă puse acolo și Vlădică, pe Ioan.

hai pre Banul Mihalcea, cu Bator Jicmon împreună, pentru tocmelile ţerilor.

Şezând Mihai-Vodă cu toţi boiarii la Scaun, venì veaste cum Sultan Mehmed s'au scornit din Scaunu-şi din Ţarigrad, cu tot răsăritul şi cu toată puterea lui, cu Turcii şi cu Tatarii, şi purcease să se bată cu Împăratul creştinesc Rudolful. Şi descălecară la cetatea Egherul [sau Agria], şi începură a bate cetatea de trei părţi. Iar Împăratul creştin, deacă prinse de veste, el îşi strânse oştile, şi le trimise cu frate-său, Maximian, asupra Turcilor. Şi sărì însuşi Bator Jicmon Craiul, de capul lui, cu toate oştile, şi se împreunară cu Maximian, şi purcease asupra vrăjmaşilor.

Iar Sultan Mehmet, Împăratul Turcilor, după ce bătù cetatea Egherul, venì-i veste cum îl împresoară Maximian şi cu Bator Jicmon Craiul, şi cu toate oştile. Iar Sultan Mehmet lăsă-şi oamenii in cetate, şi ei, cu toate oştile, purcease la Cârsteşti [1], şi se loviră de faţă uniii cu alţii, şi fù războiu mare şi tare, în cinci zile şi în cinci nopţi. Şi fù vărsare de sânge multă într'amândouă părţile. Insă mai perià Turii; şi deaderă Turcii dosul a fugire, până ieşiră din tabără, şi din corturi, şi din toată mahfa [2] -lor. Şi vrea fi fost dobânda şi izbânda creştinilor, iar creştinii nu se ştiură cumpătà, ci se deaderă a jăhul. Deci, pentru lăcomia avuţiei, ei îşi puseră toţi capetele, cum şcrie şi la Svânta Scriptură veache, că: lăcomia este rădăcina tuturor răutăţilor. O,

[1] Keresztes, in Ungaria,
[2] Marfa, vitele, buclul.

amar mare! Că, văzând Turcii atâta netocmeală întru creştini, pentru lăcomia lor, curând se întoarseră procleţii de Turci asupra lor, şi atâta fù moarte mare întru creştini, cât fù voia lui Dumnezeu. Iar Maximian, cu câţi scăpa, el se întoarse la scaunul lui; iar Bator Jicmon Craiul, [cu] câţi au scăpat cu el, iar s'au întors la Scaunu-şi, la Beligrad. Şi rămaseră Turcii cu atâta bucurie.

Decii Turcii începură a se semeţi şi începură a ieşì în Ţara-Munteneascǎ, pe margenea Dunării, şi prinseră Turcii a prădà şi a robì ţara. Decii Mihai-Vodă încă strânse oştile şi purcease asupra Necopoiei. Şi, mergând Mihai-Vodă prin ţară, întâlnì o seamă de Turci, pre apa Teleormanului, robind şi stricând ţara. Deci, îi prinseră pre toţi vii, până sosì şi Mihai-Vodă în vad la Necopole. Şi ocolirà cetatea Turnul, şi-l bătură, şi-l arseră. Deci, grijindu-se Mihai-Vodă să treacă la Necopoie, venì-i veaste den sus cum Sultan Mehmet, Împăratul turcesc, au biruit pre Maximian şi pre Bator Jicmon Craiul. Decii, Mihai-Vodă se întristă, şi începu a face pace cu Turcii şi cu sangiacul[1] Necopoiei. Şi fù Mihai-Vodă în loc cinci zile, şi legară pace, şi se dăruiră cu daruri scumpe. Şi fură aceastea toate la Octomvrie 6, anul 7107 [1596].

Pe acea vreame Bator Jicmon Craiul supărase-ise cu oştile, bătându-se cu Turcii, şi-şi închină ţara Împăratului creştinesc, cum să-i poarte grija. Şi Împăratul trimise doi comi-

[1] Cu stegarul adecă, ceia ce nîseamnă: purţătorul de steag, cârmuitorul.

sari, anume Suhai, un episcop, şi pre Ştvanfi şi jurară ţara şi toţi domnii Ardealului, cum să fie pre mâna Împăratului. Şi prinseră pre Iojica[1], Cance[la]riul lui Bator Jicmon, şi-l trimiseră în cetate la Sătmar, şi acolo-i tăiară capul. Iar Bator Jicmon, el îşi năpustì Crăiasa în loc, şi se duse în sus, la Împăratul creştin. Iar Împăratul îi deade o cetate, auume Opolia[2]. Aceasta se adeveră cum îşi deade ţara pre o cetate.

Pre acea vreame, iarăşi trimise Sultan Mehmet un Paşă, anume Mehmet-Paşa Vezir-Azemul[3], cu mulţime de Turci şi Tătari fără nnmăr, asupra creştinilor, şi descălicară în cetatea Oradiei[4]. Decii unii băteà eetatea, iar alţii prădà ţara. Însă Bator Jicmon, după ce-şi năpustì ţara întâiu, apoi mult se căi. Însă năpustì cetatea Opoliei, şi, noaptea, fugi den cetate, şi venì iar la Scaun, la Ardeal. Şi, în ce ceas sosì, i se închinară toţi Domnii şi Voivozii, şi toată ţara Ardealului, şi prinseră pre acei comisari împărăteşti, de-i legară[5]. Şi trimise la Mihai-Vodă pentru cea prietenie şi credinţă d'întâiu, ca să fie iar unul cu altul. Şi trimise la Mihai-Vodă să-i deà ajutoriu, să se apere de vrăjmaş i deade trei mii cinci sute de voinici, şi li puse cap pre Aga Leca.

Pre acea vreame erà un Paşă, Hadâm-Paşa,

---

[1] Tot Român de cei vânduţi Ungurilor pentru bani şi cinste.
[2] In Silesia.
[3] Vizirul-cel-Mare.
Pe Crişuri.
Ungurii erau bucuroşi de Sigismund, un prost şi un nepuincios, fiindcă, oricum, dar tot neamul lor erà, şi nu străin.

pre care-l trimisease Împăratul turcesc să fie Pașă la margene, la Dîiu[1]. El încă avusease împutăciune cu Mihai-Vodă, ci trimisease la Mehmet-Pașa den Dârstor[2], ca să meargă cu oști să apuce Scaunul lui Mihai-Vodă. Decii el de grab strânsease oștile, și ieșise să se lovească. Iar Mihai-Vodă încă trimisease oști cu Dumitru Vornicul, împotriva lui Mehmet-Pașa, de-i bătură și-i goniră, luându-li și două steaguri, de le-au dus la Mihai-Vodă în Caracăl[3].

Și foarte se îmbărbătă [Mihai-Vodă], și-și strânse toate oștile în grab, de purcease și el asupra lui Hadâm-Pașa. Și trecu Mihai-Vodă Dunărea, cu toată gloata, pre den sus de Necopoie, și se loviră de față cu Hadâm-Pașa. Și fură biruiți Turcii, și periră mulți, uându-li și toate tunurile, și toată tabăra. Și, după ce bătură pre Turci, iar Mihai-Vodă se apucă și de cetatea Necopoiei, și începură a o bate cu tunurile.

Însă, când fù Septemvrie 10 [1598] Sâmbătă, făcù Mihai-Vodă năvală foarte mare, și o bătură multă vreame, și nu putură intrà în cetatè, că spărgeà ziua, iar Turcii zidià noaptea. Decii șezù Mihai-Vodă în loc trei zile, și tot plenuià[4] Țara Turcească, și după aceaia el purcease, cu toate oștile, în sus cătră Dîiu, tot prădând, den Dunăre pân' în munți, până sosì împotriva Diiului. Iar sangeacul de

[1] Adecă la Vidin.
[2] Adecă la Silistra.
[3] Atunci, cu tabăra lui Mihai, a început a se face târg în satul Caracălului.
[4] Adecă: făceà pieau, jăfuià.

acolo încă trimise degrabă de strânse toţi Turcii den Ţinutul Diiului, şi trimease şi la beiul[1] dela Baia[2], de veniră cu oşti într'ajutoriu, ieşind întru întâmpinarea lui Mihai-Vodă în şesul Diiului. Şi fù războiu tare multă vreame: cea de apoi, fură biruiţi Turcii de Mihai-Vodă, şi multă peire se făcù Turcilor, cât puţini scăpară în cetate, iar alţii fură tăiaţi, alţii goniţi şi răsipiţi.

Să spunem de Mihai-Vodă ce i se întâmplă într'acest războiu. Gonind Turcii şi răsipindu-i în toate părţile, iar Turcii însă, o ceată, deacă văzură peirea, ei se întoarseră cu mare hârborie asupra lui Mihai-Vodă. Şi atuncea se alease unul den Turci, cu suliţa, şi o împoncişă asupra pânteceiui lui Mihai-Vodă, şi o înfipse în pântece. Iar Mihai-Vodă, deacă văzù că piare, ei apucă suliţa cu amândoauă mânile, de fier şi căutà în toate părţile ca să-i vie cineva den boiari ajutoriu, să-l izbăvească den peire. Şi alţii mai aproape nu se aflară, făr doi boieri, anume: Preda Buzescul şi cu frate-său Stroe Stolnicul. Ei grăbiră şi tăiară capul Turcului şi pre cealelalte soţii ale lui, şi izbăviră pe Mihai-Vodă din mâinile Turcilor. Şi multă bărbăţie arătară Buzeştii' înaintea lui Mihai-Vodă, că se luptară cu vrăjmaşii, şi izbăviră pre Domnul lor de peire.

După ce bătură acest războiu, şezù Mihai-Vodă supt cetate zece zile deplin, arzând împregiur toată margenea Ţerii Turceşti. Şi iar se întoarse Mihai-Vodă, cu toate oştile şi

[1] Domnul, poruncitorul.
[2] Localitate ce nu se poate hotări

cu toată dobânda, ca să treacă Dunărea pre la Rușava[1]. Însă, când fură oștile jumătate trecute, se lăsă vânt cu vihor pre Dunăre, și atunsea se împărțiră oștile, și rămaseră jumătate, așteptând zece zile pân' se potoli vântul. Iar oștile au tot plenuit și au ars Țara Turcească. Deacii trecură cu toată dobânda, de se adunară la Noiemvrie 5, anul 7107 [1598]. Și se întoarse Mihai-Vodă în Scaun în Târgoviște, cu toți boiarii.

Pre aceaia vreame, Bator Jicmon Craiul iar întrase în multe gânduri, care nu i-au fost nici de un folos, nici lui, nici țerii. Cum zice că: omul înțelept află calea și pre unde n'au umblat, iar, deacă-și pierde mintea, rătăcește și pre unde au umblat. Ca și Bator Jicmon Craiul: încă nu-i ajunse cât întâiu își închină țara la Împăratul nemțesc, ci apoi lăsă-și și credința ce făcuse cu Împăratul, năpustind cetatea Opoliei, și veni iar la Ardeal și se apucă cu Mihai-Vodă de cea prietenie d'întâiu. Apoi el nici așà nu se așeză, și iar lăsă gând rău, ca să se despartă de Mihai-Vodă și să închine Ardealul Turcilor. Ci altminterea n'au avut cum face, pentru cel jurământ rău și greu, ce au făcut cu Mihai-Vodă, cum, pân' va fi el Craiu în Ardeal, Turcii să n'aibă treabă. Deci, făcù Bator Jicmon svat hiclean, și trimise în Țara Leșească. la văru-său Bator Andreiaș[2], cum să vie să fie Craiu în locul lui, și el să facă tocmeală cu Turcii ca să înșeale pre Mihai-Vodă. Și veni Bator Andreiaș

[1] Azi Orșova.
[2] Care, de și tânăr, erà cardinal.

în cetatea Mediașului: acolo se împreună cu Bator Jicmon, și se strânseră toți Voivozii și neamișii, jurând toți cu Bator Andreia. Iar Bator Jicmon au ales o cetate anume Veciul[1], și el însă purcease de se duse în Țara Leșească; iar Bator Andreiaș rămase a fi Craiu Ardealului.

Atuncea Ieremia-Vodă, Domnul Moldovei, deacă se așeză Bator Andreiaș de Crăie, iar el trimise cărți la Bator Andreiaș cum să fie amândoi una și să scoată pre Mihai-Vodă din mijlocul lor, și, de nu va ieși de voie, ei să rădice oști asupra lui, să-l prinză, să-l deà Turcilor. Și Bator Andreiaș fù Bucuros acelui svat rău, și trimise sol la Mihai-Vodă, pre un neamiș anume Ciomărtan Tamaș[2] cum să iasă Mihai-Vodă din țară cu pace, că apoi va încăpeà în mâinile Turcilor. Iar Mihai-Vodă, deacă auzì acel svat rău și amar, el încă-și strânse toți boiarii, și făcură svat foarte de folos.

Deacă văzù Mihai-Vodă ca i se rădică atâta rău pre cap, el într'altă parte nu cugetă, ci trimise la Împăratul nemțesc, de unde aveà atâta vreame milă și ajutoriu, și-i spuse toate câte i se întâmplă pre capul lui. Și cerșù Mihai-Vodă ajutoriu, cum să iasă împotriva lui Bator Andreiaș, carele se închinase Turcilor. Iar Împăratul nemțesc fù bucuros să-i facă de toate pre voia lui.

Într'aceaia, Mihai-Vodă se veselì, și degrab trimise de-și strânse toate oștile, și purcease la Ardeal asupra lui Bator Andreiaș. Trecând

[1] Cetate în Ardeal.
[2] Arată să fie și el Român din cei unguriți.

MIHAI VITEAZUL

muntele[1], descălicară în luncile Braşovului, şi acolo veniră toţi Braşovenii[2], de se închinară la Mihai-Vodă, cu daruri scumpe. Iar Mihai-Vodă, deacă văzù că i se închină cetăţeanii, se veselì, şi trimise la Radul Buzescul şi la Udrea Banul[3], să saie şi ei cu toate oştile Craiovei şi ale Jâiului, şi cu ale Mehedinţilor[4], să iasă cu ele înaintea lui Mihai-Vodă, cătră luncile Sibiului. Iar Bator Andreiaş, deacă înţelease de Mihai-Vodă că au întrat cu toate oştile în ţară în Ardeal, el degrab strânse toate oştile, şi purcease şi el cătră Sibiiu, împotriva lui Mihai-Vodă, şi făcù şanţ. Şi răzimà oastea lui Bator Andreiaş de cătra zidul cetăţii Sibiiului. Iar oştile lui Mihai-Vodă încă se strânseră toate, şi toţi boiarii, şi puseră tabăra la sat la Veştim[5]. Decii, când fù la Octomvrie 17 [1599], Miercuri, se arătară străjile lor, şi se văzură oştile unele cu altele.

Iar, deacă văzù Bator Andreiaş cum Mihai-Vodă este gata de războiu, el foarte se îngrijâ tare, şi vrù atuncea să se svătuiască de pace. O, nepricepută minte omenească, câtă vreame fù de a tocmì ţara, şi a face pace, şi nu vrù, ci vrù să tocmească când nu fù nici de un folos! Că, trimiţând unii la alţii pentru

---

[1] Prin trecătoarea Buzăului, ca să nu se prindă de veste.

[2] Adecă Saşii. Românii stăteau, cu sfială, în Şchei, care venià ca o mahală a Braşovului. Ei nu aveau drepturile cetăţenilor.

[3] Dintre Băleni. Erà Ban oltenesc, şi toate cele cinci judeţe de peste Olt ascultau de el, care în unele privinţi aveà drepturi domneşti.

[4] Oastea se făceà pe judeţe. Vâlcea, Romanaţul nu erau deci judeţe de oaste.

[5] Din acel sat ardelenesc au pornit Teodosie, care a fost Mitropolit muntean, şi Sava, care a păstorit în Ardeal.

pace, iar mai mare vrajbă făcură; că, deacă se văzură oștile, ei năvălia' spre svadă, și pace nu putură tocmì. Ci se gătiră, și se lovură unii cu alții, la Octomvrie 18, Joi. Fù războiu foarte tare, până seara, și făcură încă a-i învinge Bator Andreiaș, cu Ungurii, dar apoi biruì Mihai-Vodă, cu Munteanii. Și mult sânge se vărsă, și multe trupuri rămaseră pre câmpii Sibiiului[1].

Bator Andreiaș, deacă văzù că-i pieriră voinicii, și se sparse oastea, și fù izbânda lui Mihai-Vodă, el tare începù a blestemà pre Ieremia-Vodă, căci scornì pre Mihai-Vodă asupră-i, de-și puse țara și Crăia. Și se alease cu puținei voinici, și plecă a fugì, să scape în Țara Leșească.

Decii, dobândì Mihai-Vodă Scaunul de Crăie, și tot Ardealul, și toată Țara Eârsei, și toți Săcuii[2]. Decii șezù Mihai-Vodă în Scaun în Beligrad[3], Octomvrie 26[=22], într'o zi Luni.

Să spunem dar și de Bator Andreiaș, ce i s'au întâmplat dupa spartul războiului.

Fugind să pribegească, el fugì pân' în codrii Ciucului[4], și acolo rătăcì, și umblă oarecâtăvà vreame rătăcit și nemâncat, până-l biruì foamea. Și nimerì la niște păcurari[5], unul Săcuciu, altul Muntean, și le spuse cum că el este Bator Andreiaș, Craiul Ardealului, și cum i s'au întâmplat, de s'au bătut cu Mihai-Vodă

---

[1] Lângă satul Șeiimber. Și azi se vede movila supt care zac morții celor două neamuri, căzuți la 18 Octombre 1599.

[2] Țara Bârsei, Țara Oltului și Secuimea nu se țineau de Ardealul cel vechiu.

[3] Ori Băigrad,

[4] In Secuime, către Moldova.

[5] Ciobani.

şi l-au scos din ţară, şi cum, fugind să scape în Ţara Leşească, el au rătăcit, şi au flămânzit, lar acei doi păcurari îl duseră la lăcaşul lor. de-l ospătară, şi, după ospăţ, el se rugă celor păcurari ca să-l povăţuiască. Decii se sculă cel păcurariu săcuiu de se făcù a-l povăţuire, şi-i tăiè capul, şi-l băgă într'o traistă, şi-l duse la Mihai-Vodă. Şi-i spuse de toate: cum au rătăcit, şi au nemerit la sălaşul lor, şi, după ospăţ, s'au făcut a-l povăţuì, şi i-au tăiat capul. Că socotì păcurariul că foarte va aveà dar mare dela Mihai-Vodă.

lar Mihai-Vodă, deacă văzù că este capul lui Bator Andreiaş, foarte rău îi părù de moartea lui. Şi degrab trimise unde rămase trupul de-l aduseră, şi-i puseră capul la trup, şi-l îngropară în Beligràd, în biserica crăiască. Şi-l petrecură cu multă cinste, cu toţi boiarii, şi cu neamişii Ardealului.

Păcurariul, deacă tăiè capul lui Bator Andreiaş şi-l duse la Mihai-Vodă,—cum spune Scriptura, că «cu ce măsură vei măsurà, ţi se va măsurà» —, decii Mihai-Vodă zise de tăiè capul păcurariului: altul aşà să nu mai facă.

Decii dobândì Mihai-Vodă două ţeri: Ardealul şi Ţara-Românească. Şi în Ţara-Muntenească trimise Domn pre fiiu-său Nicola-Vodă, şi se aşezară Domni fiiul şi tatăl în doauă ţeri, domnind ei ţerile întru toată veselia. lar lui Mihai-Vodă venì-i sol dela Împàratul creştinesc Rudolful, anume Ognu[1] David şi Sechil Mihai[2], şi aduseră solii veste

[1] Ungnad.
[2] Unul erà om de drept, cellalt ostaş, căpitan în Sătmar.

cum să se lase Mihai-Vodă de toată ţara Ardealului, să fie numai pre mâna Împăratului, şi să se întoarcă la ţară-şi, să-şi ţie Ţara-Muntenească. Iar Mihai-Vodă încă făcù svat cu toţi boiarii şi cu neamişii Ardealului, şi cugetară să nu deà Ardealul Împăratului creştinesc: numai să fie dajnic Împăratului creştin, iar de Domnie să fie tot Mihai-Vodă. Şi acest svat se împotrivì, cum zice David prorocul, la cap. 20. Decii nu putù într'alt chip, numai alease .doi boiari, anume pre Mihalcea Banul şi pre Stoica Logofătul, şi-i trimise la Împăratul nemţesc cu solii, cum să lase Împăratul să-l domnească Mihai-Vodă, şi să fie dajnic.

Iar Impăratul nu le deade niciun răspuns, făr' numai ce-i fusease lui pohta d'întâiu. Iar Mihai-Vodă iar strânse a doaua oară svat, şi-i aduseră aminte cum întâiu erà ţara ocolită de vrăjmăşi, iar acum au dat Dumnezeu de este Domn a doauă ţeri. Şi-i plecară mintea lui Mihai-Vodă a nu se plecà celui mai mare. Şi ziseră că nu va aveà nevoie de Împăratul, ci-l va lăsa de va ţineà Ardealul. Decii se începură svaturi multe întru toţi oamenii. Iar Mihai-Vodă, deacă văzu că nu-i va fi Ardealul cu pace, el începù a face pace cu carii îi era' lui vrăjmaşi întâiu. Că trimise la Sultan Mehmet, Împăratul turcesc, şi cu mare bucurie priimì pre Mihai-Vodă, şi degrab trimise-i şi steag. Şi trimise şi la Craiul Leşesc, pentru pacea, şi pentru tocmeală; ci nu se putură tocmì, ci umblară cu cuvinte deşearte. Iar Împăratul Rudolful, [cel] nemţesc, deacă văzu pre Mihai-Vodă

că se împacă cu Turcii, şi se împreteneşte cu străinii, şi se desparte de el, foarte se îngrijâ şi socotì cum că-i va face Mihai-Vodă scădeare de Împărăţie, deacă s'au închinat Turcilor. Şi socotì Împăratul cum va face, cu puteare şi cu armă, să sară şi să scoaţă pre Mihai-Vodă den Ardeal.

Iar Mihai-Vodă nu-şi mai a duse aminte de cea de apoi, cum că nu-şi va lăsà Împăratul nemţesc cuvântul să steà în deşert, ci-şi înalţă svatul şi mintea de om neînţelept. Şi, de pisma cea de demult a Ierimiei-Vodă, ce se svătuise cu Bator Andreiaş, spre răul lui Mihai-Vodă, şi se rădică asupra Ierimiei-Vodă cu oşti mari, la Maiu 6 [1600]. Şi întră Mihai-Vodă cu oşti în Moldova.

Iar Ierimia-Vodă, deacă prinse de veste, el trimise de-şi strânse şi el toate oştile Moldovei, şi cu Leaşii, ca să iasă împotriva lui Mihai-Vodă. Iar, deacă merse Ierimia-Vodă împotriva lui Mihai-Vodă, el se întoarse de plecă spre cetatea Hotinului, fugind Ierimia-Vodă de teamerea lui Mihai-Vodă.

Iar oştile lui ajunseră pre oştile Ierimiei-Vodă la un loc anume Jascea[1], şi fù acolo războiu mare oarecâtăva vreame, şi mulţi Moldoveani şi Leaşi periră.

Deacii, Moldoveanii deaderă dosul a fugì, şi Leaşii aşijderea, până se apropiară de cetatea Hotinului. Deacii iar se opriră a dà războiu. Mihai-Vodă îi pripì; ei, deacă văzură că vor perì, toţi câţi scăpară, se închiseră cu Ierimia-Vodă în cetatea Hotinului.

---

[1] Râul Jijia.

Mihai-Vodă începù a bate cetatea, şi o bătura trei zile. Iar, deacă văzu Mihai-Vodă că nu o va puteà sparge, puse paznici împregiurul cetăţii, şi se înturnă în Moldova, în Scaun, în Iaşi. Iar Ierimia-Vodă deacă văzù că-l vor scoate din cetate, el fugi furiş, într'o noapte, cu toţii boiarii lui, şi fugì în Ţara Leşească.

Iar Mihai-Vodă începù a se scrie şi a se mărturisì cuu că este Domn a trei ţeri. Atuncea boiarii şi bătrânii Moldovei pohtiră dela Mihai-Vodă să le deà Domn pre fiiusău Nicoala-Vodă. Şi se făgăduì Mihai-Vodă că le va face pre voie. Apoi, în urmă, se socotì Mihai-Vodă cum că este fiiu-său mic, şi nu va pnteà fi Domn într'o ţară de margine ca aceaia, — căci tot se temeà de Ierimia-Vodă.

Deci Mihai-Vodă se lăsă de acea tocmeală, şi tocmì oştile, şi le puse capete mari patru boiari, anume: Udrea Hatmanul, şi pre Androne Vistiarul [Cantacuzino], şi pre Sava Armaşul, şi pre Negre Spătariul, ca să ţie ţara Moldovei. Iară Mihai-Vodă se întoarse în Scaun în Beligrad.

Şi aceiaşi veniră olaci dela Rodolful, Împăratul nemţesc, cerşind Ţara Ardealului, să fie a lui, şi să-şi ţie Mihai-Vodă Ţara Moldovei şi Ţara-Românească, că-i va ajunge. Iar Mihai-Vodă nu se îndurà de Ardeal, ci se silià să-şi tocmească de cătră Împăratul, ca să ţie Ardealul. Şi trimise doi boiari, pre

Tudosie Logofătul şi pre Corneş Gaşpar[1], rugându-se Împăratului să-i lase Ardealul, că l-au dobândit cu sabiă, şi să-l sloboază asupra Turcilor, să meargă întâiu la Timişoara, să o ieà dela Turci, şi să o ieà Împăratul.

Atuncea Mihai gătì pre Marco-Vodă, fiul lui Petru-Vodă[2], şi-l trimise la Moldova să fie Domn. Şi trimise cu dânsul pre, Preda Buzescul. Şi, deacă sosiră în Iaşi, începură a se veseli.

Iar oştile Ieremiei-Vodă încă au fost viind la Moldova. Deci, cu câtă bucurie merseră, cu atâta ruşine fugiră, şi năpustiră ţara, trimiţând Mihai-Vodă soli în toate părţile, ca să-şi tocmească lucrul. Şi, când îi părù că şi-au tocmit mai bine, mai cu rău se stricară de toate părţile, începându-se svaturi mincinoase şi vicleane, mai vârtos întru toţi Ardeleanii, spre răul lui.

Că nu-l mai suferia' să le fie Domn, ce trimise[ră] la Craiul Leşesc ca să le deà pre Bator Jicmon, să le fie Craiu cum li-au fost, şi să deà ajutoriu şi Ierimiei-Vodă, să fie la Moldova, şi să scoaţă pre Mihai-Vodă, să nu mai fie în mijlocul lor.

Iar Mihai-Vodă nu ştià nimic de aceaste svaturi hicleane, ci se gătià să-şi strângă oştile să meargă la Timişoara; şi trimise iar la

---

[1] Acesta Român ardelean trecut la Unguri.

[2] Petru, căruia îi ziceau Cercel, pentru că umblà, după modă, cu cercelul în ureche, erà fratele după tată al lui Mihai. Fusese Domn trei ani, pierduse Scaunul, stătuse închis mult timp la Hust în Maramurăş, scăpase, trecuse iar la Constantinopol, şi acolo fusese ucis de către Turci, cari-i trimiseră pielea duşmanilor din ţară. Erà om frumos şi cuminte.

Împăratul nemțesc să-i deà ajutoriu. Și îndată gătì [Împăratul] pre Basta Giurgiu, cu o seamă de oști împărătești. Și purcease ca să se întâmpine cu Mihai-Vodă, să meargă amândoi la Timișoară.

Iar domnii, și neameșii, și toți Voivozii Ardealului era' strânși toți la Turda, svătuindu-se cum Bator Jicmon zăboveşte, iar Basta vine cu oști împărătești, să fie prieten cu Mihai-Vodă. Ci se mira' cum vor face, cu meșteșug și cu înșelăciune, să puie vrajbă între Mihai-Vodă și între Basta Giurgiu. Și ziseră Bastii: «Cum vii tu ajutoriu lui Mihai-Vodă, și el este nepriatin Împăratului, că întâiu nu và să deà Ardealul?». Și alte multe cuvinte reale și hicleane îi rădicară asuprà, și ziseră: «Mai bine domnește tu, iar Mihai-Vodă să se ducă în țară-și, și noi să fim închinați Împăratului, cu toată țara».

Și învrăjbiră pre Basta cu Mihai-Vodă. Atuncea se veseliră toți Ardeleanii. Iar lui Mihai-Vodă îi sosià peire, că nu știà nemic de acestea. Însă oarecine spuse lui Mihai-Vodă de toate, de câte i se făceà, și ce i se rădicà asuprà. Și întâiu nu crezù, iar apoi, adeverind, degrab trimise de-și strânse oștile, fiind Basta Giurgiu pân'atuncea tot cu el. Și grăbì de se loviră cu oștile ungurești la un loc ce se chiamă Mirislău. Și nu fù izbânda lui Mihai-Vodă; Septemvrie 8, anul 7108 [1600].

[Și așà fù bătut Mihai-Vodă de Basta, care ieșise din ascunzătoarea lui și ispitise pe Mihai-Vodă în câmp deschis.

El fugì în Țara-Românească, unde află pe Poloni, carì aduceau ca Domn nou pe fratele

Ieremiei Movilă, pe Simion. Se bătù cu ei în părţile Buzăului şi ale Prahovei, şi fù biruit. De la Argeş el trecù pe drumul Banatului spre Viena, ca să se îndreptăţească înaintea Împăratului.

Acesta-l împăcă atunci cu Basta, şi-i trimise în Ardeal. Ei se întâmpinară cu Sigismund Báthory, care-şi luase ţara îndărăt, la Goroslău. Aici Ungurii fură cu totul bătuţi şi puşi pe fugă, la 24 Iulie 1601].

De acolo se rădicară, şi veniră în luneile Turdei. Şi deaderă mulţămită lui Dumnezeu. Şi mearse Mihai-Vodă la Basta Giurgiu de se rugă să-i deà câtăva oaste ajutoriu ca să se ducă la Făgăraş, să scoaţă de acolo pre Doamnă-sa şi pre fiiu-său Nicoala-Vodă, că era' acolo închişi de Unguri de câtăvà vreame. Iar Basta Giurgiu, fiind amestecat cu Ardeleanii cu multe svaturi reale şi hicleane spre Mihai-Vodă ca să-l omoare, din gură i se făgădui să-i deà Neamţi ajutoriu, iar Basta, făcând meşteşug hiclean, că zise lui Mihai-Vodă ca să-şi trimiţă toate oştile înainte la Făgăraş, numai să rămâie el cu Curtea lui, şi, trecând câtevà zile, îi va dà ajutoriu. Şi, după cuvântul lui cel hiclean, făcù aşà.

O, bun prilegiu îşi făcù Basta spre pierderea bunului şi viteazului Mihai-Vodă! Iar, când tù într'o dimineaţă[1], văzù Mihai-Vodă oastea nemţească viind către cortul lui, unii călari, alţii pedestri, şi socotì Mihai-Vodă că aceştia sânt ajutoriu lui, şi nimica de dânşii nu se temeà. Iar ei, procleţii, nu au fost ajutoriu, ci vrăjmaşi.

1 9 August 1601.

Şi, deacă văzù că sosesc, ieşi Mihai-Vodă din cortul său înaintea lor, veasel, şi le zise: «Bine aţi venit, voinicilor, viteajilor!». Iar ei se repeziră asupra lui ca nişte dihănii sălbatece, cu săbiile scoase. Ci unul deade cu suliţa şi-l lovì drept in inimă, iar altul degrab' îi tăiè capul. Şi căzù trupul lui cel frumos ca un copaciu, pentru că nu ştiuse, nici se împrilegise sabia lui cea iute în mâna lui cea vitează.

Şi-i rămase trupul gol, în pulbere aruncat. Că aşà au lucrat pìsma încă din începutul lumii, că pisma au pierdut pre mulţi bărbaţi făr' de vină, ca şi acesta. Căci erà ajutoriu creştinilor, şi stà tare, ca un viteaz bun, pentru ei, cât făcuse pre Turci de tremura' de frica lui. Iar diavolul, cel ce mu và binele neamului creştinesc, nu l-au lăsat. Ci iată că, cu meşteşugurile lui, au întrat prin inima celor răi, hicleani, până-l deaderă şì morţii. Şi rămaseră creştinii, şi mai vârtos Ţara-Românească, săraci de dânsul.

Pentru aceâsta dar cade-se să blestemăm toţi creştinii pre neamul unguresc, mai vâtros căci sânt oameni răi şi hicleani încă din fealiul lor. Aşijderea şi pre Basta Giurgiu, căci au ascultat pre domnii ungureşti, de au ucis pre Mihai-Vodă, făr' de nicio vină. Unii ca acei să fie anaftema!

Adevăr, acel Basta incă şi-au luat plata dela Împăratul Rodolful, că l-au belit de viu [la] foale[1].

Precum scrie, că: «Cine sapă groapa altuia el cade într'însa».

---

[1] Nu e adevărat. Dar a murit sărac şi uitat.

PARTEA a IV-a.

De la Mihai-Viteazul până la uciderea lui Constantin-Vodă Brâncoveanu.

C. Biruințile lui Radu-Vodă Șerban asupra Ungurilor [1603 și 1611].

(DUPĂ GHEORGHE ȘINCAI).

[După o cronică ardeleană:] Moisi Secheli[1], după ce au văzut că nimica se va isprăvi cu Radul-Vodă, așà au trimis înainte pre cei mai viteazi ai săi împotriva lui Gheorghie Rat[2], adecă 5.000 de călăreți, lângă carii mai era și 400 de Tatari, carii au descălecat o milă departe de Brașău.

În 11 Iulie [1603] pe Gheorghie Rat cu ai lui i-au spăriat protivnicii, orbește mergând asupra lor. Acolo Mârza cel mare[3], cu 1000 de călăreți, au dat dosul, și la atâta au adus pe părteanii Împăratului, de ar fi pierdut toată bătaia, de nu s'ar fi tras îndărăpt și încunjurat cu cară, dintră care, dela prânz până seara, s'au bătut cu protivnicii.

Întră aceaia, au sosit și Mârza cel mic cu 300 de călăreți întru ajutoriu ostașilor împărătești; ci târziu, pentru că se sfârșise bătaia. Fiindcă de acea dată protivnicii nimica au isprăvit asupra părteanilor împărătești, s'au depărtat de aceștea o milă de pământ, și au

---

[1] Domn ardelean, ridicat, după plecarea lui Sigismund Báthory, prin răscoală împotriva împăratului.

[3] Mârza cel mare și cel mic erau alți căpitani ai lui Mihai.

trimis la Moisi Secheli după ajutoriu. Dară în zădar; pentru că nu le-au trimis, aşteptând şi el nou ajutoriu. Auzind părteanii împărăteşti că au trimis protivnicii după ajutoriu, ei încă s'au tras, în 13 Iulie, la trei ceasuri de dimineaţa, la Roşnio[1], care sat este departe de Braşău o milă, iară de Feldioară doao mile, unde s'au şi tăbărât. Protivnicii au gândit că ai noştri fug, şi s'au luat după dânşii; iară ai noştri s'au închis, cu carele ce avea', şi, bătându-se o zi şi o jumătate, au învins.

Perit-au în bătaia aceaia de spre partea protivniciior 3.000, iar de spre partea celor împărăteşti s'au tăiat şi rănit numai ca la trei sute.

După bataia aceasta, părteanii împărăteşti s'au tras la Terţburg[2], şi acolo au tăiat capetele lui Georghe Mico[3], carele au vândut pe Mihai-Vodă cel viteaz în anul 1600, trecând la Ciachi[4], şi lui Mihail Imeci, de le-au trimis la Radul Vodă în Valahia, ca să-i facă inimă şi lui şi ostaşilor carii era' îndărăpt.

Într'aceaia, Moisi Secheli şi Becteş-Başa[5], au venit la Braşău cu 10.000 de ostaşi, şi, tăbărându-se la moara cea de hârtie, s'au închis şi el cu carele ce aveà. Avut-au Moisi Secheli cu sine tunuri mari 20 şi mai multe tunuri mai mici; din Braşău încă i-au dat multe unealte de războiu şi 2.000 de dărăbani[6]. Tătuşi, mare nădeajde aveà că se va

---

[1] Râşnov.
[2] Bran.
[3] Un căpitan săcuiu.
[4] Ştefan Csáky, fruntaş ungur al nobilimii ardelene.
[5] Paşa de Timişoara.

puteà întâlnì şi vorbì cu Radul-Vodă despre pace, pentru că iarăşi necurmat îmbla' poştele de la unul la altul, şi Radul-Vodă şi trimisease la părteanii împărăteşti pe boiarii Constantin şi Dan Logofătul cel mic, să le spună cu gura ca să nu se bată cu protivnicii până ce nu va sosì şi dânsul.

Iară Sârbii[1], mâniindu-se pentru vorbele acealea, au prins pre acei doi boiari, şi atâta i-au bătut cu buzduganele, până când au murit din bătaia aceaia. Radului-Vodă încă i-au trimis cuvânt d'impreună cu ceialalţi ostaşi că ei nu vor ţineà cu Turcii. Iară Mărirea Sa şi boiarii vadă ce vor face, numai să nu se căiască după aceaia.

Drept aceaia, Radul-Vodă, după vr'o câtevà zile, au venit la tabără; dară mai nainte Stanislav Craccher[2], Gheorghie Raţ şi Aloisie Radibrad[3] au vorbit cu ostaşii ca, venind Radul-Vodă şi boiarii, să nu le arunce cevà pentru ceale întâmplate, precum nici le-au aruncat. Fiindcă şi Radul-Vodă, cât au sosit în tabără, aceaia au poftit dela hodnoşii[4] ca cealea trecute mai mult să nu le pomenească. Tátuş, Moisi Secheli iarăş au trimis pe Ştefan Halmaji, hodnojul Radului-Vodă, şi pe doi oameni din Braşeu, cu cărţi la stăpânul său, ca să facă pace. Şi Radul-Vodă acuma vreà să sloboadă solii înapoi, când Cracher au prins de veaste şi s'au înţeles cu Secuii ca să ceară afară de la Radul-Vodă pe Ştefan Halmagi, şi,

---

[1] Lefegii împotriva Domnului.
[2] Kracker, agent împărătesc.
[3] Şi aceştia aveau rostul lui Kracker.
[4] Hotnogii, căpitani.

de nu-i va dà, să-l tragă afară cu putearea. Dară Radul-Vodă, prin căpitanul Attilio, au mulcomit pe Secui, şi pe Ştefan Halmagi l-au ţinut pitulat în cortul său.

După aceasta, Cracher, prin Secui şi prin ceialalţi ostaşi, la aceaia au adus pe Radul-Vodă ca el încă să fie de faţă în bătaia ce erà să se ţină cu Moisi Secheli. Şi, aşà, au venit toată oastea supt ocârmuirea Radului-Vodă, în 24 Iulie; carele apoi au rânduit toată tabăra după cum se cuvenià. Delì Marco, cu 1.000 de călăreţi ai lui, şi-au lăsat caii şi s'au împreunat cu ceilalţi pedeştri. După aceaia toată tabăra s'au rugat lui Dumnezeu, şi, strigând de trei ori numele lui Isus Hristos, au mers asupra protivnicilor, pre carii i-au şi învins (în 27 Iulie, din anul 1603, într'o Joi).

Perit-au în bătaia aceasta 6.000 de ostaşi. sau şi mai mulţi, d'impreună cu Moisi Secheli. Iară Tatarii, ca la 2.000, îndată au fugit, o parte cătră Valahia, alta cătră Moldova. Ci Secuii, cari nu putuse venì la tabără, pentru oastea lui Moisi Secheli, înţelegând biruinţa, pre toţi i-au tăiat la strâmtori şi la munţi, Becteş-Başa, cu mulţi Unguri, au scăpat cum au putut.

. . . . . .

[După o scrisoare:] Se zice că în 7 Iunie din anul 1611 au venit Radul-Vodă pre căi neîmblate de alţii, în Ardeal, cu 8.000 de ostaşi aleşi, căruia i-au ieşit înainte Bator[1], cu 32.000 de ostaşi, întrarmaţi cu armele ce-

[1] Gavril Báthory, Domn ardelean, urmaş al lui Szekély: el atacase pe Radu-Vodă asupra Crăciunului din anul 1610, fără nicio îndreptăţire.

lea bătrâne ale Sibiianilor. Cu mare bucurie mergea' Ardeleanii la războiul acesta, tocma ca şi la o nuntă. Şi şau tăbărât în Ţara Bârsei, lângă Sân-Petru[1]. În 8 Iunie Radul s'au pogorât dela munţi la Braşău, şi oastea şi-o au împărţit în treizeci şi trei de şireaguri, iară trei mii le-au pus în leaş[2] la moara cea de hârtie. Au râs Batori de Radul.

Pre la 11 ceasuri au început bătaia, şi dandariul lui Batori, carele erà din 12.000 de ostaşi, au învins mai întaiu pe Români ; 2.000 de Români s'au tăiat aci. Văzând biruinţa aceasta, Batori au strigat« Kezünkbe adta Isten!» (În mâni ni i-au dat Dumnezeu!).

Drept aceia, ostaşii lui s'au dat la pradă. Ce. văzând cei ce era' în leaş, au năvălit, şi aşa i-au frânt, de Batori au strigat: «Fus ki futhatsz!» (Fugi, carele poţi fugi !). S'au omorât dintre Ardeleani 2.785, carii s'au astrucat într'un mormânt, afară de cei ce au perit în fugă; între carii au fost şi Ioan Imrefi, vânzătoriul şi urzitoriul a toată răutatea ; carele s'au călcat în tină de ai săi, acolo, lângă Sân-Petru.

Radul, după ce au biruit, au descălecat, şi nu şie şi-au apropiat biruinţa, ci lui Dumnezeu au mulţămit pentru dânsa, căci au umilit pe Batori cel sumeţ. Şi, fiindcă mulţi din ostaşii lui era' răniţi, şi toţi osteniţi, mai încolo n'au gonit pre vrăjmaşii săi.

---

[1] Aproape de Braşov.
[2] Leaţ; cursă ?

CAP. I.

Venirea în Domnie a lui Matei Basarab[1].
(DIN CRONICA LUI STOICA LUDESCU).

Leon Ştefan-Vodă venit-au dela Împărăţie să fie Domn, şi au început a-şi întocmi ţara cum se cade. Atuncea şi Mateiu aveà dregătorie dela dânsul, Agă-Mare, şi erà de moşie den satul Brâncoveanii, fecior Danciului Vornicul, care se trăgeà din neamul basarabesc. Datu-i-au Leon-Vodă judeţul Romănaţilor, ca să-l ţie de birărie[2]. Deci, pentru multe biruri greale ce au fost asupra săracilor, neputând să mai biruiască, spartu-s'au toate judeaţele de preste Olt, fugind care încătro au putut. Iar boiarii carii ţineà judeaţele păţià mare nevoie dela Domnie, că-i puneà să plătească judeaţele cu sila[3]; şi, ce avură deaderă tot, şi se îndatorirà pre la Turci şi pre la balgii[4]. Că aprozii lui Leon-Vodă nu

---

[1] *Lista Domnilor munteni dela Mihai Viteazul înainte*, Nicolae II Petraşcu, 1599-1600; Simion Movilă, 1600-1601: 1601-1602; Radu Şerban, 1602-1610, 1611; Radu Mihnea, 1601-1602, 1611, 1611-1616; Gavril Movilă, 1616; Alexandru Iliaş, 1616-1618; Gavril Movilă, 1618-1620; Radu Mihnea, 1620-1623; Alexandru Coconul, 1623-1627; Alexandru Iliaş, 1627-1629; Leon, 1629-1632; Radu, 1632.

[2] Să culeagă pe răspunderea lui birul pentru Sultan, în sama Domniei.

[3] Adecă să împlinească lipsurile.

[4] Negustori de miere.

mai încetà' dela casele lor tot pentru bani, şi le luà treapede[1] câte treizeci, patruzeci de galbeni numai de odată.

Iar, când au fost la Octomvrie 17, anul 7138 [1630], văzând acei boiari că nu mai pot biruì, se sculară toţi de pribegiră în Ţara Ungurească, trecând pre plaiul Vulcanului la Haţag. Însă boiarii, anume Mateiu Aga din Brâncoveani, şi Aslan Vornìcul, şi Gorgan Spătariul, şi Barbul Păharnicul Brădescul, şi Mihai Spătariul, şi Dumitru Slugiariul Filişanul, şi Mitrea Vistiariul, şi alţi mulţi boiari. Şi toţi locuiră la un loc, având mare cinste şi socotinţă dela Racoţi Gheorghie Craiul[2], şi dela groful, dela Zolomi David[3], şi dela toţi neamişii.

Iar Leon[-Vodă] trimise cărţi la Mateiu-Aga şi la alţi pribeagi, cu jurământ ca să viie în ţară; iar ei n'au vrut. Şi iar mai trimise şi al doilea rând, şi al treilea rând; şi tot n'au vrut să viie, că nu l-au crezut. Iar, deacă au venit părintele Teofil episcopul[4] şi Hrizea Vornicul din solie, Leon-Vodă iar au mai trimis cărţi cu jurământ, şi a patra oară, cu Radul Logofătul din Deasa şi cu Stanciul Postelnicul dela Deleaga, că să vie pribeagii la casele lor.

Deci, când au fost la Târgu-Jâiului, ei se întâmpinară cu străjile pribeagilor, fiindu-le cap Barbul Păharnicnl Brădescul şi Mihai Spătariul Coţofeanul, şi prinseră pre Radul Logofătul din Deasa, iar alţii scăpară. Iar Mateiu Aga

---

[1] Ceia ce se dădeà pentru treapădul, venitul în grabă, ale celor ce aduceau porunci. În Moldova se ziceà plata „ciubotelor" (rupte de dânşii).

[2] Domnul ardelean.

[3] Contele David Zòlyomi, unul din sfetnicii lui Rákoczy.

[4] De Râmnic.

şi cu alţi boiari, cu oaste ungurească şi mulţi Roşii[1] de preste Olt, ei încă venià pre urma străjilor, pre plaiul Vâlcanului, pân' au trecut aici în ţară.

Atuncea Leon-Vodă, prinzând de veaste, trimise pre Mihul Vel Spătariu, cu oşti, străji, şi, când fù la sat la Ungureani, întâmpinarăse cu ei, şi se lovirà străjile de faţă, şi fù biruit Mihul Spătariul, cât de abià scăpă şi el.

Iar Leon-Vodă, deacă înţelease de această veaste rea, îndată trimise pre Doamnă-sa la Giurgiu, împreună cu toate jupâneasele boiarilor. Iar, când au fost la Avgust 21, anul 7139 [1631], ieşit-au şi Leon-Vodă cu oştile în tâmpinarea lui Mateiu Aga; şi mearse pân' la sat la Prisiceani. Acolo făcură svat mare cu boiarii şi cu slujitorii, şi deade dorobanţilor lefi, şi iar se întoarse îndărăt la Scaun, tăbărându-se cu toate oştile din jos de mănăstirea lui Pană [Dan?] Vistiarul, lângă drumul Giurgiului. Şi, viind pribeagii, tare se lovirà unii cu alţii, de-asupra viilor, din jos de mănăstirea lui Mihai-Vodă. Şi fù izbânda lui Leon-Vodă.

Perit-au mulţi oameni de tot fealiul; prins-au şi pre Preda Brâncoveanul, nepot lui Mateiu Aga, şi pre Radul Logofăt de Deasa, şi şi-au răscumpărat viaţa cu bani dela Leon-Vodă. Tăiat-au şi pre Adam Banul[2] acolo în tabără, şi pre Preda Floricoiul din Greci[3], şi

---

[1] Oaste de ţerani cu pământuri date lor de Domni. De aici se zice până azi: Roşii-de-Vede, odată satul Roşilor ce păziau la râul Veda, împotriva Turcilor din Nicopol şi Turnu.

[2] Nepotul lui Petru Şchiopul.

[3] Preda Greceanu ţineà pe Florica, fata lui Mihai Viteazul.

au înţepat pre Nusa (?) Armaşul, şi au trmis la Împărăţie patruzeci de Unguri. Făcut-au Leon-Vodă şi o movilă mare lângă drum[1]. Într'acel războiu împuşcat-au pre Voicina, cap de Sârbi, într'o coapsă.

Iar Mateiu Aga, şi Teodosie Spătariul, şi Gorgan Spătariul, şi Mihai Spătariul, şi Dumitru Slugiarui, şi Barbul Păharnicul, şi Petru Slugiarul, şi cu alţi boiari câţi au scăpat dela războiu, ei au fugit şi s'au închis la mănăstirea den Tismana, şi au şezut acolo zece zile. Iar Leon-Vodă îndată au trimis după ei pre cumnatu-său, Boul Banul, şi Nedelco Boteanul, cu oşti, ca să ajungă pre Mateiu Aga. Şi, fiind ei închişi acolo la Tismana, acolo i-au ajuns. Şi s'au bătut cu ei trei zile, şi nimic nu le-au putut strică. Deci, întorcându-se oştile înapoi, prădat-au ţara de spre acea parte cum au fost mai rău.

Iar Mateiu Aga, văzând că s'au dus oştile, au ieşit din mănăstire, şi au mers în Isvarna, la casa Spătariu-Stoicăi. Povăţuindu-i el, i-au suit la munte. Iar Leon-Vodă şi a doaua oară trimise oşti, cu Gheorma Căpitanul, ca să prinză pre Mateiu Aga. Şi nimica nu i-au putut strică, ci, întorcându-se oştile, iar au jăhuit şi au prădat ţara de preste Olt foarte rău.

Iară, pre aceaia vreame fiind pre marginea Dunării ispravnic un Paşă, ce-l chemă Abaza-Paşa, înţelegând acesta pentru aceasta săracă de ţară cum o au spart Domnii strălni

[1] Unde e azi biserica Slobozia : crucea s'a pastrat.

MATEI BASARAB

cu Grecii ţarigrădeani, făcut-au svat ca să aducă pre Mateiu Aga dela Ardeal, să-l facă Domn ţerii, că dela dânsul vor aveà săracii pace şi odihnă. Şi îndată au trimes la el pre popa Ignatie Sàrbul[1] den Necopoie, ca să viie să fie Domn ţerii, cu voia Paşii. Şi s'au împreunat cu el la Făgăraş.

Iar Leon-Vodă încă au fost trimis pre părintele Vlădica[2] Grigorie, şi Ivaşco Vornicul, şi Grigorie Comisul, cu cărţi şi cu jurământ mare, la Craiul Racoţi, şi la Mateiu Aga, şi la alţi boiari, ca să vii la casele lor. Deci atuncea o seamă de boiari, anume Filişanul, şi Coţofeanul, şi Brădescul, şi Petru Slugiariul, şi Barbul de la Poiană, şi Ionaşco dela Gaia, ei au venit de s'au închinat la Leon-Vodă, şi au dat tuturor plăşi[3], şi i-au boierit. După dânşii au venit şi Aslan Vornicul, de l-au făcut Ban-Mare la Craiova.

Iar, când au fost la Iulie 21, anul 7140 [1632], venit-au de la Poartă de au luat Domnia lui Leon-Vodă, şi îndată au purces de s'au dus la Ţarigrad.

Şi au domnit [Leon-Vodă] ani doi şi jumă fără opt zile.

Iar boiarii de aicea îndata trimiseră la Mateiu Aga cărţi, cu Drăguşin, sluga lui, dându-i ştire de mazilia lui Leon-Vodă, ca să-şi viie la casa lui cu bună pace.

Deci Mateiu Aga, înţelegând de aceasta,

[1] Bulgarul, apoi episcop de Râmnic şi Mitropolit.
[2] Mitropolitul.

dat-au mulţămită lui Dumnezeu, şi, fiind supărat de străinătate, socotit-au să viie în ţară. Iar, mai nainte de această veaste cu cinci zile, fost-au trimis pre cumnatu-său, Gorgan Spătariul, la Alexandru-Vodă Iliaş, Domnul Moldovei, ca să-i facă pace; şi acolo fù omorât de el.

Iar Mateiu Aga încă şi-au luat zioa-bună del a Craiul Racoţi, şi de la toţi domnii şi neamişii şi au purces să vie aici în ţară. Iar Craiul, pentru multă slujbă dreaptă ce i-au făcut când au venit Neamţii asupra lui la Tocaia[1], n'au vrut să-l lase să viie făr' de oameni, ci au ales pre Vaidabun[2] cap, cu o seamă de oşti, de au petrecut pre Mateiu Aga cu mare cinste, purcegând dela Cavaransebeş[3], Avgust 2. Fostu-i-au conacul la sat la Cornu, pre locul turcesc. Acolo i-au ieşit înainte beiul dela Ruşava cu pocion; şi i-au dat bani împrumut câţi au pohtit, ca să-i fie de cheltuială. De acolo au trecut muntele aicea în ţară, pre plaiul Drinovului, şi au tăbărât în siliştea Prestinii, ca să-şi viie la casa lui cu bună pace.

Iar de la Împărăţie au fost dat Domnia Radului-Vodă, fiiul lui Alexandru-Vodă, ca să fie Domn în Ţara-Românească; iar tată-său erà Domn la Moldova.

Iar Mateiu Aga, trecând muntele aici în ţeară, prinzând de veaste boiarii, şi Roşii, şi toată ţara, câţi era' preste Olt, ei toţi se strânseră, şi merseră de se întâmpinară cu

[1] Tokaj.
[2] Voevodul Bunea.
[3] Caransebeş.

Mateiu Aga. Şi făcură mare svat, socotind cum este ţara perită şi mâncată de străini, şi mai vârtos de Greci, şi cum nu vor mai puteà aşteptà pre Radul-Vodă cu atâta datorie de multă, ca să-i mai mănânce şi să-i prade, ca şi mai nainte. Au rugat toţi pre Dumnezeu, şi au luat pre Mateiu Aga cu sila, neajuns la casa lui, de l-au dus la Mehmet Abaza-Paşa, la cetatea din Necopoie. Şi, după ce s'au împreunat Mateiu Aga cu dânsul, numai decât l-au îmbrăcat cu caftan[1], şi de acolo i s'au înălţat numele de Domnie, şi au început a scrie cărţi prin ţeară: «Io Mateiu Basarab Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Ţerii-Rumâneşti». Şi-i deade Paşa surlari, ca unui Domn, şi Turci şi beşlii[2] ajutoriu. Luându-şi ziua-bună dela Paşa, au purces de la Dunăre, Septemvrie 17, şi au întrat în Scaun în Bucureşti, Septemvrie 20, anul 7141 [1632].

Iar boiarii ţerii, Nicola Vistiariul, şi Hrizea Vornicul, şi Papa Logofătul, şi Nicola Catargiul, şi Dumitru Dudescul, şi Neagul Aga[3], şi alţi boiari mulţi, n'ău vrut să aştepte pre Mateiu-Vodă, ci s'au dus la Alexandru-Vodă, în Moldova, ca să viie cu fiiu-său, Radul-Vodă, aicea în ţeară. Iar el n'au venit cu steagul pre unde vin Domnii, ci au trecut Dunărea pre la Obluciţă[4]. Iar boiarii ţerii încă au fost tăbărât la Râmna, ca să coprinză slujitorii cu lefi.

Mateiu-Vodă, încă înţelegând, au trimis

[1] Veşmânt de cinste.
[2] Jandarmi turci.
[3] Candidat la Domnie.
[4] Isaccea.

străji înaintea lor la Buzău, cu Mihaiu Coţofeanul şi Radul den Deasa. Iar boiarii deaca înţeleseră de aceasta, ei iar se întoarseră la Moldova, foarte înspăimântaţi, şi se împreunară cu Radul-Vodă, în malul Siretiului, la Movilă, şi numai decât deaderă ştire lui Alexandru-Vodă. După aceia, ei se svătuiră, şi aleaseră pre Calo
Vornicul, de i-au trimis cu cărţi la slujitori[2], ca să se închine la Radul-Vodă. Iar ei n'au vrut niciunul, ci încă i-au prins, de i-au dus la Mateiu-Vodă. Şi n'au avut nicio nevoie, ci încă i-au trimis iar cu cărţi înapoi la boiari, ca să se lase de ce s'au apucat, şi să viie cineşi la casa lui cu pace. Iar ei n'au vrut; ci încă au trimis de au adus şi Tătari. Şi au purces cu Radul-Vodă, cu oastea grea: Moldoveani, Seimeani, cu steag împărătesc, cu Schimni-Ciauşu[3], ca să viie să scoaţă pre Mateiu-Vodă din Scaun, făcând multă peire şi robiciune ţerii.

Iar Mateiu-Vodă, deaca înţelease că-i vin asupră, îndată-şi strânse oştile, şi puse tabara pe mărginea oraşului de spre Dudeşti, şi tocmì pre fieşcare la ceata lui. Iar Radul-Vodă încă au fost tăbărât, cu oastea lui şi cu boiarii ţerii, la pod la Obileşti, la Colintina, din jos de mănăstirea lui Dan Vornicul[4].

Deaci, când au fost la Octomvrie 25, Sâm-

[1] Aveà grija mesei domneşti.
[2] Ostaşi aşezaţi prin sate.
[3] Ceauşul care aduceà pe cinevà în Scaun.
[4] Mărcuţa.

bătă, lovitu-s'au străjile din jos de mănăstirea Plumbuitei, și fură foarte rău înfrânți. Iar a doua zi, Duminecă, lovitu-s'au toți de față. Iar capetele oștilor lui Mateiu-Vodă pre călărași erà Tudosie Spătariul, fiiul lui Vintilă Vornicul, și Gheorghie Spătariul, fiiul lui Lupu Logofătul; iar pre Roșii erà Ivașco Vornicul Băleanul și Barbul Păharnicul Brădescul; iar pre dorobanți Oprea Aga și Lupul Căpitanul. Și hasna[1] lui Mateiu-Vodă. au fost Arhanghelul Mihail, iar hasna Radului-Vodă au fost Orac-Mârzea, capul Tătarilor.

Fost-au războiu mare, de dimineață până seara. Făcut-au Tătarii mare năvală în multe rânduri, cât se amestecà unii cu alții, bătându-se tot cu săbiile goaie, și nimica nu putură folosì. Ci, când fù îndeseară, au dat Dumnezeu de au fost izbânda lui Mateiu-Vodă. Iar Radul-Vodă au dat dosul, fugind cu mare spaimă și cu capul gol. Și multe trupuri au căzut jos de sabie. Atunci au perit și Nicola Vistiariul și Papa Logofătul dela Greci; iar Hrizea Vornicul și Mihail Spătariul, și Catargiul, și Vasilache Aga, și Dudescul Vistiariul, aceștia au scăpat cu Radul-Vodă la Moldova; iar pre alți boiari pre toți i-au trimis vii. Pre Turci încă nu i-au bântuit nimica, ci au venit, cu steagul împărătesc, de s'au închinat la Mateiu-Vodă.

Făcutu-s'au din trupurile acelora o movilă mare, în marginea orașului de spre Dudești, ca să se pomenească.

Iar Mateiu-Vodă încă s'au întors în oraș,

[1] Parola.

la Scaunul lui, dând laudă mare lui Dumnezeu pentru căci l-au izbăvit de vrăjmașii lui și ai țerii.

Iar, când fù la Noiemvrie în 15 zile, fù chemat Mateiu-Vodă de Abaza-Pașa la Ruși, de și-au tocmit lucrurile lui și ale țerii; și iar s'au înturnat înapoi, de au mers în Scaun în București.

Iar, când au fost la Dechemvrie 15 zile, venit-au un capegiu[1] dela Poartă cu atișerif[2] împărătesc, de au dat lui Mateiu-Vodă steagul Radului-Vodă, ce s'au fost luat dela războiu, ca să-l stăpânească el.

Iar, când au fost la Dechemvrie 16 zile, purces-au Mateiu-Vodă la Împărăție, cu Suliman-Aga imbrihorul[3] și mulți boiari mari și mici, și părintele Vlădica Grigorie, și Teofil episcopul, și Roșii și călărașii, și dorobanții, și popii; și au mers pre la Abaza-Pașa. Iar Doamna Elena a lui Mateiu-Vodă venit-au în Scaun în București, Marți, Dechemvrie 18 zile.

Iar Mateiu-Vodă s'au dus la Împărăție; sosit-au la Țarigrad Ghenarie în 5, și au descălecat la Saraiul Moldovei, și într'aceiași zi au mers la Vizirul, de l-au îmbrăcat cu caftan, și s'au întors iar la Saraiu. Și tot acolo au șezut din Ghenarie 5 zile până s'au umplut zile 20, și niciun răspuns nu s'au mai dat; și erà cu multă grijă.

Iar Curt-Celebì Grecul tot au umblat pre

[1] Portar.
[2] Poruncă.
[3] Comisul, îngrijitorul grajdurilor împărătești.

ascuns la Viziriul, şi s'au ispitit în multe chipuri, şi au adus la Viziriul Greci, Greace, Turcoaice, de au pârât cum le-au perit bărbaţii, fraţii şi feciorii la războiul lui Mateiu-Vodă. Şi nimic n'au folosit.

Iar, când au fost la Ghenarie 20, venit-au şi boiarii pribeagi dela Moldova în Ţarigrad, anume: Dumitru Dudescul, Vasilache Aga, Mitrea Pitariul, şi trei slugi ale Hrizii Vornicul: Danciul Logofătul şi Radul Vătaful şi Damaschin Logofătul şi cu Moldoveanii trimişi de Alexandru Iliaş, cu o carte de pâră, care o au dat în mâna Împăratului, făcând pâră boiarii pribeagi cum au fost mai greu şi mai cu strâmbătate. Iar Sultan Murat [al IV-lea]. Împăratul turcesc, nimica pâra lor nu o au băgat în seamă, ci i-au trimis la Viziriul, să steà de faţă.

Când au fost la Ghenarie 27 [1633], stătut-au Mateiu-Vodă cu dânşii de faţă, şi multă pâră şi gâlceavă s'au făcut întru ei, cât numai Dumnezeu le-au potolit toate. Iar, când au fost a doua zi, mers-au boiarii lui Mateiu-Vodă la Divanul împărătesc, şi au făcut jalbă mare pentru Greaci, cum au spart grădina Împăratului cu jahurile şi cu toate răutăţile,— că ieau tot ce găsesc,—până ce s'au pustiit ţara. Atuncea n'au cutezat să se ivească niici Grec, nici pribeag, nici Moldovean, ci au şezut tot ascunşi prin găuri. Şi, fiind mila lui Dumnezeu pre capul lui Mateiu-Vodă şi al ţerii, numai decât au poruncit Împăratul ca să fie Mateiu-Vodă Domn Ţerii-Româneşti, şi au ieşit din Divan cu mare cinste.

Iar, când au fost la Fevruarie în 3, mers-au

de au sărutat şi mâna Împăratului, şi l-au îmbrăcat cu caftan, şi pre toţi boiarii câţi au fost cu el, şi i-au dat steag de Domnie noauă şi au ieşit foarte cu oaste mare, şi l-au petrecut cu alaiu până la Saraiu,—cum nu s'au mai petrecut niciun Domn. Atuncea toţi boiarii pribeagi s'au închinat la el. Şi au purces Mateiu-Vodă dela Ţarigrad, Fevruarie 18, şi au întrat în Scaun în Bucureşti, Duminecă, Martie 19 zile. Şi au fost mare bucurie şi veselie la toată ţara, de la mare până la mic, şi mulţămià lui Dumnezeu de Domn bun, şi milostiv, şi creştin, şi i-au izbăvit de raii vrăjmaşi greci.

Iar, când au fost la Avgust 28, anul 7141 [1633], purces-au Mateiu-Vodă cu Abaza-Paşa în oaste la Ţara Leşească, şi s'au împreunat cu Paşa la Galaţi, Septemvrie 10, anul 7142 [1633]. Aşijderea şi Moisi-Vodă [Movilă], Domnul Moldovei, încă au mers cu oştile lui, şi Bugiacul tot[1]. Şi au trecut oştile Nistrul, şi au dat războiu cu Leaşii, la Cameniţă, toată zioa, şi nimica nu le-au putut strică, ci s'au înturnat iar la tabără. A doua zi s'au mutat Abaza-Paşa cu tabăra mai jos, de au bătut un coşteiu[2], Studeniţă, şi au luat de acolo mulţi robi, şi s'au întors înapoi fieştecare la ţara lui.

Mateiu-Vodă încă au sosit în Scaun în Bucureşti, Noemvrie în 6 zile.

Şi în Domnia lui arătat-au multă milostenie

[1] Tatarii de acolo.
[2] Castel, după ungureşte.

pre la creştini, şi au făcut multe mănăstiri şi bisearici: mănăstirea dela Câmpulung, cea surpată, a Negrului-Vodă, o au făcut din temeiu, şi o bisearică în Piteşti, şi o mănăstire la Slobozia-lui-Ienache, şi o bisearică la pod la Călugăreani, şi mănăstirea dela Căldăruşani, şi o bisearică la Gherghiţă, şi preste Olt la Sadova o mănăstire, şi la Gura-Motrului o mănăstire, şi la Bisearica-de-un-lemn o mănăstire, şi mănăstirea dela Arnota; la Craiova, bisearica cea domnească, şi o bisearică şi casă la Caracal; şi la Brâncoveani o mănăstire, şi o mănăstire la Negoieşti, pre apa Argeşului, şi la Plătăreşti o mănăstire, şi la Brebi o mănăstire; la Târşor o bisearică, la Ploieşti alta, la Măxineani lângă Siret o mănăstire; episcopia dela Buzău.

Şi s'au îndemnat Mateiu-Vodă de au făcut cetatea din Târgovişte de iznoavă, anul 7153 [1644-5]. Şi alte multe milostenii şi bunătăţi au făcut, aicea în ţară, şi la Svântul Ierusalim, şi la Svântul Munte, şi într'alte părţi. Şi au dăruit multe mănăstiri, şi le-au înoit. Şi ţara lui, cu mare, cu mic, se bucură şi dà laudă lui Dumnezeu, pentru Domn bun,— că aveà pace şi odihnă de spre toate părţile, şi fieştecare aveà hrană den destul [†1654].

CAP. II.

Venirea în Domnie a lui Vasile-Vodă Lupu [1634][1].

(DIN MIRON COSTIN).

Cum au venit veste de Domnia lui Alexandru-Vodă [Iliaş] la boieri mare mâhnicune în toată Curtea, mai ales la boieri, ştiindu-i hirea cu toţii, acelui Domn. Ce au făcut sfat cu toţii, şi îndată au purces fruntea toată den boieri la Ţarigrad, cu jalbă la Împărăţie, pentru greul ce petreceà ţara de Domnii neştiutori rânduielii: Lupul Vasilie Vornicul, ce au fost mai pre urmă şi Domn, Cehan Vornicul, Savin Hatmanul, Costin Postelnicul, Ureche Spătariul, Buhuş Visternicul, Furtună Comisul, Başotă Logofătul şi alţi boieri, cu numărul până la 80 de capete numai den boieri, fără alte căpetenii de ţară. Şi au purces cu toţii la Ţarigrad. Ghenghea Logofătul şi Ienachi Postelnicul au rămas Caimacami la Scaun.

---

[1] *Lista Domnilor Moldovei de la Petru Şchiopul înainte:* Aron Tiranul, 1592-1595; Ştefan VIII, Răzvan, 1595; Ieremia Movilă, 1595-1606; Simion Movilă, 1606-1607; Mihail (Mihăilaş) Movilă. 1607; Constantin Movilă, 1607-1611: Ştefan IX, Tomşa, 1611-1615; Alexandru V., Movilă. 1615-1616; Radu Mihnea, 1616-1619; Gaşpar Gratiani, 1619-1620; Alexandru VI, Iliaş, 1620-1621; Ştefan IX, Tomşa, 1621-1623; Radu Mihnea, 1623; Miron Barnovschi Movilă, 1626-1629; Alexandru VII, Coconul, 1629-1630; Moise Movilă, 1630-1631; Alexandru VI, 1661-1633; Miron Barnovschi, 1633; Moise Movilă, 1633-1634.

Nepurces den Ţarigrad au apucat boierii pre Alexandru-Vodă, eu Domnia, că oblicise el de boieri că vin cu pără, cum nice într'un chip nu-l primeşte ţara. Şi au trimis naintea boierilor Alexandru-Vodă pre Batişte Veveli şi cu ceauşi[1]: Batişte să le grăiască bine, iar ceauşii să-i tragă pre boieri ca să se sparie,—fără ştirea Vizirului fiind aceasta. Şi, văzând ceauşii atâtea capite, nu s'au cutezat a facere silă; şi încă pre Batişte l-au suduit foarte tare, ales Cehan Vornicul.

Iară la Curţile Împăraţilor multe răutăţi pot să se facă peste ştirea celor mari. Aşà s'a prilejit şi boierilor celor ce mersese, tuturor. Până a ajungere ei la Vizirul, au venit într'o noapte, poate hi cu ştirea chihaei[2] Vizirului, carii mult pot fără ştire, şi au legat pre câţiva den boieri, ce erau mai capite, şi i-au ţinut pren ieşitori închişi, peste ştirea Vizirului; şi numai ce au căutat boierilor a facere tocmală cu Alexandru-Vodă şi legături. Se mai ispitiseră boierii, după ce au ieşit den opreală, să meargă la Vizirul, şi erà gata lucrul acela; numai s'a tâmplat perirea Vizirului. Pre uliţă mergând dela săraiurile împărăteşti la săraiurile sale, i-au ucis Ienicerii cu pietre.

Ce numai au căutat boerii a primire pre Alexandru-Vodă. Şi au mers la Patriarşie[3], şi au făcut giuramânturi: boierii, lui Alexandru-Vodă, şi Alexandru-Vodă, boierilor. Şi aşà au purces den Ţarigrad spre ţară.

---

[1] Aprozii Porţii turceşti.
[2] Locţiitorului, vechilului.
[3] În Constantinopol.

Dacă s'au aşezat Alexandru-Vodă la Scaun (lupul păru-l schimbă, nu hirea), tot pre acea cale ca şi la Domnia d'intâiu au purces lucrurile. Ce cârpiau boierii cum puteau trebile ţerii; iar Domnia mai mult îşi petreceà cu Batişte Veveli.

În Ţara-Muntenească pre atunci se radicase Muntenii pre Domnul lor, Leon-Vodă, pentru mari desfătăciuni ce erau într'acela Domn; şi pentru toate capitele Ţerii-Munteneşti erà Matei-Vodă: şi de atunceşi au stătut el la Domnia Ţerii-Munteneşti. Pre acele vremi, a' celor amestecături, scosăse Alexandru-Vodă Domnia feciorului său, Radului-Vodă, în Ţara-Muntenească, tot în anul d'intâiu a' Domniei sale. După ce au venit steagul dela Împărăţie a' feciorului său de Domnie, l-au pornit să meargă în Ţara-Muntenească, şi cu câtevà gloate den ţară. Ce i-au eşit Mateiu-Vodă, Domnul muntenesc, înainte, şi abià au scăpat şi singur Radu-Vodă, cu sprijineala unora den Moldoveni, ce s'au ales pre lângă dânsul.

Nice într'un chip să amistuiască Alexandru-Vodă fapta boierilor n'au putut, ce făcuse cu venirea împotriva lui la Ţarigrad, şi nice boierilor, nice într'un chip, lucrurile ce erau foarte proaste, la toate trebile, nu le plăceau. Şi, dentru acestea adăogându-se necredinţa şi prepusul den zi în zi, aşezase în gândul său Alexandru-Vodă numai să omoare pre o seamă de boieri, ales pre Vasilie Lupul Vornicul, şi pre Cehan Vornicul, şi pre Savin Hatmanul, şi pre Buhuş Vistiernicul, şi pre

Ureche Spătariui. Costin[1] era mazil la ţară; ce, orl să-l tragă în partea sa Alexandru-Vodă, ori alt gând aveà, îl chemaseră la Curte, şi-i dară Hătmănia. Ce, văzând Costin lucrul îngroşet între Domnie şi între Sfat, de gânduri spurcate şi foarte rele, şi-au luat zioa-bună pre câtevà zile, şi au ieşit la ţară. Iară celorlalţi boieri toate gândurile lui Alexandru-Vodă au descoperit Constantin Aseni, om de casa lui Alexandru-Vodă, cum că în zioa de Paşte erà să-i omoare, cu sfatul lui Batişte. Deci şi boierii îmblau toţi cu paza vieţei.

Văzând boierii cu adevărat urzită peirea lor de Alexandru-Vodă,— ca cel ce se îneacă, se apucă de sabie cu mâna goală—, s'au vorovit cu toţii, şi au dat ştire ţerii. Care, herbând în greutăţi şi în netocmele, pre lesne s'au pornit, şi nu numai Curtea, ce şi ţerănimea. Şi atâta mulţime s'au strâns den toate părţile, cât nu încăpeau în târg, ce împluse locul pe supt Miroslava[2] pretutinderea, strigând pre Greci de pren toate uliţele.

Vasilie Lupul Vornicul erà cap tuturor lucrurilor acestora. Dacă au năbuşit ţara, au mers de, au spus Domniei aeve cum s'au rădicat ţara şi strigă pre Greci. Au răspuns Alexandru-Vodă: «dacă se rădică pre Greci, pre mine se rădică». Şi, văzând atâta mulţime, nu s'au apucat de nimică,—numai de grijă să hălăduiască cu casa, de gloate.

Au mers boierii cu toţii la Curte; şi, la

[1] Tatăl scriitorului.
[2] Lângă Iaşi.

purcesul Domniei, să nu să hie pus cu toţii să oprească desfrânata prostime, pozná mare, şi abiè în vre-o ţară de s'ar hi întâmplat! Ce tot pre lângă Domnie au mers boierii, oprind şi domolind ţerănimea; iară mai nu erà putere nice la boieri a oprire grosimea ţerănimii pornită. Ce şi pre Vasilie Vornicul, anume că este şi el unul den Greci, au zvârlit unul cu un os, şi l-au lovit în cap,—de care lovitură au fost rănit multă vremè Vasilie Vornicul.

O, nestătătoare şi niceodată încredinţate lucrurile lumii! Cum vrâstează toate, şi turbură, şi face lucruri împrotivă, când cu cale este a hire frică celor mai mici de cei mai mari; iară cursul lumii aduce de multe ori de este grijă celui mai mare de cei mai mici. Fericiţi sânt Craii, Împăraţii şi Domnii cari domnesc aşà, să nu le hie de cei mai mici nice odată silă!

Un Craiu de Englitera, de câte ori se îmbrăcà dimineţele, de atâtea ori îşi ziceà singur şie: «Adu-ţi aminte că a multe gloate eşti stăpân». Domnii cei buni şi direpţi fără grijă şi desfătat domnesc; iară cei răi, tot cu sială.

Deacă au ajuns Domnia în şesul Bahluiului, aproape de mănăstirea Balicăi, tot locul erà plin de oameni; nu se vedea nicăiurea şesul deşert. Strigau: «Dă-ni, Doamne, pre Greci!». Unii hăicăiau, alţii jăcuiau; şi acolo au strigat pre Batişte să-l deà, care erà tot aproape de Alexandru-Vodă, văzând strigare pe sine. Ce nu stară Domnia de grija lui Batişte, ce stară de grija sa; şi numai ce i-au zis să se depărteze pe lângă dânsul, şi aşa l-au apucat

şi dat pre mâna ţeranilor. Nespusă vrăjmăşie a prostimii! Şi aşà, fără vre nice o milă, de viu, cu topoare l-au făcut fărâme. Şi până într'atâta s'au amestecat unii, anume Bosie Lăpuşneanul, cât nice mantaua den spinare a lui Vodă n'au hălăduit, — că era bură de ploaie.

De grija ţerănimii, ce era peste tot locul, să nu între Alexandru-Vodă îndată în pădure, —şi boierii încă aşa socotise, să se mai depărteze de gloate, la loc deschis, fără pădure —, a pornit pe drumul Braniştei în gios, pre iângă Bahluiu, puind şi siimeni [1], cu sănete [2], gata pre lângă dânsul. Iară, dacă s'au întors boierii, au intrat îngrijire ca să nu se îndirepteze Alexandru-Vodă den Branişte spre Bugeac [3], şi îndată au ales o seamă de boieri, cu Buhuş Vistiernicul, şi au trimis după Alexandru-Vodă, să-i îndirepteze calea de la Huşi spre Bârlad.

Mai mare spaimă decât întâiu au avut Alexandru-Vodă, dacă au văzut gloată iar viind după sine, şi în Branişte. Şi-l lăsase şi siimenii, şi copiii den casă toţi. Şi, dacă s'au apropiet boierii, le-au zis Alexandru-Vodă: «mă rog pentru fiiul mieu, Radul-Vodă, să-l lăsaţi viu». Au zis Buhuş Vistiernicul, să n'aibă nice o grijă; să nu gândească Măria Sa că au venit cu rău; numai, ţara poftește pre Măria Sa să meargă pren Bârlad spre Galaţi, să nu aducă vr'un rău asupra ţerii cu Tatarii. Şi i-au giurat să n'aibă nice o grijă. Şi aşà au primit Alexandru-Vodă, pre unde va hi

[1] Oaste cu plată, întâiu de Sârbi.
[2] Puşti.
[3] Unde erau Tatari.

voia ţerii, pre acolo va merge. Şi au purces spre calea Bârladului; şi au aşezat siimenii şi pre copiii cei den casă, carii îl părăsise, iar pre lângă Alexandru-Vodă, dându-i şi den boieri petrecători până la margine, la Galaţi.

La Tecuci, au ieşit Costin Postelnicul, de la Putna, înainte-i, şi l-au petrecut cu cinste şi cu conace până în Galaţi, plecându-se ca să vie la împăcăciune cu boierii, şi iar să şi hie Domn în Scaun, luând Costin Postelnicul asupra sa acea grijă. Ce n'au vrut să primească nice cum Alexandru-Vodă. Deacii au trecut Dunărea pre la Galaţi, şi au mers cu pace spre Împărăţie.

Mântuindu-se boierii şi ţara de Alexandru-Vodă, au stătut cu toţii după alesul[1] Domnului nou. Strigau cu toţii: «Să ne hie Domn Lupul Vasilie Vornicul!». Însă îi dau şi legături cu tocmală, ce va luà den ţară: ce s'are legà pentru dări atunci, la acel ales, iară mai mult să nu ia den ţară. Ce, acele legături văzând Lupul Vasilie Vornicul, ori că vedeà pre oarecâţi den capete că trag spre Barnovschi-Vodă, n'au primit Domnia într'acea dată, şi au stătut şi el la sfatul acela, să se trimiţă în Ţara Leşească, la [Miron] Barnovschi-Vodă, să vie iar la Scaunul ţerii.

Ce nu erà să treacă pre Barnovschi-Vodă, şi sfârşirea zilelor trage cu de-a-sila pre om. Cât au sosit boierii la Ustia, în Ţara Leşească, unde erà Barnovschi-Vodă, cu veste

[1] Alegerea.

că ţara îl pofteşte iar la Domnie, cu mare bucurie au primit vestea aceia.

Neştiutor gândul omenesc singur de sine la ce merge şi la ce tâmplări apoi soseşte! Îndată au dat ştire şi la Craiu şi la domnii de Ţara Leşească, poftind voie să meargă la Scaunul ţerii cei de moşie[1]; şi îndată s'au gătit den Ustia, şi au purces spre ţară; şi la margine îl aşteptau boierii şi slujitorii cu mare bucurie.

Mai nainte de purcesul lui Barnovschi den Ustia, un Leav[2] megieş de ai lui, totdeauna îl sfătuia să nu meargă, să nu-şi deie viaţa fără grijă pe viaţă cu grijă şi cu cumpănă, arătându-i lunecoase lucrurile Domniei den Moldova supt Împărăţie păgână; şi ce i-ar lipsi, fiind ca şi un Domn în ţara lor, fără griji, cu târguri şi cu sate? Iară Barnovschi-Vodă să hie zis Leavului: «Dulce este Domnia den Moldova». Iară Leavul, cătră dânsul: «Iară şi obezile turceşti încă sânt grele». Apoi aşa au ieşit cuvintele Leavului, cum au zis.

Cum au sosit Barnovschi-Vodă den Ţara Leşească în Iaşi, cu bucuria tuturor, au stătut după gătirea de cale Ţarigradului. Că nu eră alt mijloc, ce numai să meargă la împărăţie, să ia de acolo Domnia după sărutatul poalei împărăteşti. Sfătuiau mulţi în multe chipuri; şi s'au cercat şi la Abaza-Paşa de Silistra; ce n'au aflat alt mijloc numai de

[1] Moştenire.
[2] Leah, Polon.

VASILE LUPU

mers în Ţarigrad. Şi atunceaşi s'au tâmplat de au chemat Împărăţia şi pre Mateiu-Vodă den Ţara Muntenească la sărutatul poalei Împărăţiei, — şi, după câtevă fapte, şi a' lui Mateiu-Vodă împotriva Împărăţiei, cu scosul lui Leon-Vodă, şi apoi a Radului-Vodă, feciorul lui Alexandru-Vodă, iară tot mai uşoare lucrurile lui Mateiu-Vodă, că nu ieşise într'altă ţară, cum au ieşit Barnovschi-Vodă supt ascultarea altui stăpân, Craiului Leşesc. Deci, pentru să aducă Turcii mai lesne pre Barnovschi-Vodă la mâna lor, pre Mateiu-Vodă l-au pornit fără zăbavă cu steag de Domnie în Ţara-Muntenească. Iară Barnovschi-Vodă n'au hălăduit de perire, precum vei află scris la rândul său.

Purces-au Barnovschi-Vodă cu mulţime de boieri şi fruntea Curţii, preuţi şi călugări, cu un gând şi cu un glas cu toţii, să se roage Împărăţiei să le deie Domn pre Barnovschi-Vodă. Între carii eră şi Lupul Vasilie Vornicul. Ce, văzând că mulţi sfătuiau pre Barnovschi-Vodă să omoare pre Lupul, ştiind amestecăturile lui, şi, mergând Barnovschi-Vodă pre la Mateiu-Vodă pren Bucureşti, au stătut Lupul Vasilie Vornicul, văzând că-i este a mergere pre la Mateiu-Vodă, — care ştiind den Ţarigrad toate îmbletele lui, au nevoit cu toate mijloacele să se întoarcă înapoi în ţară, zicând către Barnovchi-Vodă că-l vor gâlcevi Grecii, pentru morţi ce au făcut Grecilor, la scosul lui Alexandru-Vodă den Scaun.

Deci Barnovschi-Vodă, ca un creştin ce

erà la hire, l-au slobozit. Iară, dacă s'au adunat cu Mateiu-Vodă, şi au oblicit Mateiu-Vodă că s'au întors Lupul, îndată au răpezit după dânsul, să-l întoarcă. Ce se păzise bine cu mersul, Lupul Vasilie, şi nu l-au agiuns în cale; şi nice Barnovschi-Vodă aveà putere să trimiţă să-i facă vr'un rău Lupului Vornicului, nefiindu-i încă Domnia dată dela Impărăţie, şi stând de grija lucrurilor sele.

De la Mateiu-Vodă au mers Barnovschi-Vodă pre la Abaza-Paşa, pen Silistra. Cât au putut, Mateiu-Vodă au luptat pentru dânsul, şi la Abaza-Paşa, şi la Poartă; şi se arătà Abaza-Paşa foarte blând, şi cu cuvinte mângâioase. Insă Turcii cu săgeţi de bumbac ucid pre oameni; şi lor le pot sluji aceste cuvinte den Sfânta Scriptură: «Muietu-s'au cuvintele lor mai mult decât untul-de-lemn, şi acèle sunt săgeţi».

Dacă au sosit în Ţarigrad, văzând Vizirul atâtea gloate de ţară cu Barnovschi-Vodă, i-au învăţat să nu strige pentru Barnovschi-Vodă, ce să tacă, şi să se lase pre mila Impărăţiei, că-i vor face perire. Ce, gândind boierii cum că este agiuns Vizirul dela cinevà cu daruri, totdeauna strigau, şi dau răvaşe la Vizirul, cum nu primesc pre altul; şi se puneau toţi cu gloatele la locuri ca acele, să se vază şi de singur Impăratul. Şi aceia apoi au mâncat capul lui Barnovschi-Vodă, — că pâra dela neprieteni nu lipsià, mai ales de la Lupul Vasilie Vornicul, pre la prietenii lui, cu cărţi de aice, den ţară, cum, de-l vor slobozi viu pre Barnovschi-Vodă, ţara Moldovei va hi cu Leşii una, — că el este ca o iscoadă a

Leşilor. O, îndrăcite a' voitorului de rău veninuri! ce nu scorneşte limba amară a neprietenului!

Acele adăogându-se la Impărăţie asupra lui Barnovschi-Vodă, după fapta ce i se prilejise de ieşise în Ţara Leşească, şi Abaza-Paşa încă erà pârâş, şi mai ales zilele lui cele sfârşite—la acea vreme şi Căzacii lovise pre Marea Neagră—, numai ce s'au ales cu Sfatul Impărăţiei să piară Barnovschi-Vodă.

Statuse voia Impărăţiei, pre toţi câţi venise cu Barnovschi-Vodă, ori să-i puie supt sabie, ori să-i deie la catargă[1]. Iară cine erà cap legii turceşti, Muftiul, n'au vrut, ce au zis: «Ce-i vinovată gloata? Capul să se piarză, se vor potoli gloatele.»

Au priceput Barnovschi-Vodă peirea sa cu câtevà zile mai nainte a cădere în închisoare (că-l închisese Vizirul cu porunca Impărăţiei): scrisese o carte la maică-sa aice, în ţară, care carte pren cuvintele lui s'au cunoscut că erà asupra morţii acea scrisoare. Şi, aşà, într'o zi l-au luat dela Impărăţie, şi, la vederea Divanului, privind şi singur Impăratul perirea lui pren fereastră, i-au tăiat capul. Iară boierii, o seamă erau închişi, şi aşteptau şi ei perirea, şi den ceas în ceas: iară alţi boieri mai de jos, şi gloatele ce erau, toţi, spăimaţi de grija morţii, pren toate unghiurile ascunşi, au petrecut câtevà zile cu mare grijă.

Nu putem trece cu pomenirea neşte tâmplări ce s'au prilejit în Ţarigrad, după perirea acestui Domn, — care, nu numai în ţară aice, ce pliu

[1] La corabie, să vâslească, impreună cu robii.

până astăzi este Ţarigradul. Pentru un cal al lui Barnovschi-Vodă, ducându-l la grajdurile împărăteşti, după perirea lui, într'aceiaşi zi s'au trântit calul la pământ, şi în loc au murit. Şi a doua zi au ars şi Ţarigradul, noaptea câtevà mii de case. Aceste cum s'au tâmplat atunci, cum şi altă dată se poate tâmplà, ori că s'au mai tâmplat, ori că au arătat Dumnezeu sânge nevinovat. Că erà Barnovschi-Vodă om cu frica lui Dumnezeu, — de carele mărturisià Toma Vornicul[1], fiind Postelnic al doile la dânsul, că în multe nopţi l-au zări pren miezul nopţii îngenunchiat înaintea icoane la rugă, cu mare osârdie.

Erà la hirea sa Barnovschi-Vodă foarte trufaş şi la portul hainelor mândru; iară la inimă, foarte dirept, blând şi nelacom. Mănăstiri şi biserici câte au făcut în aşà scurtă vreme, niciun Domn n'au făcut. Făcut-au alţi Domni şi mai multe, iară cu mai delungate vremi, unii în patruzeci de ani, alţii în douăzeci de ani,—iar el în trei ani. Mănăstirea în oraş în Iaşi, ce se zice Sfânta-Maria, şi Hangul, în munte, şi Dragomirna, la Suceavă, o au săvârşit. Şi au urzit şi Bârnova, pre numele său, în codru lângà Iaşi. Şi au istovit şi biserica cea mare, în Liov în târgul, — unde şi chipul lui este scris. Cu toate bunătăţile erà spre ţară; iară, de sine, cu purtatul trebilor Împărăţiei, pre mărturia a mulţi boieri bătrâni, foarte slab. Se pomeneşte den zilele lui şi o iarnă ce căzuse în luna lui Mart, cării ierni îi zic: Iarna lui Bar-

[1] Cantacuzino.

novschi-Vodă, până astăzi. Fost-au perirea lu Barnovschi-Vodă în anul 7141 [1633], Iunie

Trupul lui, după perire, au stătut înaintea Curţii Împărăţiei până îndeseară, apoi au poroncit Vizirului să sloboază pe un boier ce are fi fost chihaiaua lui. Deci au slobozit pre Costin, Postelnicul-cel-Mare ce erà pre atunci la Barnovschi-Vodă. Au mers şi au luat trupul d'inaintea Curţii împărăteşti, şi l-au dus la Patriarşie, şi acolo, pre scurt, pre cum au lăsat vremea de atunci, l-au astrucat în Patriarşie, întru aceiaşi noapte. Apoi de acolo spun să-i fie adus oasele în ţară Vasile-Vodă.

La slobozitul Postelnicului den închisoare' zic să hie întrebat ceauşii: «cu pază, au fără pază l-or slobozi?». Au zis chihaia Vizirului «unde să fugă, săracul?». Ce de atunci ceilalţi boieri ce erau închişi, şi cei ascunşi, mai au apucat la suflete cu nădejde de viaţă, dacă au văzut pre Costin că l-au lăsat fără pază să astruce oasele. Apoi, a doua zi, dacă au văzut chihaia Vizirului pre Costin Postelnicul, au zis: «el, săracul, au venit ca oaia singur la închisoare; pasă la ceilalţi; vei ieşi şi tu, şi ei». Închişi din boieri erau: Ghenghe Logofătul, Başotă Hatmanul, Cehan Vornicul, Roşca Visternicul şi Costin Postelnicul.

A treia zi după astrucatul lui Barnovchi-Vodă, într'o seară, trecuse Împăratul, Sultan-Murat pe acea vreme, peste Boaz[1] în ceia psrte. la Scudar[2], la primblare, şi au întrebat pre Vizirul: «Aşezat-au Domn la Moldova în locul ghiaurului ce au perit?». Răspuns-au

[1] Bosfor.
[2] Scutari din Asia.

Vizirul că încă n'au pus Domn, ce pre cine va hi voia Împărăţiei Tale se va pune. «Să nu steie acea ţară fără Domn», i-au răspuns Împăratul. «Chiamă pre ghiaurii ce sânt boieri acei ţeri, şi, pre cine ar vreà ei să-şi aleagă Domn, să le hie dat». Deci, îndată, tot într'aceiaşi noapte, au trimis Vizirul cu caicul la boieri unde erau închişi, şi au luat pe Costin Postelnicul, — iar înspăimat că-l duc noaptea să-l înece, ori să-i muncească pentru averea lui Barnovschi-Vodă. Dacă l-au dus înaintea Vizirului, i-au zis: „Iată că Împăratul vă iartă capetele, şi sânteţi de acum slobozi, şi să mergeţi să vă alegeţi Domn pre cine vreţi pohtì".

Întorsu-s'au Costin Postelnicul, den spaimă, cu bucurie, de la Vizirul, la ceilalţi boieri ce erau închişi, şi li-au spus vestea. Şi au slobozit şi pre ceilalţi boieri, de au mers cu toţii la un loc, şi îndată au stătut la ştat cu toţii, şi au ales pre Moisei-Vodă în iocul lui Barnovschi-Vodă, cu a doa Domnie.

. . . . . .

Domnit-au Moisei-Vodă, după Abaza-Paşa [1], numai peste iarnă, iară primăvara i-au venit mazilia. Şi s'au dat Domnia Lupului Vasilie Vornicul, de la Sultan-Murat. Iară Moisei-Vodă, după mazilia sa, sătul de binele Turcilor, au trecut în Ţara Leşească, petrecut de câţivà boieri până la margine. Unde şi apoi, după câţiva ani, petrecând în odihnă, cu ocini în Ţara Leşască, şi cinste de la Leşi, şi-au săvârşit viaţa, pe vreme Domniei Dabijai-Vodă.

---

1 Războiul purtat în tovărăşia acestuia peste Nistru.

CAP. III.

Moartea lui Constantin Postelnicul Cantacuzino[1].

(DUPĂ STOICA LUDESCU).

Diavolul, pizmaşul neamului omenesc, văzând pre Costandin Postelnicul [Cantacuzino] că se porneşte spre fapte bune, făcând multe milostenii, în taină, pre la mănăstiri, pre la săraci, şi pre străini îi primià, şi-i căutà, şi-i miluià, şi Dumnezeu încă-i ajutà, şi-i adăugià în casa lui cu tot binele Svinţiei Sale, iar Diavolul totu-l cercà, după cum îi este obiceiul lui, să-l prinză în cursa lui, şi nici cum nu puteà de el să se lipească. Atuncea Diavolul găsì doauă vase rele, unul românesc, altul grecesc, anume: Stroie Vornicul Leurdeanul şi Dumitraşco Vel Vistiariu Ţărigrădeanul[2]. Aceştia erau lăsaţi de Grigorie-Vodă [Ghica] ispravnici, să păzească Scaunul Domniei. Iar ei făcură svat dracesc, în taină, cu Doamna Maria[3] a lui Grigorie-Vodă, şi trimiseră cărţi de olac[4] la Grigorie-Vodă în oaste[5], făcând pără mare asupra ticălosului

---

[1] *Lista Dominilor munteni de la 1654 la 1663*: Constantin Basarab, sau Cârnul, 1654-1658; Mihnea III, sau Mihail Radu, 1658-1659; Ghica sau Gheorghe Ghica, 1659-1660; Grigore sau Grigoraşcu Ghica, 1660-1664; Radu Leon, 1664-1669.

[2] Tot un Cantacuzino.

[3] Sturza.

[4] Cu poşta.

[5] Cu Turcii, împotriva Nemţilor.

Costandin, cum el umblă pre la Turci, pre marginea Dunării, de-l pârăşte că este hain[1], şi cum nu bagă în seamă pre Doamnă-sa, şi-şi bate joc de ea, şi cum opreşte ţara să nu deà bir,— şi atâtea prihănii multe au scris. Şi Costandin nimica de acealea n'au fost vinovat, nici n'au ştiut nimica.

Deci, întorcându-se Grigorie-Vodă din oaste, iar Stroie Vornicul încă mai cu dinadinsul îi scrià de împrospătà pâra, şi-l învăţà să nu grăiască nimic cu Costandin, şi, cum va sosì în Scaun, să-l omoare fără veaste.

Deci Grigorie-Vodă îşi întoarse firea, şi crezù pre Stroie Vornicul şi pre Dumitraşco, binele ce-i făcuse Costandin îl uită, şi jurământul călcă, şi, cum sosì în Scaunul lui în Bucureşti, îndată-l apucară acei doi draci cu gura, şi-l puseră la cale rea şi spurcată: cum puse şi cele două mărturii mincinoase pre Pilat de ucise pre Domnul nostru Iisus Hristos, aşa şi ei făcură pre Grigorie, de trimise dorobanţii la casa lui Costandin Postelnicul, şi, fără veaste, din aşternut l-au luat, de l-au dus la svânta mănăstire dela Snagov. Erà Sâmbătă spre Duminecă, Dechemvrie 20, în zioa de Svântul Ignatie, anul 7172 [1663], şi, acolo, au stătut la dumnezeiasca liturghie, tot în genuche, la svintele icoane. Fiind gata, s'au pricestuit[2] trupului şi sângelui Domnului nostru Iisus Hristos. Iar, când au fost seară, pre la cină, l-au omorât în trapezăria[3] mănăstirii.

---

[1] Trădător.
[2] Cuminecat, împărtăşit.
[3] Odaia de ospăţ.

Iar Grigorașco-Vodă, deacă-i spuseră că l-au omorât, el atuncea s'au deșteptat, și au zis părintelui Ștefan Mitropolitul și tuturor boiarilor că n'au știut când l-au omorât, și cum au fost adormit, — căindu-se și plângând de moartea lui Costandin. Și blestemă pre Stroie și pre Dumitrașco, căci ei l-au îndemnat de l-au omorât, nefiind nimica vinovat. Așà s'au căit pentru moartea Domnului nostru Iisus Hristos și Iuda, dar nimica n'au folosit, ci au luat plată matca focului,—și aceștia încă o vor luà, precum zice la Svântă Evanghelie: «Cum ați judecat, așà vi se va judecà», și: «cum ați măsurat, așa vi se va măsurà».

Iar trupul lui Costandin l-au rădicat jupâneasa lui, Ilinca[1], și cu coconii lui, Drăghiciu, Șerban, Constandin, Mihail, Matei, Iordache, și cu mare cinste duseră-l la mănăstirea lor la Mărgineani, și acolo-l îngropară, făcându-i-se pogrebania, și pamete mare, cum se cade.

O, diavole, răul pizmaș neamului omenesc, cum prelestiși[2] pre Grigorie-Vodă de omorî pre Costandin, fără judecată, fără vină, nimică? Iar țara toată plânge pre Costandin Postelnicul, că au pierdut un stâlp mare, carele au sprijinit toate nevoile țerii. Plângu-l și săracii, că și-au pierdut mila; plângu-l care au avut de la el multă căutare; plângu-l și păgânii și creștinii, și toate țerile care l-au știut și care nu l-au știut, ci numai de numeie lui au auzit, pentru multă înțelep-

[1] Fiica viteazului Radu-Vodă Șerban. Sora ei luase pe singurul fiu al lui Mihai Viteazul.
[2] Îndemnă.

ciune şi bunătate ce făceà, în toate părţile.

Şi de la cine fù acea moarte necuvioasă? De la Gligorașco, pre carele l-au făcut Domn, şi l-au cinstit, şi i-au slăvit numele; de la Stroie Leurdeanul, pre carele l-au scos de doauă ori din moarte, şi încă i-au fost şi cuscru, că au ţinut pre fata lui un fecior al lui Costandin, anume Şerban; de la Dumitrașco, că i-au fost nepot de văr-premare, şi căci l-au crescut în casa lui, şi l-au ţinut ca pre feciorii lui, şi l-au boierit.

Unii ca aceştia să fie de trei ori anaftema!

CAP. IV.

Răscoala împotriva Grecilor lui Radu-Vodă Leon.
(DIN CONSTANTIN CĂPITANUL FILIPESCU.)

Într'aceste vremi, Turcii, văzând că Domnii ţerii se hainesc de către Împărăţie, au poruncit să fie obiceiu, de al treilea an să meargă Domnul la Poartă, să sărute mâna Împăratului, să-şi înoiască Domnia, şi acest obiceiu multă vreme au ţinut. Ci dar, fiind poruncă la Radul-Vodă să meargă la al treilea an la Poartă, s'au rugat boiarilor ţerii să-l mai primească să le mai fie el Domn. Şi au primit boiarii să fie aşà, şi au purces cu toţii împreună cu Domnul său la Odriiu [Adrianopol.]

Şi mai nainte au trimis pe Drăghici Spătar [Cantacuzino] să găsească bani de ploconul Domniei de pre la prieteni, şi să dea în ştire că vine Domnul, laudându-l că este bun cu ţara şi cu boiarii. Şi, mergând Domnul acolo, n'au făcut zăbavă multă, ci i-au dat Domnia, şi, dându-şi ploconul de Domnie, s'au rugat să meargă pre la Ţarigrad să-şi vază casa, şi l-au lăsat; dar nu-i erà pentru vederea casei, ci pentru mândreţe, ca să se primble prin Ţarigrad cu pompă domnească, să l vază prietenii.

Şi, slobozindu-l, au mers pre la Ţarigrad, şi de acolo au venit în ţară.

Într'aceste vremi, fiind Drăghiciu Spătariul la Ţarigrad cu Radul-Vodă, s'au războlit[1] şi au murit. Şi l-au adus la Comana, la mănăstire, de l-au îngropat Zic unii că l-ar fi otrăvit Grecii, iar alţii zic că au murit de ciumă,—dupre cum în urmă s'au dovedit.

Şi, viind Radul-Vodă în ţară, dupe cum s'au zis mai nainte, iar au petrecut bine cu toţii până la o vreame. Iar după aceia iar au început Cantacozinii a amestecà lucrurile, precum au fost învăţat, şi a turburà pre unii den boiari, zicându-le că au auzit că s'au svătuit oamenii Radului-Vodă, Sofialâul Clucear şi Balasache Păharnic şi cu alţii, ca să-i omoare, şi-i îndemnà ca să se scoale asupra Radului-Vodă şi asupra oamenilor lui, să-i scoaţă afară den ţară (care aceasta nu o făceà de alt, numai să fie totdeauna ei mai mari[2]).

Şi boiarii, alunecându se cu firea că vor fi acelea carele zic ei, au scris pre la căpitani, pre la iuzbaşi[3] (fiind Spătar-Mare Şerban Cantacozino[4]), să se strângă toţi la Bucureşti. Şi Radul-Vodà nimic de acestea nu ştià Şi, strângându se nnmai, într'o zi, den Curtea Domnească au făcut rădicare şi au început a strigà că và să-i omoare Radul-Vodà. Şi au ieşit boiarii şi gloata, strângându-se la Mitropolie, la Vladica[5] Teodosie, spuindu-i

---

[1] Îmbolnăvit.
[2] Cronicarul e pornit cu duşmanie asupra Cantacuzinilor. cari însă, în lupta lor cu Grecii, se sprijiniaupe ţara întreagă.
[3] Ofiţeri, după turceşte: cel ce are o sută de oameni în seama lui.
[4] Fiul lui Constantin cel ucis la Snagov.
[5] Mitropolitul.

jalba cum au vrut să-i omoare Grecii. Ci nu trecù vreame multă, venì și Radul-Vodă. Și multă pricină au avut cu boiarii, și se duse la Curte.

Iar boiarii se duseră de maseră noaptea cu pază bună de frica Radului-Vodă, și s'au gătit noaptea de cale, și a doao zi dăns-de-dimineață au purces la Enișăr [1], unde erà Împărăția, să pârască pre Radul-Vodă și pre Greci. Radul-Vodă încă au trimis pre Alexandru Armaș și pre Dumitrașco Postelnic Caramanlâul, de olac, să ajunga la Caimacamul, să spuie jalba, și cum că fără nicio vină s'au rădicat boiarii asupră-i cu pâră. Și, fiind Caimacamul prieten, s'au și mâniat pre boiari. Și, mergând boiarii la dânsul, i-au mustrat rău, și, de n'ar fi făcut boiarii un meșteșug supțire, n'ar fi putut să-l biruiască.

Ci, necrezând Turcii nici pre boiarii țerii, nici pre Radul-Vodă, au trimis un Agă la București, să vie să cerce lucrul den ce li-au venit gâlceava, și, cum va aflà, să se ducă înapoi să spuie. Deci boiarii se îngrijară, temându-se că, mergând la Radul-Vodă, îl va apucà cu vorbe, cu daruri, și se va întoarce lucrul spre răul lor; ci căutà om ca acela care să aibă prieteșug cu Aga, să-l apuce ei mai înainte cu daruri, să nu li se facă vre-o peire. Și găsiră pre un Pavel Grec, carele de multe ori cercà la Turci să ia Domnia țerii. Pre acesta aflându-l că este prieten cu acel Agă, s'au rugat lui să grăiască cu Aga, mer-

[1] Ienișer, în Tesalia.

gând acolo, să nu se asculte cuvintele Radului-Vodă, ci să grăiască de bine pentru boiarii țării. Și-i făgăduiră mulți bani, iar lui Pavel îi făgăduiră să-l ceară pre el Domn. Acestea auzind Pavel, cu toată puterea lui, au împăcat cu Aga Turcul ce mergeà în țară, și îndată pe loc între Turc mare ajutorință au facut boiarilor, nădăjduind Doamnia.

Deci boiarii trimise de olac la boiarii ce rămăsese în țară, dându-le știre pentru Turcul ce vine, zicându-le să scoață țară multă înaintea Turcului, să se jăluiască de Radul-Vodă și de Greci. Și așà au făcut. Au scos de tot feliul, muieri, feate, care-i ziceà că le-au rușânat copiii, și că le-au făcut acel lucru grozav; featele ziceà că și-au bătut joc de dânsele; oamenii, carii ziceà ca i-au prădat, i-au căznit, și altele.

Deci, întorcându-se înapoi Turcul, și spuind celor mari jalbele ce făceà țara, au dat vina Radului-Vodă, și l-au mazâlit. Și boiarii s'au îndreptat, și le-au dat voe să-și aleagă Domn care vor vreà, și să-l ducă să-l îmbrace cu caftan. Ci ei, după cale mergând, socotise pre Antonie Vornic de Popești den Prauva [=Prahova] Ci-i gătiră și-l îmbrăcară cu caftan domnesc, iar Pavel cel ce așteptà boiarii, după cum vorbise cu el, rămase în dășărt, și-i dedeară boiarii o tifla.

Acestea făcându-se, au trimis Turcul de au rădicat pre Radul-Vodă, și au prins pre doi boiari greci carii ziceà că erà mai zorbale, pre Sofialâul și pre Balasache. Ci pre Sofialâul, țiindu-l închis spre ocnă câtavà vreame,

l-au spânzurat la ocnă, iar pre Balasache l-au dat în mâinile unor dorobanţi, de l-au trecut Dunărea şi i-au dat drumul Ţarigradului. Iar pre ceilalţi Greci mai mici, cum Pascale Grămăticul, şi alţii, atâta bătaie li dà slujitorii, cât mă mir că trăià,— mai ales pre Pascale, eă l-am văzut cu ochii când îl scoteà den cămară şi-l duceà cu palme, care palme, de dese şi de multe, nu mai aveà numar. Altul, iar, care i-am uitat numele, de multă bătaie şi palme gândeà că va să moară, ci strigà popa să-l cuminece.

Ca acestea şi altele mai multe au pătimit Grecii la sfârşitul Radului-Vodă, den pricina şi îndemnarea Cantacozinilor.

CAP. V.

Suirea în Scaun a lui Constantin-Vodă Brâncoveanu (1688[1]).

(DIN RADU GRECEANU.)

Atunci dar, după a răposatului Şerban-Vodă [Cantacuzino] petrecere[2], numai de cât toată boierimea ţerii, la Mitropolie adunându-se şi sfat pentru alegerea de Domnie făcând, aşà cu toţii, de la mic până la mare, pre acest Costandin Brâncoveanul Vel Logofăt de Domnie au numit. Carele, nefiind şi de faţă, lângă oasele lui Şerban-Vodă aflându-se, şi de cele ale morţii, ce trebuià, grijind, iar Sfatul şi toată adunarea boierimii, ce se aflà la Mitropolie, au trimis pre Preda Brătăşanu Vel Pitar, i Radu Golescu, de l-au poftit ca să meargă acolo. A cărui chemări măcar că pricina nu o ştià, iar nici din obşte a ieşì puteà, fără cât a merge. Şi, aşà, mergând toţi numai decât, la un cuvânt fiind, ca sà primească stăpânirea ţării l-au poftit, pentru că nu erà altul obştii mai plăcut decât Măria Sa,—nu numai pentru multa vrednicie şi înţelepciune ce aveà, ci mai

---

[1] *Lista Domnilor munteni dela Radu Leon înainte*: Antonie din Popeşti, sau Popescu, 1669—1672; Grigore Ghica, 1672—1674; Duca, 1674—1678; Şerban Cantacuzino 1678—1688.

[2] Răposare.

vârtos pentru multele blândețe și faceri de bine, care spre toți, încă din boierie, aveà, și toți de acestea ale sale bune fapte încălziți erà.

Căruia dar foarte cu greu jugul stăpânirii a-l luà părându-i-se, în multe feluri s'au apărat, îndestulat fiind de tot binele și cu fericit traiu întru ale sale trăind. Iar nici într'alt chip să urmeaze puteà, de vreme ce de la Dumnezeu orânduiala erà, după cuvântul carele zice: «că tot darul desăvârșit de sus este pogorât». Precum în urmă aevea faptele s'au văzut, că minunate și mari chivernisiri pământului acestuia și ocârmuirii au făcut întru nenorocitele aceste vremi ce au fost, — cât altul lucrurile la cap și la săvârșit ca acela a aduce n'ar fi putut; care mai în jos pre rând le vom zice, până în cât și la ce stepenă[1] ticăloasă aceasta țară au ajuns.

Fiind dar, precum am zis mai sus, adunarea toată la Mitropolie: toată boierimea țerii, și slujitorii, și Dionisie Patriarhul Țarigradului, care atuncea aicea se aflà, și Parintele Teodosie, Mitropolitul țerii, — erà și un Capigibașa[2] împăratesc, anume Ahmet-Aga, care mai naintе venise cu trebi la Domn, și alți bogați Agi, care atuncea în țară se aflà.

Deci, văzând și ei cu toții alegerea și socoteala cea de obște, ce se făcuse pentru Domnie, iar Bapigibașa numai decât pre acest Costandin Brâncoveanul Vel Logofăt cu caftan l-au îmbracat. Și așà boiarii, împreună cu arhiereii, luându-i, în biserică au mers, și, du-

[1] Treaptă.
[2] Căpetenie de Portari.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

cându-l părintele Patriarhul în oltar, molitvele de Domnie i-au cetit, sfântul preastol încunjorându-l, — dupre cel ce Domnii se încoronează, obiceiu.

Deci, ieşind din biserică, îndată şi cal de Domnie i-au adus. Cu toată podoaba şi toţi slujitorii şi toată orânduiala domnească fiind. au încălicat, şi la Curtea Domnească cu cinste şi cu pompă mare au mers, şi întâiu în Biserică Domnească au întrat, şi, cântând axionul, după obiceiu, sfintele icoane au sărutat, şi juramântul acolea cu boierii încredinţându-se în sfânta Evanghelie, ca cu Măria Sa în dreptate să ţie, după aceia în casele domneşti, în Divanul cel mare, suindu-se, în Scaunul domnesc au şezut, şi, cu tunurile dând, mare veselie în toată politia [1] s'au tăcut, de Domnie nouă, care după plăcerea a toată obştea se făcuse. Şi, după aceasta, a doua zi, şi oasele lui Şerban-Vodă au, rădicat, împreună cu toată boierimea şi toţi arhiereii şi preoţii, de l-au dus la mănăstire la Cotroceni, cu fală şi cu cinste mare, ca pre un Domn, şi, făcându-se slujba pogribaniei cum se cade, l-au îngropat în biserică.

---

[1] Oraşul.

CAP. VI.

Infrângerea oştilor împărăteşti de Turci şi Români la Zârneşti în Ardeal (1690).

(DIN MEMORIILE LUI RADU POPESCU.)

Însă nu s'au odihnit cu gândul lui [Constantin-Vodă Brâncoveanul] ca să nu răsplătească Bălăceanului[1], care au fost îndemnătoriul lui Haisler[2] şi la toţi mai marii Neamţilor, de au făcut atâta hată [=pagubă] şi pradă pământului, şi lui Haisler încă să-i pogoare nasul cel mare al mândriei lui. Ci s'au unit în vorbe cu Tucheli Groful[3], care eră din Ţara Ungurească de sus, şi au fugit la Turci, pentru necazul Nemţilor, ce-i făcuse,— care şi în graţia împărătească se aflà cu oşti câtevà, — aşteptând să-l facă Turcii Craiu în Ardeal sau în ţara lui cea de sus, Ungurime.

Cu acesta unindu-se Costandin-Vodă, făgăduindu-i că cu nevoinţa lui îl va băgà în Ardeal şi altele, care, înştiinţând toate acestea pre meghistanii Porţii, şi rugându-se amândoi împăratului turcesc ca să li deà oşti, să meargă

---

[1] Ginerele lui Şerban Cantacuzino; sprijinit de Nemţi, în slujba cărora intrase ca ofiţer, voià Domnia ţerii.

[2] General împărătesc care venise cu oaste în ţară şi o costase cheltuială mare.

[3] Contele Emeric Tököly, care fusese proclamat, de nemulţămiţii cu stăpânirea austriacă, rege al Ungariei.

în Ardeal asupra Nemţilor şi să ieà Ardealul, le-au dat câţivà Paşi cu oaste turcească, fiind Serascheriu [1] asupra oştilor Funduc-Paşa, şi pre un Sultan tânăr cu Tătarii, care-i ziceà Chiuciuc-Sultanul. Cari, viind toţi aici în ţară, s'au împreunat, puind tabăra din sus de Potlogi [1].

De acii Costandin-Vodă, având oameni ai muntelui, de spre Rucăr şi Dragoslavele, carii ştià' plaiurile, au purces către Ardeal, făcându-se cuvânt că vor să meargă pre la Bran să treacă. Iar, când s'au apropiat de munte, au lăsat drumul Branului şi au luat alt plaiu, care pogorià în Ardeal, den sus de Bran. Şi pre acela au mers, şi s'au pogorât toată oastea cu nevoie mare, atât cât nu mai aveà nădejde să se mai întoarcă pre acea cale. Însă Tucheli, cu Mârzacii, şi cu Paşii, şi cu oastea lui Costandin-Vodă. Iar Costandin-Vodă şi cu Chiuciuc-Sultanul au rămas în Ardeal, unde privià foarte bine rânduielile oştilor, cum se rânduià', şi venirea Nemţilor, cum venià' în rânduiala lor.

Care, apropiindu-se unii de alţii, au dat războiu foarte, amândoaua părţile, şi mai cu vitejie Turcii, — de vreme ce toată nădejdea lor erà pierdută de a se mai întoarce îndărăt. Şi, slujindu-le norocul, într'o clipeală au întrat într'înşii, şi au început a-i tăià, cât puţini au scăpat, şi câmpurile erà' pline de Nemţi, şi de Secui, Unguri.

Şi într'acest războiu au perit şi Telechi, ghenerariul Ungurilor Ardealului, şi Aga Co-

[1] Generalisim, cea mai mare căpetenie.
[2] Moşia din Dâmboviţa a Brâncoveanului. Se mai păstrează rămăşiţile frumoaselor Curţi pe care le-a făcut el acolo.

standin Bălăceanu, ginerele lui Șerban-Vodă; și au prins viu pre Haisler, ghenerariul Nemților. Și, de spre partea turcească, încă au perit Pașa-Serascheriul. Iar Costandin-Vodă, văzând că biruiesc Turcii pre Nemți, s'au pogorât cu Sultanul în vale, și s'au împreunat cu Tucheli. Și, fiind toți acolo, atuncea aduseră pre Haisler legat; căruia i-au zis Costandin-Vndă: «Jupâne Haisler, ți-am adus oaspeții, cari ți-am scris că-ți voiu aduce; primește-i» Iar el răspunse lui Costandin-Vodă: «Nu te bucură de această întâmplare, că, de am pierdut noi războiul, Împăratul nostru mai are ca noi mulți; ci te bucură de vrăjmașul tău, de Bălăceanu, că au perit. Că eu pentru ca să-l mântuesc pre dânsul am căzut în robie, și, de sânt și rob, astăzi am căzut în robie, iar tu ești rob de când te-au făcut tată-tău».

Deacii întrebând Costandin-Vodă, unde au perit Bălăceanu, au trimis slujitori, și l-au adus acolea mort. Ci capul l-au trimis la București, de l-au pus într'o suliță în zioa de Sântă-Măria Mare, — eă într'acea zi se lăudà Bălăceanu că va să fie în București. Iar trupul i-au rămas acolo, batjocură oamenilor.

După aceia iarăși Tucheli, cu Costandin-Vodă și cu Turcii, au mers cătră Sibiiu, împreună și cu Tatarii, poruncind tuturor Ardelenilor boiari, să se strângă la satul Cristianul, care este lângă Sibiiu. Și toți s'au strâns împreună cu alți Ardeleni, bucurându-se toți de peirea Nemților. Și l-au încoronat pre Tucheli Craiu Ardealului.

Ci nu multă bucurie au avut, că Badesis,

ghenerariul[1] ce erà preste oştile nemţeşti cele mari, auzind de întâmplarea Nemţilor celor din Ardeal, şi cum că Tucheli s'au încoronat Craiu Ardealului, au lăsat calea Beligradului, şi au venit în Ardeal. A căruia venire auzind Tucheli, şi Turcii, şi Tătarii, nimică n'au mai stătut, ci s'au întors îndărăt pe 'ncet, şi pre la Teleajân au trecut în Ţara-Românească,— fiind calea mai largă—, luând Tucheli multă boierime a Ardealului cu dânsul.

Şi, după ce au trecut aici, Turcii şi Tatarii s'au dus pre la locurile lor; iar Tucheli au mai zăbovit în ţară, ducându-se pe 'ncet la Diiu, unde-i erà dat iernatic. Şi multe jafuri şi răutăţi au făcut în ţară. Dintru care au întrat vrajbă între Costandin-Vodă şi între dânsul. Deacii şi Costandin-Vodă au trimis slujitori asupra lui, şi, unde găsià' oameni de ai lui, îi omorià' fără milă.

Iar, după ce au trecut el la Diiu, au avut ţară odihnă.

---

[1] Marchizul de Baden.

CAP. VII.

Căderea şi moartea Brâncoveanului (1714).

(DIN CRONICA LUI RADU POPESCU.)

În mijlocul vremilor acestora, Cantacuzinii, carii pururea au fost vicleni Domnilor, şi n'au fost odihniţi de niciun Domn, şi acum, la Costandin-Vodă, au început să-l vicleneasca şi să-l desrădăcineze din faţa pământului, neavând altă pricină, fără numai răutatea lor, aceia ce din fire o au avut şi mai d'inainte. Că nu li-au lipsit, în zilele lui Costandin-Vodă, niciun fel de bine ca să nu-l aibă: voie veghiată[1], sfetnici ai Domnului, plini de bani, de sate, de vii, fără bir, fără împrumutări, precum alţii ai ţerii dà, iar ei neci cum. Zic adevărul, iar nu minciună, că mai bine trăià' ei decât Costandin-Vodă; că el aveà grijile Domniei, iar ei aveà' primblările, şi desfătările, şi câştigurile, şi tot binele. Dar tot nu erà' mulţămiţi de binele acela, ci poftià' şi mai mult: adecă Domnia. De care, văzând pre Domnul că s'au stricat de spre toate părţile, mai vârtos de spre Turci, cu numele ce şi-au câştigat că este hain, cu aceasta au socotit că-l vor surpà.

Şi au început a scrie cărţi la Împărăţie, şi

---

[1] Trecere.

le-au pecetluit cu peceţile, făcute la Braşov, ale tuturor boiarilor ţerii, în taină luând izvod[1] de toate peceţile, şi o seamă de boiari nu ştià de aceasta nici cum. Şi, cu acele arzmazare[2], l-au pârât la Împărăţie în muite rânduri. Dar nu se încredeà' Turcii să trimiţă să-l mazâlească, temându-se că nu vor puteà pune mâna pre dânsul.

Iar, când au fost mai pre urmă, aflând ei organ ca acela pre un Costandin Diichiti, care erà vătaf de aprozi la Costantin-Vodă, şi, vrând să se ducă la Ţarigrad cu voia Domnului, pre acesta l-au găsit, şi i-au dat cărţi ca să le deà în mâna Împăratului: întru care făgăduià ca să nu fie grijă că va scăpà Costandin-Vodă, că ei îl vor prinde şi-l vor dà în mâna Împăratului. Pre care Diichiti şi din gură l-au învăţat aşà să spuie: că nu va scăpà d'inaintea lor Costandin-Vodă.

Deci, mergând la Ţarigrad, şi dând cărţile, şi zicând din gură cele ce-l învăţase, s'au încredinţat Turcii. Şi, având şi mai d'inainte ahte ca să-l prinză, dobândind mijlocitori pre aceşti Şaitanici-Oglulari[4], adecă pre Cantacuzini, «Feciorii Dracului», în taină foarte au găsit pre Imbrihorul-cel-mare împărătesc, şi pre Mustafà-Aga Capegiul, şi i-au trimis, de n'au ştiut nimenea, ca să vie să strângă oşti de pre margini, şi să prinză pre Constantin-Vodă.

---

[1] Copie.
[2] Arz-mahzar, plângere, jalbă.
[3] Poftă.
[4] Aşà li zieeau Ţurcii Cantacuzinilor, după strămoşul lor Mihai, poreclit Şaitan-Oglu, adecă „puiu de drac", pentru vicleşugurile lui greceşti.

Carii, viind până la Rusciuc amândoi, de acolo au trimis înainte pre Mustafà-Aga, cu fermanuri[1] de mazâlie, și cu ferman să puie alt Domn, dându-i poruncă Imbrihorul că, de va stà improtivă Domnul, să-i facă știre, ca să vie și el cu oștile turcești, să-l prinză.

Însă, la 24 ale lui Martie, sosind Mustafà-Aga, Miercuri în săptămâna cea mare de la Paști, și împreunându-se cu Domnul, i-au spus mazâlia. Deci, ce să facă, Costandin-Vodă nu știà, fără numai lacrămi și răbdare. Mustafà-Aga au început a pecetlui cămările cu averile lui, și l-au dat în chezășia boiarilor pre Domnul, ca să nu fugă, și s'au dus la gazdă.

Dar ticălosul cum vreà să fugă, că rudele lui, Cantacuzinii, erà' mai mari peste oștile țerii, și ei erà' vicleni și pârâși, carii se bucurà că văzuse aceia ce poftise?!

În noaptea aceia, Miercuri spre Joi, au mers Mihai Spătariul Cantacozinul și Ștefan Spătariul Cantacozinul la Mustafà-Aga, având dragoman pre Caramanlâul Portariul, și i-au făgăduit bani mulți, să steà la Imbrihorul să puie pre Ștefan Spătariul Domn.

Și, plecându-se Mustafà-Aga, îndată au scris la Imbrihorul, cu multe făgăduieli, și i-au făcut ispravă, să-l facă Domn pre Ștefan Spătariul. Și, a doă zi, Joi, viind Imbrihorul în București, au grăbit de l-au făcut Domn. Și Vineri, de dimineață, l-au rădicat pre Costandin-Vodă, cu toată casa lui, și cu toți ginerii lui, de i-au

[1] Acte împărătești la Turci.

dus la Ţarigrad, şi i-au închis în Edicula[1].

Iar Imbrihorul au rămas aicea de cercă cu Ştefan-Vodă avuţia lui Costandin-Vodă, ce rămăsese pre la unii, pre la alţii, şi, cu groaze mari ce dà oamenilor, toată avuţia s'au aflat şi s'au dat la Imbrihorul: galbeni, bani de argint, scule de aur şi de argint pre la mulţi s'au găsit, pentru că, de frică şi de groaza ce li puneà înainte, cei ce nu le vor mărturisi însuşi, şi pre urmă se vor aflà, fieştecare, ce aveà dat de Costandin-Vodă ca să le păstreze, le duceà şi le dà la Ştefan Vodă, şi Ştefan-Vodă le duceà la Imbrihorul. Şi, cu mare nevoinţă, din toată inima, se sileà Ştefan-Vodă să i se găsească toată avuţia, ca să nu rămâie nimica negăsit.

După ce dar au luat Domnia, numai trei zile au trecut, şi au trimis degrab' pre Costandin Ştirbeiu Banul şi pre Radul Dudescu, cumnată-său, pre care şi Logofăt-Mare îl făcuse, de s'au dus la Ţarigrad, zicându-li sa grăbească să meargă ei mai nainte de Costandin-Vodă, să deà cărţile la Împăratul, la Viziriul, şi să fie cu acea nevoinţă, cât să nu scape Costandin-Vodă şi feciorii lui, vii. Care s'au făcut, că, prin multe arzuri[1] de pără ce s'au dat, la sfârşitul care au poftit Ştefan-Vodă cu ai lui, au venit lucrul. Că cu atâta osârdie erà Ştefan-Vodă ca să stingă casa lui Costandin-Vodă, cât limbă de om nu poate

[1] Edicule, „Cele Şapte Turnuri", închisoare la Constantinopol pentru prinşii de Stat.
[1] Jalbe.

povesti — şi nu numai casa lui, ci şi viaţa lor s'au nevoit să o stingă.

Că, întâmplându-se şi un Hasichiu[1] ce venise aici pentru trebile acelea de s'au dus la Târgovişte, şi pe la Potlogi, cercând avuţii, iar spurcatul Ştefan-Vodă mai nainte au trimis boiari şi slugi de ale lui de strângeà oamenii de prin sate şi ieşià înaintea Hasichiului, de se văità de Costandin-Vodă, că i-au sărăcit, i-au pustiit, şi altele ce-i învăţà ei să zică. Şi înaintea Imbrihorului încă au scos mulţi oameni, de se jăluià', cât au fost aicea în ţară, şi luà' arzuri dela dânşii, după jălbile mojicilor, şi le trimiteà' la Împărăţie. Şi, la ducerea lui, aşijderea, n'au lăsat a nu scoate pre la toate drumurile trâmbe de oameni, din Bucureşti până la Giurgiu, de se jăluià'.

Acest fel de ajutorinţă au făcut Ştefan-Vodă văru-său, lui Costandin-Vodă; în loc să-i facă bine pentru binele ce au avut casele lor dela dânsul, el cu acest fel de lucruri îl ajută şi-i răsplătià. Cu toate acestea ce se nevoià Ştefan pentru stingerea văru-său, lui Costandin-Vodă, n'ar fi putut, şi el, şi feciorii lui; numai hoţul acel bătrân, tată-său, Costantin Stolnicul[2], ştiind toate tainele nepotă-său, Costandin-Vodă, — pentru că le spuneà toate, avându-l, nu ca pre un unchiu, ci ca pre un tată —, au ştiut şi cărţile dela Nemţi şi dela Moscali, care-i făcuse acei Îm-

[1] Dintre bostanglii (grădinarii) cari făceau parte din straja Sultanului.

[2] Invăţat boier, care a scris o cronică, din care am reprodus o parte. Fusese la Veneţia şi la Padova.

paraţi, hrisoave. să fie el şi feciorii lui Prinţipi, Cnezi. Şi luându-le de unde au fost, insuşi bătrânul acela le-au adus la Imbrihorul de le-au dat, rugându-se ca să le deà în mâna Împăratului, să vazà vicleşugurile lui Costantin-Vodă. Şi, lângă alte pâri rele ce va fi mai zis, şi aceasta i-au pus înainte: că, de nu va omorî Împăratul pre Costandin-Vodă şi pre feciorii lui, odihnă Domnia şi ţara nu va aveà, şi va amestecà multe, de va face vrajbă între Impăraţi.

Aceste cărţi, luându-le Imbrihorul, şi ascultând şi zisele acelui rău bătrân, dacă s'au dus la Impăratul la Ţarigrad, le-au dat Impăratului, şi i-au spus şi din gură câte rele au ştiut. Deci Impăratul, tare mâniindu-se, au poruncit de au adus pre Costandin-Vodă şi pre feciorii lui, câte patru, înaintea lui unde şedeà, într'un foişor de lângă Mare, şi le-au tăiat capetele înaintea lui, — însă întâiu ale feciorilor, de aceia ai lui, în zioa de Sântă-Măria Mare.

Şi aşà s'au sfârşit Costandin-Vodă, cu feciorii lui, şi cu avuţia lui, viindu-i peirea de la neamul lui, pre carii i-au cinstit, i-au îmbogăţit, de erà' ca nişte Domni; iar ei cu acest fel de mulţumità i-au răsplătit.

Iar aicea, în ţară, s'au arătat o minune mare, vrednică de scris:

Fiind Doamna lui Ştefan-Vodă la Mănăstirea-de-un-lemn, mergând pentru evlavie, în zioa de Sântă-Măria Mare, când au tăiat pre Costandin-Vodă şi pre feciorii lui în Ţari-

grad, într'aceiaşi zi o au ajuns şi pre Doamna[1], la mănăstire, o nevoie mare, de făceà to le grozăviile. Şi ei nici cum nu socotià' că au venit bătaia lui Dumnezeu, de li plăteşte după faptele lor; ci ş'au bănuit pre o sor' a mâne-sii, mătuşă Doamnei, anume Olimbiada, călugăriţă de mulţi ani, că ea ar fi făcut fermece, cu alte muieri, de o au ajuns nevoia. Ci pre mătuşă-sa o au trimis la altă mănăstire de călugăriţe, de o au zidit într'o chilie; iar pre două muieri, ce mai erà împreună, le-au spânzurat.

---

[1] Păuna, din neamul Grecenilor.

PARTEA a IV-a

Fapte și suferințe din vremurile mai nouă.

CAP. I.

Pribegia Moldovenilor la Muscali după trecerea nenorocită a lui Dimitrie-Vodă Cantemir la dânșii (1711)[1].

(DUPĂ IOAN NECULCE).

Deci, de la Prut, Dimitrașco-Vodă au purces în sus dinpreună cu Moscalii, și au trecut pre la Ștefănești Prutul în ceia parte. Și de acolo au mers drept la Movilău, la Nistru.

Deci, câți boieri, și alții mai de gios din Moldoveni, ce au ieșit cu Dimitrașco-Vodă din Iași, și au purces cu obuzul[2], auziau că au iertat Turcii pre cei greșiți, dară nu mai puteau să se întoarcă înapoi, sau să fugă într'altă parte din obuz, căci că prădau Donții[3] și Cazacii lui Mihorodschi și a' lui Tanțschi pre cine găsiau în laturi de obuz, de-i lăsau

---

[1] *Lista Domnilor moldoveni de la Vasile Lupu înainte*- Gheorghe I Ștefan 1653, 1653-1658: Georghe II, Ghica 1658-1659; Constantin Basarab 1659-1661; Ștefan X (Ștefăniță) 1659-1661; Istratie Dabija 1661-1665; Gheorghe III Duca, 1665-1666; Iliaș Alexandru, 1666-1668; Gneorghe III Duca 1668-1672; Ștefan XI, Petriceicu 1672-1673, 1673-1674; Dimitrie (Dimitrașcu) Cantacuzino 1673; 1674-1675; Antonie Ruset, 1675-1678; Gheorghe III Duca, 1678-1684; Ștefan XI, Petriceicu, 1684; Dimitrie Cantacuzino 1684-1685; Constantin Cantemir, 1685-1693.

[2] Tabăra.

[3] Cazacii de Don.

numai cu sufletele. Ce nu aveà putinţă să se ducă într'altă parte, ce li-au căutat numai să să ţie cu obuzul, cu Dimitraşco-Vodă. Că, când au venit Împărăţia, aveà ucaz oastea de nu strică nimeni nimică; iară, la întors, stricau tot ce găsiau.

Sosind obuzul la Movilău, la Nistru, se luase nişte Tatari, ca vre-o doă sute, în urma obuzului, şi, pe cine găsiau, tot luau. Şi au dat preste dânşii Ivanenco Polcovnicul şi cu Tanţschi, cu slujitorii lor, moldoveni, ce erau la steaguri, şi i-au tăiat pre Tatari, si au prins vii vr'o cinci-şese, şi i-au dus la Împăratul. Şi au pus de i-au spânzurat în malul Nistrului, încălţaţi, îmbrăcaţi.

Iară, după ce au trecut Moscalii Nistrul în ceia parte, au scris Împăratul Moscului [1] la Turci că, de n'or porni pre Craiul Şvedului până în douăsprezece zile, şi l-or mai ţinè acolo la Tighinea, el încă a strică pacea, n'a ţinè-o,

Dimitraşco-Vodă au făcut căutare tuturor Moldovenilor, câţi erau cu dânsul, şi i-au întrebat: Merge-vor cu dânsul la Mosc, au ba? Ce toţi au priimit, — că într'alt chip nu aveau cum zice; că nu aveau cum merge într'altă parte, de răul tâlhăritului [2]. Şi i-au scris Dimitraşco-Vodă pre toţi într'un izvod, şi l-au dat la Împăratul de l-au iscălit cu mâna lui. Iară boierii şi slujitorii aceştii erau, anume: Ioan Neculce, Hatman; Savin Zmucilă, Vel

[1] Petru-cel-Mare, pe care tocmai îl bătuseră Turcii la Stănileşti pe Prut.

[2] Tâlhari prădau în ţara fără Domn.

Ban; Gheorghiță, Vel Păharnic; Iordachi Alistarh, Vel Ușer; Pavel Rugină, Vel Comis; Mogâlde, Sardar; Ilie Abăza, Vornic de spre Doamna[1]; Dimitrie, Agă; Ioan Mirescul, Polcovnic; Ioan Bănarul, Vel Căpitan; Brahă, Căpitan de darabahi; Moțoc, Jicnicerul; Ioan Zărul, vatav de copii[2]; Nour Zărul, Postelnic; Constantin Zărul, Medelnicer; Vasili Zărul, tij [=tot] Medelnicer; Mechichi, Stolnicul: Antioh, Camaraș; Constantin Pârcălabul, Medelnicer; Dima, basbulucbaș[3]; Ciute, Căpitan; Apostol, Căpitan; Toader Mirescul, Căpitan; Pavel Mirescul, Căpitan.

Toți acești și alții mai proști și mai de gios slujitori, carii aice nu s'au putut înșirà, anume, i-au scris Împăratul în Vistieria lui, de s'au dus cu Dumitrașco-Vodă, doă mii de ruble să-i fie de cheltuiala lui și Moldovenilor, și l-au rânduit să meargă să ierneze la Harcov, preste Nistru, dincolo de Țara Căzăcească, în Slobozie, aproape de Azac[4]. Că acolo se cerșuse și el, lăudându-i unii din Moldoveni carii știau, zicând că este loc bun. Și au poruncit Împăratul lui Apraxin, cneazul și gubernatul[5] de Azac, să deie lui Dimitrașco-Vodă iernatic bun, lui și Moldovenilor lui, — dându-i și doă sute de draguni[6], să meargă cu dânsul.

---

[1] Aveà grija cămărilor Doamnei.
[2] Copii de casă ai Domnului.
[3] Căpitan de oaste turcească.
[4] Azov, cetate la Marea Caspică.
[5] Guvernatorul.
[6] Dragoni.

Iară lui Ren[1] General, și Tomii Spatar, li-au scris Împăratul Moschicesc, și au trimis cu cărțile pe un om al lui, și d'impreună cu un om a Vezirului, să lase Brăila și să vie după dânsul în sus. Deci Toma Spătarul, cum au auzit, cum au fugit în Țara Ungurească de și-au mai apucat câte cevà de acolo, și pre urmă au mers la Împăratul la Petriburg[2], cu câțivà Munteni ce au fost cu dânsul la Brăila. Și l-au făcut Împăratul gheneral, și-i dà pre an leafă câte cinci mii de ruble. Și cu vreme și-au adus și giupăneasa din Țara-Munteneascà; și i-au dat sate în Țara-Moschicească, de chiverniseala vieții lui. Și, trăind Toma acolo câțivà ani, în târg în Periaslav, că-i didese și acel târg, supt stăpânirea Împărăției Moscului, s'au schimbat și el din viața aceastà lumeasca. Iară giupăneasa lui au rămas și până acmù, și cu un copil[3], de trăiește cu pace pre acele moșii ce i-au dat Împărăția.

Iară Ren Gheneral s'au rădicat dela Brăila cu toată oastea, și au purces în sus pre Siretiu, pre la Cernăuți, tot stricând și mâncând ce găsià prin țară. Și țara fugise de la câmp la munte. Și, dacă au auzit că vine Ren Gheneral pre acolo, se mirà încotro vor mai fugì. Deci Ren de la Cernăuți au trecut Nistrul în ceia parte, pre la Hotin, și au agiuns obuzul cel mare, ce erà cu Șeremet acolo, la Polona.

---

[1] Rönne, care luase Brăila, cu Toma Cantacuzino, vărul lui Vodă-Brâncoveanu, — pomenit de cronică îndată după dânsul.
[2] Petersburg.
[3] De la el se trag parte dintre Cantacuzinii din Rusia.

DIMITRIE CANTEMIR

Iar Împăratul Moscului, dela Movilău, și-au luat două sute de draguni, și au purces în sus pre Nistru, pre la Cameniță, și acolo s'au despărțit de obuzul cel mare. Și de la Cameniță au luat în sus prin Țara Leșească, d'impreună cu Împărăteasa lui, Ecaterina, până la Varșav [1], la Scaunul Crăiesc, unde au găsit pre Avgust Craiul Leșesc, de s'au sfătuit, și s'au odihnit vre-o trei-patru zile. Și atunce l-au cinstit Craiul Avgust. Și, șezând la masă Împăratul cu Împărăteasa, și Craiul cu Crăiasa, și cu mulți domni leșești, — între acei domni fost-au și Adam Sinavschi, Hatman, și cu Hătmăneasa lui —, și, între alte voroave multe, cam cu glumă, zis-au Hatmăneasa lui Sinavschi către Împăratul Moschicesc aceste cuvinte: «Mult mă mir de voi, Împărații și Craii, cum de nu vă tineți de cuvânt și ne amăgiți pre noi. Că, mai anțărți, ne-au zis nouă, tuturor Leștelor, Craiul Șvedului [2] să ne gătim cu toții să mergem să iernăm în Stolița [3] Moschicească împreună cu dânsul; și noi, când ne gătiam să mergem, pre cuvântul lui, el ne-au amăgit și n'au mers în Stoliță, ce s'au dus la Tighinea. Și, acum, Împărăția Ta ni-ai zis să ne gătim să mergem la Țarigrad, și noi ne bucurasem tare că om merge de om vedeà Țarigradul; și, când noi ne gătiam. Măria Ta n'ai vrut, și te-ai întors

[1] Varșovia.

[2] Carol al XII-lea. După strălucite biruințe Rușii îl bătuseră la Pultava. prinzându-l obosit și înșelat de aliații lui; viteazul rege a trecut Nistrul. petrecând ani de zile, ca oaspete al Turcilor, la Varnița, lângă Bender, vechea cetate moldovenească a Tighinei.

[3] Scaunul, Capitala.

înapoi». Iară Impăratul atunce au râs, și cu toți câți erau la masă, și i-au zis: «Păcat că nu ești tu bărbat, să te chemi Sinavschi; că, de ai fi tu bărbat, să nu fii femeie, adevărat cu tine aș merge la Țarigrad; iară bărbatul tău au zăbăvit oștile, și nu le-au trimis mai în grabă. Pentru aceia nu m'am dus în Țarigrad.»

De la Craiul Avgust, au purces Împăratul la Riga, unde erà Menjic[1], cu oștile lui, cari stau împotriva Șvedului; iară de acolo, de la Riga, s'au dus la Petrlburg, la Scaunul său de iarnă. Iară Șeremet[2], cu obuzul, și cu Dumitrașco-Vodă, au mers de la Movilău până la Șargorod, și de acolo s'au despărțit de Dumitrașco-Vodă, și au purces prin Țara Leșească cu toată oastea lui, câtă mai rămăsese de o mai săturà, pre la Nijiboje. Și de la Nijiboje, la cetatea Polona, de au deșertat-o de oastea moschicească și de puștile cele mari, și de alte lucruri ce erau, că o stăpâniau Moscalii. Și apoi au rădicat toți oamenii de prin târguri și de prin sate, câți erau în Ucraina, și i-au trecut pre toți preste Nipru, în hotarul moschicesc. Și au trecut și el Niprul, cu toată oastea, de au așezat-o la iernatic în Țara-Căzăcească. Iară Șeremet și cu Curtea lui s'au așezat la iernatic în târg în Prelupca.

Iară Dumitrașco-Vodă, de acolo, dela Șargorod, după ce s'au despărțit de Șeremet, au purces drept la Chiov, pre la Nemirova, printr'un câmp pustiiu, numai cu cele doă sute

[1] Generalul Mencicov.
[2] Generalul Șeremetev.

de draguni moscali, și cu Moldovenii câți erau cu dânsul, — că mai fusese și niște Cazaci, cu polcovnicul Migorodschi și cu Sava Rogojinschi [1]. Și l-au lăsat în urmă pe Dumitrașco-Vodă, și acei s'au dus înainte. Deci, Dimitrașco-Vodă rămâind mai în urmă, numai cu acele doă sute de draguni, precum mai sus s'au scris, nu erà mult să-l ieie Zaporojenii de grumaz, împreună cu Tatari, că prinsăsa limbă, și luase șleavul [2], să meargă după dânsul să-l prindă, și cale numai de un șfert de ceas nu l-au agiuns să-l ieie de grumaz, cu toți oamenii lui. Că erà' ca la o mie de Zaporojeni și mai bine, împreună cu Tatari amestecați. Ce norocul lui au fost că au apucat de au agiuns în târg în Bilaterchiev, și acolo, în târg, erà cetate și puște și oaste moschicească. Și, văzând Zaporojenii că au agiuns în Bilaterchiev, s'au întors înapoi. Iară Dumitrașco-Vodă nimică de aceasta nu știà; mai pre urmă au oblicit.

Și de acolo, de la Bilaterchiev, au mers în Chiov, de s'au odihnit doă săptămâni, dându-i Moscalii de toate cele ce-i trebuià; nimică nu-i lipsià. Și, când au vrut să purceazà de acoio din Chiov, mulți Moldoveni au vrut să rămâie acolo, și nu vreau să mai meargă cu Dimitrașco-Vodă înlăuntru, și încă și eu, Ioan Neculce Hatmanul, nu vroiam să mai merg cu dânsul, gândind că doară ne-or lăsà din Chiov de ne vom întoarce la pământul nostru.

---

[1] Din Ragusa.
[2] Drumul.

Iară Dimitrașco-Vodă n'au vrut să ne lase să rămânem, ce au mers la Comendantul de Chiov, și i-au arătat izvod cu iscălitura Împăratului, de câți boieri erau într'acel izvod, ce-l făcuse la Movilău, zicând că sântem dați pre mâna lui, și nu ne va lăsà să ne ducem la Turci, să facem vre-un vicleșug, — că el a vreà să deie samă la Împăratul pentru noi. Deci Comendantul, văzând așà, i-au dat pre toți pre mâna lui Dimitrașco-Vodă, și i-au dus cu vartă (cu caraùl) până la Harcov. Și acolo încă, după ce au trecut Țara-Căzăcească, erà încă până la Harcov cale de doă zile, un câmp pustiiu pintre Harcov și pintre Țara-Căzăcească; și acel câmp este șleavul Tetarilor când pradă dela Crâm, și iară cu grijă și cu multă spaimă au mers până au agiuns la Harcov.

Iară Luca Visternicul, și cu Sândul Sturza Stolnicul, venise mai pre urmă în Țara Leșească după noi, la Chiov, și, nevrând ei să meargă cu Dimitrașco-Vodă, nu i-au putut luà, nici Comendantul nu i-au dat, nefiind ei în izvodul Împăratului. Și, gândind că-i vor lăsà Moscalii să se întoarcă înapoi, deci Moscalii nu-i lăsau să se întoarcă înapoi. Că venise și Cneazul Galițin mai pre urmă în Chiov, de ținea drumul tare închis, de nu lăsà pre nime să iasă din Chiov, încoace. Că erà un om rău, și nici proviant, niei de cheltuială nu li dà. Și s'au ispitit într'un rând să fugă, și i-au prins, și i-au ținut închiși o lună, și apoi i-au dat pre chizășia Tomii gheneralului, și apoi i-au slobozit. Și au șezut acolo un an în Chiov, până au cheltuit ce au avut, și

apoi cu fuga au scăpat din Chiov încoace, de au venit în Moldova.

Și alți Moldoveni câți s'au tâmplat în Chiov tot așà cu fuga au scăpat; și câți scăpau din Chiov, încă cu multă grijă veniau până a agiunge spre Cameniță, că, rămâind locul pustiiu, erà tâlhărît mult; și Leșii aveau pizmă pre Moldoveni, căci se închinase de bună voia lor la Moscali, și pre câți Moldoveni îi prindeau Leșii, îi tot jăcuiau, și pre unii îi și omoriau, iară pre alții îi puneau la popreală. Numai Adam Sinavschi Hatman[ul] se puneà pentru Moldoveni, și pre cari i oblicià că sânt închiși, trimiteà de-i scotea și-i miluià, și pre unii îi puneà la steaguri, dând poroncă să îi deie pace. Și Leșii furiș tot îi stricau.

Dimitrașco-Vodă, după ce s'au așezat la Harcov, zahareà prea multă îi dà, lui și tuturor Moldovenilor, cât nu puteau bîrul să o mănânce. Și i-au mai dat și triisprezece sate a' unui gheneral, ce-l chemà Sidlovschi, pline de pâne și de heleșteie, cu pește, și cu mori, și cu doă-trii sute de oameni într'un sat, și bucate, vaci, boi, oi, stupi, odoare, toate le didese lui Dimitrașco-Vodă, sirmeaua[1] acelui Gheneral, căzând el într'o greșeală. Deci Dimitrașco-Vodă nu vreà să ție pre Moldoveni cu dragoste, ca pre niște străini ce și-au lăsat casele și s'au înstrăinat de moșiile sale pentru dânsul; ce vreà să-i ție mai aspru decât în Moldova. Că i se schimbase firea, într'alt chip, nu precum era Domn în Moldova, ce precum erà mai înainte, pre când erà bei-

[1] Avérea.

zadeà tânăr, în zilele frăține-său lui Antioh-Vodă, încă și mai rău. Și iute la beție, și se scârbià de fiece, și ușa îi erà închisă, și nu lăsà pre Moldovenii nicăiri să iasă din târg afară, fără de ucazul lui. Și cu Cazacii cei de loc, iară, se învrăjbise rău, că nu-i țineà într'o nimică. Deci Moscalii cei mari încă îl urâse, pentru căci îl iubià Impăratul și-i didese nume mai sus decât al tuturor.

Atunce s'au sculat Savin Zmucilă Banul, și mult l-au pârât pre Dimitrașco-Vodă, amestecându-l la Șeremet, zicând că: «Eu, când m'am închinat la Leși cu Petriceico-Vodă, aveau cinste și boierii ca și Domnul». Și, având cărți de la Sobieț:hi Craiul, ce erà pre acele vremi pre atunce, le arătà lui Șeremet precum au avut voie boierii, și, când le-au fost voia, s'au dus la țara lor, în Moldova; iară Dimitrașco-Vodă, va să-i facă robi în țară creștinească. Și multe ca aceste, care nu le pot scrie toate cu condeiul mieu, — după cum sânt firile Moldovenilor, carii nu pot nici la casele lor trăi să nu se sfădească, dară încă în țară străină! Că, și când au fost cu Petriceico-Vodă, iară, destule sfezi au fost și atunce, ca și acum, între Domn și între boieri, — carii mai pre urmă iarăși lor și-au stricat, ca și acum de la Moscali, cari mai înainte se va arătà.

Impăratul Moscului, după ce s'au așezat toți la iernatic, precum mai sus s'au scris, scris-au la Șeremet, și la toți Senatorii și Gubernații cei mari, de au mers toți la Petriburg la sfat. Atunce au mers și Dumitrașco-Vodă la Impăratul. Deci, după ce s'au strâns toți, au început Impăratul a-i întrebà pre toți:

ţinè-vor pace cu Turcii, au ba? şi dà-or ce au giuruit, au ba? Deci, Senatul cel mare au zis: nimică să nu deie, şi să se apuce, de vară, iarăşi de războiu; căci, de s'au întâmplat acum aşà sminteală, de acum se va chivernisì într'alt chip, de n'a fi aşà; căci bani şi oaste este de agiuns; au putere şi doăzeci sau treizeci de ani să se bată.

Atunce Împăratul, văzând că este sfatul aşà, au şi orânduit în toate ţerile lui, de treizeci de fumuri[1] să mai facă un om de oaste, gata, cu toate ce ar trebuì, să mai aducă încă vre-o cinzeci de mii de oaste preste cât mai aveà, şi au orânduit, până îi va porni în gios pre Don, şi au mai lungit flintele soldaţilor şi a' dragonilor, să fie mai lungi de o şchioapă decât inicercele[2] Turcilor, cum erau întâiu, ca să bata mai departe. Şi au făcut tot paloşe simcelate în vârf, de amândoà părţile ascuţite, să se bată cu Turcii la năvală, şi au lepădat şpegile. Şi li-au făcut soldaţilor la grumazi lăduncì de fier alb: la tot soldatul câte doà ocà de apà, ca să aibă fiecare soldat apà gata de băut la război, să nu pată ca la Stânileşti.

Şi au însurat atunce şi pre Şeremet, dându-i Impăratul pre o rudă a sa, zicându-i să-şi facă copii, să-şi uite feciorul, ce erà la Turci[3], netocma că l-a scoate el şi pre acela. Şi au socotit atunce să pornească pre Dimitraşco-Vodà înainte cu greimea, să-i deie patruzeci de mii de Moscali draguni călăreşti, şi pa-

[1] Case.
[2] Puşti ienicereşti.
[3] Ostatec.

truzeci de mii de Calmăşi[1], şi triizeci de de mii de Donţi, şi patruzeci de mii de Cazaci, cu Hatmanul lor, şi să între în Crâm, să tot taie şi să arză, până va întrà şi greimea, să se apuce de cetăţi a le bate şi a le luà.

Şi aşà au aşezat Sfatul să facă. Şi începuse a pornì şi zaharaoa, şi gătise toate aceste ce ce scriu mai sus. Iară Şeremet, macar că se însurase de curând, dară îi erà mare jale de fecior, că va perì la Turcl, precum şi au perit; şi se tot rugà Senatorilor, ca doară ar puteà stricà sfatul. Şi ei nu vreau, nici puteau, că apucase de grăise către Împăratul, şi li erà ruşine să întoarcă sfatul. Deci, oblicind Împăratul pentru Şeremet că-i este jăle de feçior, tare i-au bănuit, şi l-au mustrat, aducându-i aminte când l-au fost trimis înainte pre Şeremet, să meargă să strice podul la Dunăre, după cum îi poroncise, şi, mai pre urmă, viind şi Împărăţia Sa, şi-ar fi luat cele doă polcuri Impărăteşti a' lui cu doăsprezece mii de oaste, şi cu Dimitraşco-Vodă, cu Moldovenii, şi s'ar fi dus întins la pod fără de nicio grijă, — care polcuri se chiamă Preobrajenschi şi Semienovschi. Şi cu acele doă polcuri ar fi bătut pe Turci; altă oaste nu i-ar fi mai trebuit, ce ar fi lăsat-o înapoi de ar fi venit încet, şi ar fi izbândit. Atunce, mai pre urmă, după acel sfat, au sosit şi un unchiu a' Împăratului, anume Apraxin, Cneazul şi Gubernatul de Azac, şi, întrebându-l şi pre dânsul Se-

[1] Calmuci.

natul, au zis că nu-i bine cum au așezat Sfatul, că este cu greu a se bate în trei părți: că cu Șvedul sânt câțivà ani de când se bat, și dintru un lucru de nimică s'au început sfada; acum și cu Turcul; așijdere și Leșii li sânt vrăjmași. Cu greu li va fi a se bate în trei părți. Numai cu Turcii, cum au așezat, așà să lase de odată; și, de or și mai cere, să li deie, până a trece Craiul Șvedului; și apoi să steie să se împace cu Șvedul, și, împăcându-se cu Șvedul, se vor așezà prea lesne și cu Leșii. Atunce li-or ieși și solii de la Turci, ce sânt zălog. Deci preà lesne este atunce a stricà pacea cu Turcii, și a se bate preà cu ușor cu dânșii. Și, așà, s'au apucat și Sava Rogojinschl, cum, de spre Turci, dându-li bani, or face pace. Deci, Senatorii, pentru voia lui Șeremet, au mers la Împăratul, și, zicând aceste cuvinte, au lăsat și el să fie așà, după Senatul, și s'au părăsit a mai face oaste împotriva Turcului, până la o vreme.

Împăratul Moscului și-au strâns toată oastea, și au șezut în vase, de au trecut de la Petriburg Marea în ceia parte, la Șvezi, asupra Finilor, ce erau supt ascultarea Șvedului; și s'au bătut acolo doi ani, și au luat și cetatea Abovul[1], care este Stoliță Finilor. Și apoi iarăși cu cinste s'au întors la Scaunul său, la Petriburg. Iară pre Șeremet l-au trimis la Chiov, și i-au lăsat doăzeci de mii de oaste, Cazaci și Călmăși, să steie, să deie ce a dà, să-și scoată feciorul, și să poarte grijă de

[1] Abo.

spre Turci să aşeze acel lucru. Aşijdere şi de spre partea Rigăi[1], au lăsat pre Menjic, pre Cneazul Alexandru Daniilovici, feldmarşal, să păsească de spre Şvezii din gios.

Iară Dimitraşco-Vodă atunce au făcut ponturi, de cereà la Împăratul ţara Harcovului cu toate veniturile, zicând: că ţară au lăsat, ţară să-i deie; şi pre toţi Moldovenii el să fie mai mare: ce va fi voia lui, volnic să fie să facă, şi, fără ucazul lui, nime să nu fie volnic a merge nicăiri, şi altele multe ca aceste.

Atunce Împăratul au dat acele ponturi a' lui Dimitraşco-Vodă la Senat, să le vază, şi cum or socotì şi ei. Deci Apraxin au zis către Senat: «Nu-i bine să-i daţi ţara Harcovului, ce o cere el, că măcar eu că am vre-o treizeci de ravaşe de la acei Cazaci din Harcov, de jalobele lor, ce au pe Dimitraşco-Vodă; şi acolo într'acea ţară sânt aproape de optzeci de mii de oaste, slujitori; şi, acum, nefiind pace, lesne li este a se rădicà, ca să se deie supt ascultarea Turcului. Că nui departe Azacul, şi, când om stà să ne batem cu străinii, noi om vreà să ne batem cu ai noştri.» Atunce şi Şeremet au zis: anume «Adevărat bine ai zis, aşà va fi, şi încă este alta şi mai mare, că mi-au spus un boier de ai lui, anume Savin Banul Smucilă, că mai înainte vreme s'au mai închinat din Domnii moldoveni la creştini, la Leşi, la Unguri, şi apoi i-au iertat Turcii, de s'au dus la dânşii, şi mai pre urmă acei Domni mult rău au făcut creştinilor; anume acei Domni: Petru-Vodă şi Grigorie-Vodă[2]. Aşijdere şi

[1] Oraşul Riga.
[2] Petriceicu Rareş şi Grigorie Ghica.

acesta, de s'a aşezà la Harcov, nu-i departe Crâmul.»

Deci Senatul auzind, au ales să deie lui Dimitraşco-Vodă o mie de dvoruri[1] în ţara Moscului, care acea mie de dvoruri cuprinde cincizeci de sate, şi oameni ca cincisprezece mii sânt; şi să-i mai deà şi câte doăzeci de pungi de bani[2] pre an, care fac şease mii de ruble, şi doă părechi de curţi frumoase în Stoliţă. Iară boierilor să li deie treisprezece sate, ce au fost a'celui gheneral Sidlovschi, care sate le stăpânià Dimitraşco-Vodă. Care boier a priimì, să-i deie de acele sate; iară care n'a vreà, să-i deie ucaz de voie să-şi meargă la pământul său, ca să se aşeze. Deci Dimitraşco-Vodă, ieşindu-i ucaz, au şi venit la Harcov, cu multă voie rea că se depărtează de ţară. Şi s'au rădicat şi s'au dus în Mosc. Şi, nu mult după aceia, i au şi murit Doamna, Casandra, fata lui Şerban-Vodă, Domnul muntenesc, şi au îngropat-o în târg în Stoliţă, şi au rămas văduvoiu de au trait câtàvà vreme, până s'au însurat, — care se va scrie mai înainte.

Iară boierii, carii au vrut să priimească, le-au împărţit de acele sate a' lui Sidlovschi, de trăiesc unii şi până astăzi într'acele sate. Iară carii n'au vrut să priimească, ei au venit la Chiov, la Şeremet, ca să-i sloboază. Dară Şeremet nu vreà să-i sloboază, şi încă numai pre boieri, ce şi pre neguţitori, şi pre slujitori şi pre toţi, — că-i zisese Dimitraşco-Vodă, în

[1] Curţi boieresti.
[2] Câte 500 de lei fiecare.

pizma boierilor carii se duceau de la dânsul, să nu lase nici pre unul să treacă, până nu-i vor slobozì Turcii feciorul. Deci Şeremet se potrivise lui Dimitraşco-Vodă, şi nu-i lăsa, de-l blăstămau toţi, că periau atâţa oameni, alţii nu mai aveau ce mai cheltuì, alţii erau neguţitori, altora li rămăsese femeile în Moldova. Ce bogat blătăm erà asupra lui Şeremet!

De aceasta auzind Chihaia Vezirului, au zis feciorului lui Şeremet, pentru ce opreşte tată-său neguţitorii şi Moldovenii ce vor să vie de la Chiov încoace; să-i scrie ca să-i sloboază Şi, aşà, pe scrisorile lui, au slobozit Şeremet neguţitorii şi pre alţi Moldoveni ce erau acolo.

Atunce n'au slobozit şi pre mine, Ioan Neculce Hatman, cu voia mea, după ce au trecut doi ani, şi am venit în Ţara Leşească cu multă nevoie, — care mai sus s'au scris.

Dimitraşco-Vodă, după ce s'au dus la Petriburg, pre boierii moldoveni n'au vrut să-i ieie cu dânsul la Împăratul, socotind că va isprăvì să nu mai poată scăpà de acolo. Şi-i grăià de rău către Împăratul, zicând că Ioan Hatmanul şi cu alţii au rămas acolo, şi vor să se ducă la Turci. Şi pentru aceia au trimis de i au luat cu vartă[1], de i-au dus la Harcov,— că oblicise Împăratul de acel lucru, că i-au luat cu sila; şi unii din Chiov au şi fugit. Iarà Împăratul au răspuns lui Dimitraşco-Vodă, mai vârtos pentru mine, Ioan Neculce Hatman: «Dacă nu va să şează, Dumnezeu să-i agiute să meargă undei-i voia, că nu-mi

[1] Gardă, pază.

este rob». Atuncea Dimitrasco-Vodă n'au căutat bine, unde i-au răspuns Împăratul aşà.

Iară, când mi-am luat zioa-bună de la Dimitraşco-Vodă, din Harcov, de m'am despărţit, mult mă îmbià să mai şez, şi multe se adeverià să-mi deie, şi să-mi isprăvească şi de la Împăratul mare milă, şi, când mi-a fi voia, el să-mi isprăvească. Dară eu eram bucuros că au venit acel ceas de am găsit vreme să ies dintr'acel norod greu, — că sânt nişte oameni foarte necredincioşi, şi preà cu greu traiu au oamenii ce sânt nedeprinşi cu acel fel d oameni, dintr'acele părţi. Şi aveau mare jale, şi Dimitraşco-Vodă, şi Doamna lui, şi boierii, şi toţi Moldovenii, şi-mi ziceau că nu mi-oiu putè face pace, ce voiu perì de Turci. Dară eu am pus nădejdea la Dumnezeu, şi pentru dreptatea mea nu s'au îndurat, şi din toate m'au scos.

Şi, după ce am venit mai încoace, încă şi Şeremet în câtevà rânduri mi-au zis să mă aşez acolo, şi va scrie la Împăratul să-mi deà jalovanie şi sate; dară tot n'am primit, că este un norod unde nu sânt oamenii slobozi să meargă unde li este voia, nici la Împărăţie făr' ucaz, şi ucaz nu vor să facă, — ca pentru să nu facă cheltuiala Împărăţiei. Şi la Împărăţie vr'o Curte mare ca aceia, cu dvorebnici [1] mulţi, nu este, macar precum este la Domnia ţerii noastre, sau altă Crăie şi Domnie; ce foarte este un lucru puţin, — numai oşteni sânt mulţi de agiuns. Deci, de viaţa mea îmi erà cum îmi erà, dară mai mult îmi erà pentru

[1] Curteni.

copiii miei, la ce vor rămâneà; că numai doară soldaţi să fie, iară la alte boierii nu încap feciorii unora ca acestora!

Ce, fraţilor moldoveni, rogu-vă să luaţi aminte, să vă învăţaţi, şi să vă păziţi. Oricât îi fi în cinste la vre-un Domn, bine este să-i slujeşti cu dreptate, că şi de la Dumnezeu ai plată. Iară cu Domnul niciodată să nu pribegeşti, măcar cum ar hi; şi, nu numai în ţară străină, ce nici în Ţarigrad cu dânsul să nu mergi, fiind tu Moldovean, ce să-i slujeşti în ţara ta. Căci străinii caută numai pre Domn să-l miluiască şi să-l cinstească, iară pre boierii ce sânt pribegi cu Domnul, într'o nimică sânt; şi altă cinste are boierul când este singur pribag şi alta este cându-i cu Domnul său. Şi apoi Domnul se visează că este tot puternic ca la ţara lui, când este Domn, şi va să ţie aşa ca să năcăjească pre acei boieri, şi nu socoteşte slujba ce i-au făcut, că s'au înstrăinat, ce nimică învoială nu-i face. Nădejdea Domnului este ca seninul cerului şi ca încetul Mării: acum este senin, şi se face nour; acum este Marea lină, şi se face furtună.

CAP. II.

Infrângerea catanelor de către Mihai-Vodă Racoviţă, Domnul Moldovei [1717][1].

(DUPĂ „NICOLAE MUSTEA".)

După ce au luat Nemţii pre Nicolai-Vodă din Ţara Munteneascà[2], cum s'au pomenit mai sus, deprinzându-se în jacuri Nemţii şi catanele, au început a trece şi aice în ţară cu învăţătura unui gheneral ce erà în Braşău. Şi întâiu în sat în Ocnă au lovit fără veste, şi au luat pre doi Turci neguţitori, ce erau acolo veniţi să încarce sare. Şi mai pe urmă s'au mai înglotit catanele, şi au venit de au lovit în Roman, şi au luat iarăşi pe nişte Turci; şi, ducându-i în Braşău, îi închinau gheneralului, şi, răscumpărându-se Turcii cu bani, îi slobozià gheneralul.

Şi aşà, cu dobânda de la Turci deprinzându-se acel gheneral cu tâlharii săi, mare zarvă s'au aţâţat în ţară, înmulţindu-se tâl-

---

1 *Lista Domnilor moldoveni de la Dimitrie Cantemir înainte*: Consfantin Duca, 1693-5; Antioh Cantemir, 1695-1700; Constantin Duca, 1700-1703; Mihai Racoviţă, 1703-1705; Antioh Cantemir, 1705-1707; Mihai Racoviţă, 1707-1709; Nicolae Mavrocordat, 1709-1710; Dimitrie Cantemir, 1710-1711; Căimăcămia Vornicului Lupu, 1711: Căimăcămia lui Ioan Mavrocordat. 1711; Nicolae Mavrocordat, 1711-1715,

2 Turcii fiind în războiu cu Împăratul, un număr de catane, călăuzite de boieri necredincioşi, prinseră în 1716 la Bucureşti pe Nicolae-Vodă Mavrocordat.

harii lui, ori cu ştirea celor mai mari ai lui,— cum erà gheneral de Sibiiu. Au început a prădà pe supt munte mănăstirile şi casele boiereşti, făcându-şi prilej cu Turcii, că, de li-ar veni vre-o scârbă de la mai marii lor, să se mântuiască tot cu Turcii, anume că ei, unde ştiu Turci mai pre aproape, acolo agiung, pentru ca să-i dobândească,—că ei cu oastea la Beligrad[1] n'au fost, să facă dobândă de la Turci.

Şi, viind un Căpitan de catane, anume Frenţ[1], au întrat în mănăstire în Caşin, unde erà bejănită ţara şi boierii de pre acolo, de grija catanelor, văzând că pradă şi jăcuiesc, şi pre Turci îi robesc. Frenţ Căpitanul numai cu 20 de oameni au venit în Caşin, — de care ar fi putut o ţară de oameni să se apere, să nu-l lase să între în mănăstire. Ce cu toţii l-au primit, şi i s'au închinat.

Fiind acolo Vasilie Ciaurul, izvoditorul acestor zarve, se făcură toţi la un cuvânt, împlându-se de gânduri rele asupra lui Mihai-Vodă, mult socotind de sine Vasilie Ciaurul — să se rădice Domn de la Nemţi, indemnându-l şi alţii de potriva lui, la minte, deşerţi. Mersau în Braşău Vasilie Ciaurul la gheneralul de Nemţi, de l-au făcut grof. Şi, făcându-se una cu catanele, Moldovenii noştri, cu mari, cu mici, prădau, jăcuiau unul pre altul, mănăstirile pre supt munte casele boiereşti cât ţineà pre Siret, şi pre câţi nu se închinau lor să ţie cu dânşii. Ţineau drumurile, col-

[1] Belgradul Sârbiei.
[2] Dregător, asemene cu Căpitanul de margine.
[3] François, Loren.

nicele; mâncau, stricau şi jăcuiau, precum este năravul Moldovenilor la vremi ca acele. De şi erau oameni ca acia să nu ţie cu dânşii, temându-se să nu cază la primejdie mai pre urmă, cum s'au şi prilejit, nu puteau hălăduì de ceilalţi, să scape d'inaintea lor; ce de nevoie, numai să fie cu dânşii, până în Siret, şi până în Milcov, tot, de acea breaslă, înglotindu-se şi înmulţindu-se din toate părţile. Erà şi un Miron, ce au fost şi Serdar[2], cu un hiastru al său, om fără învăţătură, mândru, semeţ, cu numele lui, Velicĭco: năditus'au şi aceştii la ceata catanelor.

Deci Miron au sfătuit pe Frenţ Căpitanul de catane, de au mers din Caşin, şi au întrat în Cetatea Neamţului, cu nădejde că vor ţinè Cetatea Neamţului cu locurile d'impregiur, cum au ţinut Leşii, nu de mult, din venirea lui Sobieţchì Craiul Leşesc[1], pre când acel Miron erà joinir la un steag de Moldoveni. Şi, împlând cetatea de bucate, ei se ţineau biruitori, ca cum ar fi dobândit ţara Moldovei până în Siret, ca şi Nemţii Ţara-Muntenească până în Olt. Ce doi Domni într'o ţară nu pot fi!

Aceşti din Neamţ căutau vreme să vie să iae pre Mihai-Vodă din Scaunul său, ca şi pre Nicolai-Vodă din Ţara-Muntenească. Mihai-Vodă, pentru această tulburare, se păzià de primejdie, şi au întrat în mănăstire în Cetăţuie[2]. Unde nici acolo nu-l puteà ţineà

---

[1] Regele polon Ioan Sobieski a luat mănăstirile dela Munte în 1691. Mulţi Moldoveni s'au scris atunci la oaste de jaf a «joinirilor» sau a joimirilor.

[2] Lângă Iaşi.

vremea să mâie, cunoscând pre slujitorii săi îndoiţi, mai mult stăruindu-li inimile spre neprieteni, decât spre dânsul, să-l rătuiasçă[1] ca pre un domn. Cu ţoţi căutau să vază pre catane cum sosesc în Iaşi, silind să li se închine, vestindu-se vâlfa Nemţilor de izbândă asupra Turcilor atunce şi la Beligrad.

Mihai-Vodă, pre o parte, se păzià de primejdie, pre altă parte trimiteà oameni de ai săi cu cărţi pre la mazili[2], şi pre la alţi oameni de peste Siret, fiindu-i milă de ţară, să nu steà cu catanele, ce să fugă d'inaintea lor, sau să steà cu toţii să prinză pre catane sau să-i gonească. Că puterea Împărăţiei este mare, şi va trimete Tatari, şi pre toţi îi vor luà în robie. Iară ei, necum să înţeleagă ce încă mai sâmeţi erau, şi apucau pre acei ce li duceau cărţile, şi-i puneau la închisoare, dându-i în mânile catanelor, de-i pedepsiau cum erà mai rău, şi-i făceau păgâni, că ţin cu Turcii, şi nu se închină cu toată ţara la Nemţi.

Adus-au Mihai-Vodă lângă oastea sa şi oşti străine, câtevà steaguri de Lipscani de la Paşa de Hotin, şi 200 de Tatari şi 700 de Cazaci Zaporojeni[3] de la Hanul, aice în Iaşi, să-i trimiţă asupra catanelor peste Siret, la Neamţ şi la Caşin. Ce, pentru să nu strice ţara cu oşti străine, nu i-au trimes, aşteptând să se tâmpească sumeţia lor, auzind de oşti ce au adus Mihai-Vodă, şi se vor duce

---

[1] Slujească.
[2] Tatari de la Hotin.
[3] Delà pragurile Niprului, Unii erau supuşi Turcilor şi Tatarilor.

catanele d'incotro au venit, lăsând locul de bună voia lor. Iară şi catanele şi cişti din ţară mai tare se întunecau cu orbiciunea tiraniei lor, nici cum socotind la ce li va veni lucrul pre urmă: Ciaurul cu ceata lui în Caşin iară Miron cu hiastrul său Velicico în Neamţ.

Tiranul moare să apuce cele străine, iară Domnul întru bunătate desăvârşit să apere ale sale pune nevoinţă. Mântuitorul Lumii Hristos, vrând să se ducă din lumea aceasta, n'au zis: războiu las vouă, pacea mea dau vouă. De unde se vede că creştinului adevărat mai mult este a păzi pacea, care au lăsat-o Hristos, decât a rădică războiu pentru răscumpărarea strâmbătăţilor ce ar aveà.

Aşà şi Mihai-Vodă, ca un creştin adevărat, pace păzind fără sminteală, aşteptând întoarcerea lor, iară ei nici, chemaţi a auzi, nici, traşi, a simţi, nu s'au plecat. Că întârzierea certării, Dumnezeu cu asupră o plineşte.

Mihai-Vodă, oastea cea străină, Lipscanii, Tătarii, Cazacii, cei ce venise de pază, nu i-au trimes asupra catanelor, pentru ca să nu facă risipă şi stricăciune ţerii; nici lângă sine nu i-au ţinut, ce i-au lăsat de s'au dus. Şi, rămâind numai cu slujitorii lui, deci trimiţând spre Neamţ, să prinză limbă, au adus pe un fecior a' Cuzăi, şi cu un cumnat al său, ce şedeà la Brănişteni, peste Moldova, ce erà tot de a' catanelor. Pre carii Mihai-Vodă, mustrându-i ca un Domn, i-au pus la pază în mănăstire, la Bârnova[1], până iară îi va slobozì.

[1] Lângă Iaşi.

Iară Cuza Spătarul, fiind aice în Iași, văzându-și feciorul la închisoare, el, ca un om de nimică, zic să fie agiuns la catanele din Cetatea Neamțului, numai să se scoale să vie, că au vreme să ieie pe Mihai-Vodă; că nu are oaste străină pregiur sine, ce sânt numai slujitorii săi cei de țară, în carii nu-i nădejde de sprijinit. Deci îndată s'au gătit Velicico, cu sfatul vitregului său Miron, îndemnând pe Frența Căpitanul, cu catane ce aveà, și au purces să vie în Iași, să ieà pre Mihai-Vodă. Și, fiind și alt Căpitan de catane la Câmpulung, cu 100 de Nemți, au venit și acela de s'au împreunat cu Frența Căpitanul; și s'au făcut la 800 de oameni.

Și, în ce zi au purces catanele din Neamț, într'acea zi au venit veste și la Mihai-Vodă în Iași să se păzească bine, că vine podgheaz[1]. Iară Mihai-Vodă, cu mare taină, cât nime n'a prins de veste, au răpezit la Tatari pre Constantin Vel Visternic și pe Dimitrie Macri Vel Stolnic. Și, adevărat cum s'au scris mai sus, că cu aiți boieri nu s'au încrezut să le spue pentru venirea Tatarilor, fără numai lui Donici Vornicul și lui Constantin Ruset Vel Păharnic, fiind poroncă împărătească la Tatari să apere țara de neprietenii Împărăției.

Și îndată au purces Tatarii, cât au trebuit, ca 2.000 de Tatari. Joi, Ghenarie întâiu [1717], au purces podgheazul din Neamț, și Joi la săptămâna au lovit în Iași.

În care zi Mihai-Vodă, gătindu-se de oas-

[1] Ceată de jaf și surprindere.

peţi ca acei, ieşind cu oastea sa afară din târg, din deal de Păcurari[1], aşteptând să-i vază, fiind vreme de prânz, fruntea Tatarilor agiungeà de spre mănăstirea lui Aron-Vodă. Mihai-Vodă, puind străji pe Bahluiu în sus şi mai la câmp, s'au întors în Curtea domnească. Iară slujitorii descălecase pe la gazde, încălzindu-se, că erà frig. Mihai-Vodă, după prânz, s'au lăsat să se cam odihnească. Catanele, venind din sus, pre Bahluiu au prins străjile lui Mihai-Vodă, şi fără de veste au sosit în Iaşi, temeiul mergând pre din vale de Feredeie. Şi Frenţa Căpitanul au mers spre Cetăţuie, întins; iară o seamă pin târg au intrat.

Atunce şi Mihai-Vodă, prinzând veste, au încălecat, şi au plecat fuga spre Cetăţuie, cu doi-trei copii din casă după sine, şi din boieri ce erau lângă sine. Iară frate-său Dimitraşco Hatmanul şedeà bolnav în Cetăţuie. Darie Donici Vornicul şi Iordachi Cantacuzino Comisul nu s'au întâmplat, din boierinaşii din Curte; şi catanele de aproape gonindu-l.

Iară Velicico, cu cinci-seşe după sine, au mers întins la Curte, şi, lovind pre lângă temniţă, au slobozit pe câţi erau în temniţă. Pe urmă au mers la poarta Curţii domneşti, unde, cât au sosit, îndată Seimenii din lontru, ce erau de paza Curţii, au deschis poarta fără de nicio silă; şi, închinându-se la picioare, ziceau: «Bine aţi venit, că de mult vă aşteptăm, dragii noştri!». Caută ce slujitori de treabă, ce priinţă aveau către Domn!

[1] Mahalà din Iaşi.

Şi cu cine să se încre ază Domnul la vreme ca aceia: având putere să ţie p ta măcar un ceas, iară ei îndată au dat cal şi inchnăciune neprietenului Domnului! Dară slujitorii cei călări, ca 500 de oameni, ce erau, unul de poveste nu s'au aflat lângă Domn, să-i rătuiască; ce carii încotro au putut, s'au dus; alţii au fugit spre Miroslava, alţii într'alte părţi. Ca aceşti slujitori erau!

Ce Mihai-Vodă numai la Dumnezeu nădăjduià, şi Dumnezeu l-au apărat. Dară Velicico, dacă au intrat pe poarta Curţii, au apucat de au slobozit pe nişte feciori de boeri, ce erau închişi la Seimeni încă din zilele lui Nicolai-Vodă [1], pentru pricina unor Turci, de când răscoliau cu Moscalii: doi feciori a' lui Manoli din Hulpăneşti şi alţii, slobozindu-i au ieşit. Şi s'au dus şi Velicico, după temeiui lor, la Cetăţuie. Iară pin târg au lovit un Tănase Voiţă, de la Suceava, cu alţi Moldoveni, ca să tâmpine pre cine aveà pizmă, să-şi izbândească, şi iară spre Cetăţuie. Când Mihai-Vodă, întrând în Cetăţuie, au apucat de au închis poarta, iară catanele au şi sosit la poarta mănăstirii, şi îndată au încungiurat mănăstirea, dând în sâneţe, şi făcând năvală să între în mănăstire. Acolo erau toţi boierii închişi, cu giupânesele lor, cu tot ce aveau; ce, cât putea, boierii se apărau din pistoale de pre zid, aşteptând pre Tatari. Tatarii de spre Ciric, având veste de sosirea catanelor, veniau care cât îi puteà calul, prin Tătăraşi, şi, prin târg, spre Cetăţuie.

---

[1] Mavrocordat, până la 1715 Domn în Moldova.

Văzând oarda Tatarilor, catanele îşi pierduse sfatul; văzură la ce au venit, slăbi simeţia ce aveau, şi dederă toţi de vale, bulucindu-se la capul iazului, supt dealul Cetăţuii. Iară cuconul Velicico n'au vrut să rămâie sa împartă dobânda ce ar luà din Cetăţuie; ce, tăcându-şi prilegiu că are treabă, zise lui Frenţă: «Păzeşte Măria Ta războiul până oiu venì eu». Şi, cum s'au dus, nu s'au mai întors, ce s'au oprit tocma în Neamţ.

Tatarii, de-odată dând năvală, până a se bulucì catanele, au perit câţive de-a'catanelor; iară, bulucindu-se catanele, slobozind foc vitejeşte în Tatari, pre mulţi au rănit. Carii, văzând focul, n'au mai năvălit, ce au stătut pe de o parte; iară catanele au purces cătinel a se apărà, alăture cu tufele, pe supt Hlince.

Ieşit-au Mihai-Vodă din Cetăţuie, şi, împreunându-se cu Tatarii, au răpezit în târg să vie mai de sârg slujitorii seimeni, şi vânătorii, şi negustorii, şi alţii toţi. Şi, îndată, încălecând toţi au mers; şi, dându-se pe din deal vânătorii, alăture cu catanele, au început a dà din sâneţe în gloata catanelor. Şi îndată, pre câţvà oborându-i, că erà vremea înserată, îşi pierduse câmpul catanele. Şi, tot silind înainte, clătindu-se prin nişte râpi, cum este locul acela, — că d'inainte nu li luase locul, ci, năzuind spre pădure, au căzut într'o râpă adâncă, pe 'ntuneric. Şi de acolo îi luau Tatarii de grumazi, pre câţi au putut prinde. Iară, câţi au ieşit peste râpă, s'au dus cine încotro au putut hălăduì, înoptând de nu s'au mai văzut. Deci Tatarii s'au întors la coşul [1] lor în Ciric,

[1] Coşurile, tabăra.

cu vre-o 50 de catane robiţi, şi Frenţe Căpitanul lor.

A doua zi, venind Mihai-Vodă din Cetăţuie în Curte, venit-au şi Tatarii, aducând pre catanele cei robiţi, cu steaguri, cu dobele lor, ce luase cu catane[le]. Adus-au pre Frenţe înaintea lui Mihai-Vodă; pre carele întrebându-l Mihai-Vodă, şi mustrându-l ca pre un tâlhar, ce au venit, ce au căutat în Caşin, apoi în Cetatea Neamţului, cine l-au chemat să vie aice, cu a cui poruncă au venit, iproci[1], Frenţa au răspuns că cu porunca Gheneralului au venit, ca să ià pre Mihai-Vodă, să-l ducă la Nemţi, ca şi pre Nicolai-Vodă. Deci, răscumpărându-l cu bani Mihai-Vodă de la Tatari, şi l-au scos la poartă, şi i-au tăiat capul înaintea Curţii domneşti. Iară, până a tăià pe Frenţa, Cuza Spatarul erà spânzurat de furca scrânciobului ce erà înaintea Curţii domneşti, îmbrăcat, încălţat, cum l-au fost găsit. Zic să fie chemat el pe catane în Iaşi să ià pre Mihai-Vodă.

Prin păduri, pe drumuri, pre la odăi, pre unde fugise catanele, şi tot îi aduceau câte zece, câte cinci-şese, în multe zile, prinzându-i oamenii pe unde-i şi aflau; şi, cum îi aduceau, îndată îi spânzurau, îi ardeau, îi puneau în cârlige, şi de picioare spânzuraţi. Şi, strângând trupurile celor morţi şi periţi de Tatari la războiu, i-au îngropat, şi au făcut movilă mare de-asupra lor, în deal între Galata şi între Cetăţuie, lângă drumul cel mare,

[1] Şi aşà mai departe.

şi au mai făcut şi-o cruce mare de piatră, săpată cu slove, şi cerdac foarte frumos de piatră, precum se vede lângă acea movilă, pentru semn de biruinţă ce au biruit pe neprietenii săi [1].

Că, după izbânda războiului ce au avut Mihai-Vodă cu Nemţii, au prins pre mulţi şi din Moldoveni, veniţi la acel podgheaz; ce tot cu morţi groznice i-au omorât. Pre unii i-au spânzurat, pre alţii îi ardeau în foc de vii, pre alţii de coaste spânzuraţi, pre alţii de picioare, — cât de groază nu puteai să treci pe uliţa cea mare, privind atâţia oameni spânzuraţi, şi într'un fel şi într'altul. Şi, cu atâte morţi ce făceà tâlharilor, tot nu se părăsiau.

Iară catanele şi Nemţii, ce robise slujitorii moldoveni, i-au trimes Mihai-Vodă la Împărăţie: doisprezece Nemţi şi catane, cu steagurile lor, cu dobele lor; şi i-au dus la Udriiu, că acolo erà Împărăţia, — care mare laudă şi mulţămită au făcut lui Mihai-Vodă, pentru acea slujbă. Iară, când au purces podgheaz la Iaşi, să ià pe Mihai-Vodă, au purces şi Vasilie Ciaurul cu alt podgheaz, numai să jăcuiască şi el în Ţara-de-gios casele boiereşti. Ce pe alţii n'au găsit, numai, lovind şi la casa lui Constandachi Stolnic, ca să-l prinză, el au prins de veste, şi au scăpat cu fuga. Iară casa lui au jăcuit-o de tot ce au avut, şi de bucate, şi de odoare, şi i-au luat şi giupăneasa în robie, pe o soră a lui Mihai-Vodă, şi au dus-o în

[1] Se vede şi azi, în ruină, la „Cerdacul lui Ferouţ".

Brașov, la Gheneralul, și au dat-o în pază. De unde au scăpat ca mai pe urmă: dând bani unui țeran, au furat-o, și au scos-o în țară. Ce vitejie de om cu socoteală: au robit o femeie!

CAP. III.

Petrecerea lui Ienăchiță Văcărescu în Ardeal și Viena (1781-2).

(DIN AMINTIRILE LUI.)

Într'această vreme se aflà Domn Ţerii-Româneşti tot înţeleptul Alexandru Ipsilant; care au domnit şepte ani în Ţara-Românească. Cu trei ani înaintea maziliei mă făcuse pe mine Spătar al ţerii. La veleatul 1781, Avgust, făcuse după mine Spătar pe Gheorghie Mavrocordatul, şi logodise şi pe fii-său cel mai mare, beizadè Costandin. Nu ştiu însă din ce pricină s'au întâmplat ca luminaţii fii a' acestui bun ocârmuitor, amândoi la Dichemvrie a' acestui veleat, să fugă, nu numai din Curtea părintească, ci şi din Ţara-Românească, şi să treacă în Ardeal.

Eu, ştiind libovul[1] părintesc al Domnului, ce aveà asupra fiilor, şi mijlocul cu care-i creşteà, şi silinţa ce făceà pentru ca să-i strălucească în lume cu procopseală de multe stiinţe, mai vârtos văzând şi multa credinţa cu care se purtà Domnul Ipsilant către prea-puternica Împărăţie,—căci am cunoscut în fapt, atât în vremile Vistieriei, cât şi în vremea Spătăriei, ce m'am aflat slujind într'aceasta Dom-

---

[1] Iubirea.

nie a Înălțimii Sale,—nu am putut să dau la alt[1] fuga acestor doauă îndestulate odrasle, decât că, deosebi de dascalii elinești, și deosebi de hogii turcești, aveà și dascalii elinești, și, deosebi de hogii turcești, aveà și dascali evropei, și de limba franțozească,și de limba talienească, oameni vrednici de laudă și împodobiți cu multe științe, și, poate din istoriile gheograficești luând sevdà[2] ca să vază și țerile Evropei în simțire, și mijlocul cu care se ocârmuesc, și nefiind cu putință ca să meargă, sau cu voie împărătească, sau cu voia părintească, au cugetat, siliți fiind de râvna vederii și de căldura vârstei, să meargă cu acest mijloc.

S'au făcut nevăzuți într'o noapte din palaturile domnești, și cea mai mare mirare au fost cum au putut trece în a doaua noapte, călări, și cu doauă slugi, oameni de fel Brașoveni, potecile plaiului Prahovei, carele cu greu le puteà trece și zioa cei ce se călătorià', în toată vremea, pe dânsele. Rămaseră parinții acufundați într'o nepovestită și jale și temere: și jale, căci pierduse doi fii, ce puteà fi pierduți amândoi, și trupește, și sufletește, de-a pururea; și temere, căci se aflà Domn, și Domn al Împărăției Otomănești, și, cu toate că prea-înaltul Vizir, ce erà Izet-Pașa în al doilea rând, — care în rândul d'intâiu acesta erà ce dedese Domnia mai sus-arătatului Domn și măcar că mai sus-zisul Vezir n'au lăsat mijloc de mângâiare și de cinste ce nu au făcut Domnului Ipsilant, dar vrăjmașii se înar-

[1] Motiv.
[2] Poftă.

maseră, căci găsiseră îndemânare de vreme de a pârâ, prietenii se trăseseră, căci pierduseră îndemânarea de vreme de a mai ajutorà. Serhaturile[1] după marginea Dunării, însălbătăcite pentru nizamul[2] Ţerii-Rumâneşti, ce-l păzià mai sus-zisul Domn cu multă străşnicie, strigà, întru înprilegire de vreme ca aceasta: «Aceşti ce fug, nu sânt încai slugi, ci sânt însuşi fii ai Domnului; locul de la care fug, este preaînaltul Devlet[3] otomânesc; fericirea care părăsesc este îndestularea Domniei Ţerii-Rumâneşti; locul la care năvălesc este Devletul chesaricesc[4], unde cât bişug, şi câtà abondanţie, şi câtà materie de a gândì şi a cugetà vericine ce va vrè!».

Înţeleptul Domn, după scrisorile, după sfătuirile, după bleastemele, în cea după urmà, cu care, prin mulţi trimişi, făcù fiilor săi, pentru a se întoarce, şi fuseră în zădar, dar întâiu alergà la prea-înalta Poartà, şi făcù castriet[5] şi prostire[6] Domniei, rugându-se să-l mazilească, şi arătând că nu mai este destoinic de a obládui, — măcar că se mai prostise mai înainte şi nu primise Poarta; de spre altă parte, mişcase toate lucrările prin mijlocirea solilor[7] de la Ţarigrad.

In cea după urmà, hotărà să trimiţà soli şi la Beciu[8] pentru aceasta, şi acel hotărât de a merge sol, fuseiu eu.

---

[1] Paşii de hotar.
[2] Orânduiala.
[3] Poarta.
[4] Chesarului, împăratului nemţesc.
[5] Demisie.
[6] Părăsire.
[7] Ambasadorilor străini.
[8] Viena.

Eu, şi cu toate că, cu un an şi trei luni mai nainte, pierdusem soţia cea d'întâiu, fiica lui Iacovache [1], rămâindu-mi trei copii fără de obläduire de mumă, pierdusem şi pe mumă-mea într'această vreme, şi-mi rămaseră fiii şi mai făr' de obläduire, gazretul [2] însă ce am către credinţa prea-înaltului Devlet, de spre o parte, căci socotiam întoarcerea acestor doauă luminate odrasle a fi o slujbă întocmai către Împărăţie, de spre altă parte, datoria ce aveam către Domnul Ipsilant, pentru dragostea întru care mă aveà, mă făcură ca să las şi casa şi copiii făr' de obläduitor, şi pe însuşi soţia mea de al doilea, Eleni Carageà, fiica tergimanului [3] Iordache Carageà, necununată. — căci într'acea zi ce am purces eu la Beciu sosise de la Ţarigrad, prin mijlocirea Domnului, în Curtea domnească.

Deci, la Dichemvrie 26, a vâleatului [17]81 purceseiu din Bucureşti, cu Mitropolitul Grigorie, cu episcopul Râmnecului, Filaret, cu Banul Dumitrache Ghica, cari erà' trimişi d'impreună cu mine, până în lazaretul Timişului, pentru a îndemnà pe mai sus-arătaţii luminaţii coconi să se întoarcă înapoi, şi, când nu vor vreà, eu să mă duc până la Sibiiu, să fac toate lucrările, doar de voiu putè, de acolo, să fac ca să-i trimiţă Nemţii, siliţi, şi, când nu va fi cu putinţă, atunci să mă duc la Viena, să-mi puiu solia în lucrare.

După ce ajunsem la lazaret [4], şi mersem în

---

[1] Rizu.
[2] Râvna.
[3] Dragomanului, Tălmacului.
[4] Carantină,

GRIGORE ALEXANDRU GHICA.
— Supt care ni s'a luat Bucovina —

Braşov, episcopul, Banul şi eu, făcum multă silinţă spre a-i face să se întoarcă; şi nu întâmpinăm lesnirea. Prin gheneralnl Aiholţ [1], al Braşovului, ce-mi erà bine cunoscut, încă din răzmiriţa [2] trecută, făcuiu multă strădanie să-i ieau, şi înţeleseiu însumi că ieşise treaba din mâna lui [3].

La Ghenarie 5 a' văleatului [17]82, purceseiu la Sibiiu. Comandirul Ardealului, ce erà gheneralul Prais, mi-erà iarăşi cunoscut, cum şi Gubernatul Ardealului, Brucântan [4]. Făcuiu toate cele ce se putură şi cu aceştla, şi nu fuse cu putinţă ca să mi se deà.

Deci, la Ghenarie 16, purceseiu la Beciu, încă cu un boier, grec, Păharnicul Hurmuzache ce-l trimisese Domnul acolo ca să meargă împreună cu mine. Şi, cu toate că erà o iarnă foarte greà, însă în opt zile am ajuns la Beciu, Cărţile de solie se trimeseră la Canţilaria Curţii cu secritariul Raicovici [5].

A doua zi merseiu la Prinţipul Caoniţ [6], ce erà Mare-Canţelariu al Curţii. După ce mă întâmpină cu multe ţirimonii şi cu multă cinste, îmi zise să fiu încredinţat că s'au trimis porunci la toţi gheneralii Ardealului ca să îndemneze pe aceşti doi Prinţipi să se întoarcă înapoi.

După ce făcuiu mulţămita cea cuviincioasă şi mă bucuraiu, căci înţeleseiu că au priceput Nemţii că nu este vre-un misteriu deosebit la mijloc, întrebându-mă Prinţipul. Caoniţ când

[1] Eichholz.
[2] Războiul.
[3] Că nu mai e afacerea înapoierii beizadelelor în mâna lui.
[4] Bruckenthal.
[5] Raicevich, apoi consul austriac la noi.
[6] Kaunitz, cel care ni-a luat Bucovina.

pohtesc să aib audienţie la Împăratul, eu, vrând să-mi caut treaba cu temeiu, răspunseiu că mă rog să fie îngăduială până va venì răspunsul dela Ardeal, pentru ca să vedem, şi, de s'au întors prinţipii în Vaiahia, la audienţie să nu mai fac rugăciune Împăratului, ci numai mulţămită; iar, de nu s'au întors, atunci să-i fac şi rugăciune.

Priimì Caoniţ cererea mea, şi, zicându-mi că eu ştiu să-mi caut treaba, mă luà de mână şi ieşim în sala de *assemblée*[1], unde erà', toţi ambasadorii Curţilor adunaţi şi cele mai strălucite dame din Viena. Făcuiu cunoştinţă cu toţi, şi mă întâmpinară cu libov şi cu cinste, atât, încât ambasadorul Spaniei mă şi pohtì ca să merg la balul ce vrea să deà a doaua seară el, după obiceiul ce au la carnavaluri.

Până a nu sosì eu la Beciu, cu vre-o doauăzeci de zile mai nainte, purcesese dela Beciu în Italia Marele-Ducă al Rosiei, Pavel, ce venise acolea pentru logodna comnate-sii ce am arătat mai sus, şi pentru o înoire aleanţii ce făcuse aceste doauă Curţi, de care mă pliroforişiiu[2] pe larg.

Într'această seară dar, Prinţipul Caoniţ, ce vreà să-mi arate o blană de samur şi o tabachere cu berleanturi. ce-i dărulse Granduca[3] al Rosiei, găsì pricină cu a-mi lăudà blanele de samur cu care eram eu îmbrăcat (căci obicinuiesc Evropeii să arate la aceste o semplicità şi la oamenii acei ce-i văd întâiu, şi pe mine la această *assemblée* mă descinsese

[1] Franc: adunare de societate.
[2] Lămuriiu.
[3] Marele-Duce.

damele şi de brâu, pentru ca să-mi vază şalul). După lauda ce-mi făcù Prinţipul blanelor mele, mă întrebă de ce preţ sânt samurii? Ii răspunseiu. Îmi zise: «Să-ţi arăt o blană de samur, ce mi-au dăruit moştenitorul Rosiei, şi mă rog să mi-o preţuieşti». Aduse blana şi o puse p'un biliard. Eu înţeleseiu pentru ce mi-o arată şi cum că nu erà scoposul preţuirea. Ii răspunseiu cum că blanele de samur nici când este soare, nici când este noapte nu se pot preţuì bine; această blană însă, socotindu-se locul de la care s'au dat, şi locul la care s'au dat, nu are preţ, şi eu, de o aş fi văzut şi zioa, nu sânt destoinic ca să o preţuiesc. Cu acest feliu de întrebări şi răspunsuri am trecut aceà noapte până la un ceas după douăsprezece, şi aşà m'am întors la gazda mea.

A doaua zi, Duminecă, am primit cu ştafetă înştiinţarea dela Bucureşti că s'au mazalit Domnul Ţerii-Rumâneşti Alexandru Ipsilant, după cererea ce făcuse, şi cum că s'au făcut Domn Nicolae Carageà, tergimanul Divanului Împărătesc, şi Mihalache Şuţul, ce erà capichehaià [1] al ţerii, s'au făcut tergiman. Şi mi se scrià de către Mitropolitul ţerii şi de către boierii dela Bucureşti cum că, de vreme ce sânt şi eu orânduit Caimacam [2] şi mi se coprinde numele în fermanul împărătesc de Caimăcămie, să las toate trebile acolo şi să viu la Bucureşti cu ştafetă. Întâiu am mers la conte Cobensel [3], ce erà vice-canţelariu, şi d'impreună cu dânsul am mers la Prinţipul

[1] Reprezintat, ambasador.
[2] Locţiitor de Domn.
[3] Kobenzi.

Caoniţ, şi i-am dat această vestire. Prinţipul Caoniţ şi m'au întrebat cu mirare, pentru ce s'au măzălit Domnul Alexandru-Vodă. Au doar s'au turburat Poarta pentru desirea fiilor săi? Eu şi i-am arătat că Poarta nu urmează să se turbure, fiindcă, şi de au dosit, au dosit la loc prietenesc, dela care, când îi va cere, nu are niciun feliu de îndoială că nu-i şi va luà, şi am arătat cum că Poarta, până acum, în furmă [=formă], nu ştie de aceasta, numai Prinţipul Alexandru, aflându-se afară din sineşi pentru multa întristare, şi-a cerut mazâlia, şi Poarta i-o au dat cu multă musaadè[1]; deci, fiindcă eu sânt orânduit un logotenente[2], al Domniei la regenţie, face trebuinţă să purcez Mi-au zis: că nu pociu să purceg până nu voiu luà audienţie dela Împăratul; şi îndată au făcut talhăş[3] înscris la Chesarul pricina.

Şi eu de acolea m'am dus pe la toţi ambasadorii de i-am heretisit[4] cu bileturi, şi, întorcându-mă la gazdă să prânzesc, au venit toţi ambasadorii la mine de m'au heretisit cu bileturi. Monsiù Bretaliu[5], ambasadorul Franţei, ce erà un om cu un deosebit duh, în bilet mi-a făcut şi chemarea ca să merg în al treilea seară şi la balul său, socotind că voiu şedeà la Beciu, şi-mi făceà mai multe ţirimonii decât toţi, pentru ca să arate cu aceasta deosebită schesis[6] către preà-înaltul

[1] Favoare.
[2] Locţiitor.
[3] Raport.
[4] Salutat,
[5] De Breteuil.
[6] Aplecare.

Devlet, şi eu mă purtam către dânsul ca un Turc, şi cercà mare plăcere. N'au ţinut însă acestea mult, că peste trei ceasuri au ieşit talhâşul buiurdisit[1] de la Împăratul către şambelanul-cel-mare, ca să mă înştiinţeze să merg a doua zi la Curte, să-mi deà udienţie la zece ceasuri.

Într'această seară am mers la balul solului Şpaniei, unde erà' toţi ce mari ai Beciului, până şi Arhiduca Maximilian, fratele Chesarului, ce este acum Elector al Coloniei.

A doua zi, la zece ceasuri am mers la Curte, şi, întrând în curtea d'intâiu cu carăta, căci în curtea de a doua numai familia împărătească întră, m'am dat jos la scară, şi m'am suit într'un foişor cu stâlpii de marmoră, ce-i ţin lei în spinare. Într'acea curte, dintr'ai Curţii nu se vedeà nici pasăre, decât numai aceşti ce sânt orânduiţi de a priimì audienţie, de vreme ce guardia de ostaşi este afară din curte. Am trecut într'o sală, unde am găsit unu' din guardia corpului cea nemţească, care şi m'au întrebat de sânt eu boierul de la Valahia, — şi au căzut înaintea mea, rămâindu-mi slugile acì. Am mai mers două sale până la uşa Divanului împărătesc, ce are tahtul[2], şi, acolea găsind trei guardii din somatofilachi[3], un Neamţ, un Ungur, şi un Leah, cu caiafeturile[4] lor fieşteşicare, s'au întors guardia cea d'intâiu la locul ei, ce ţineà puşcă, şi dintr'aceşti trei ce păzià, aici

---

[1] Cu poruncă.
[2] Tronul.
[3] Uniformele.
[4] Păzitori ai „corpului" Impăratului, franc.: garde-du-corps.

cu săbiile scoase, au căzut Neamțul înaintea mea, și am trecut prin Divanul ce numește sala de audienție. Acesta are un taht cu baldachin tot de aur lucrat; perdeaua ce se spânzură de la baldachin și cloșurile [1] sânt tot de sârmă [2] și cu mărgăritar frumos. Această sală de oparte are ferestre și de o parte are ferestre de oglinzi. Dintr'această sală am trecut în alta, iar cu taht mai mic de frânghie [3]. Dintr'aceia am întrat într'o cameră mare, unde păzià la ușa gabinetului [4] Chesarului un dejur [5] șambelan cu cheie, care acesta erà și gheneral: ne-au priimit cu cinste și ne-au pohtit cu țirimonie să așteptăm puțintel până va dà veste Împăratului, Și, mergând, se întoarse îngrab, căci Împăratul erà într'alt cabinet. Și mai înainte ni spuse: «Acum iese». N'apucă să sfârșească vorba, și se sună un clopoțel, și îndată se repezì șambelanul și trase dela perdeà un cloș de fir și se ridică perdeaua. Și-mi făcù semn să întru în casă.

Întrând la ușă, văzuiu pe Chesarul în mijlocul casei făr' de capelă, în picere. Și, de loc călcând doi pași, am îngenunchiat turcește, și, puindu-mi capul în pământ, vrând să-l arădic, m'am pomenit cu mâna Chesarului la cap, zicându-mi că nu face trebuință de această țirimonie, și să mă arădic. Și, vrând să-i sărut mâna, au tras-o, și m'au cunoscut de când mă văzuse la [17]73 la Bra-

[1] *Cloche*, franc. cordon.
[2] Fir.
[3] Postav.
[4] Cabinetului.
[5] Dejurne.

şov[1], şi îndată mi-au zis: «Senior[2] Văcărescule, dumneata în Viena cum au fost cu pu-«tinţă a veni, aflându-te şi Consilier al Prin-«ţipatului?». Am răspuns cu multă smerenie «că: «un Prinţip plin de jale şi un Prinţipat «plie de întristăciune mi-au dat lacrămile lor «în pumni, rugându-mi-se ca să le aduc şi să «le vărs la picioarele Sfintei Tale Măriri, şi «să pociu printr'această vărsare a lacrămilor «lor să deşert din comorile cele nedeşertate «ale milostivirii tale o clemenţie spre a în-«veseli aceşti ochi cu vederea întoarcerii a-«cestor fii ai Prinţipului Ipsilant în Valahia.» M'au întrebat: «pentru ce pricină au dosit?». Am răspuns că: «de se dă pentru vre-un «rău, raul nu este alt decât multa îndestu-«lare şi răsfăţăciune». M'au întrebat: «de au «duh, şi ce cugetează?». I-am arătat că: «duhul i-au îndemnat să facă aceasta por-«nire, iar cugetul nu urmează a fi alt decât «a se învrednici la mai multă îndestulare de «cât aceia ce au avut în Valahia». Mi-a raspuns că: «aici aceasta nu se dobândeşte aşa «lesne, ci şi cu slujbă multă şi cu vreme pre-«lungită», şi-mi zise: «pot avcà vre-un venit «al lor deosebit de undevà?». Îi arătaiu că: «cine doseşte de la noi, este lege a pierde şi «câte nemişcătoare are». Îmi zise: «şi cum «am socotit că pot trăi aici? Aici slujesc Prinţipi din Ghermania cu douăzeci florinţi leafă «pe lună, dar trăiesc cu rendite[3] de la casele «lor». Am răspuns că: «de ar fi putut şti a-

[1] Împăratul erá binefăcătorul Iosif al II-lea.
[2] *Signor*, it: domnule.
[3] Venituri, rente.

«ceasta, poate n'ar fi făcut această îndrăz-
«neală, ci râvna ca să văză lucruri ce nu
«puteà vedeà cu voie, și tinerețele i-au făcut
«a face această pornire, care, deosebi de vă-
«zută întristarea ce au adus părinților, au
«pricinuit și o gândită necinste patriei noa-
«stre». Îmi răspunse că: «au trimis porunci
«pe la gheneralii Ardealului să-i îndemneze
«a se întoarce în țară». Răspunseiu că: «este
«și rușinea și necinstea ce socotesc că pot
«aveà de se vor întoarce, care numai cu în-
«demnare nu-i va lăsà să se întoarcă, de nu
«vor fi siliți». Imi zise: «când îi voi silì, ating
«azilul Împărăției». Răspunseiu că: «azilul tu-
«turor Împărăților este cinstea Împărăților,
«și de toată lumea este râvnit azilul tuturor
«Împărăților, pentru refugiul și scăparea tu-
«turor; însă azilul este azil când se va so-
«cotì ca un azil, și când i se vor păzì ca-
«noanele și regulele lui; azilul se cuvine a-l
«dobândì acei ce dosesc de la un mare rău,
«și peire, și primejdie: unii ca aceia, când îl
«vor afià de la verice Împărăție, atunci se
«cunoaște cinstea și canoanele[1] azilului; iar,
«când dosește cinevà de la bine, pentru a nu
«petrece bine, din neștiință numai și fără
«nicio vină, și mai vârtos pentru a pricinul
«și altora rău, acela, când nu se va întoarce
«silit, atunci se ating canoanele azilului, căci
«este lucrul împotriva lor, și azilul, pentru
«a-și păzì însușirea lui, însuși se silește din
«canoanele lui să silească întoarcerea ace-
«luia». Mi-a zis: «Bravo, dumneata îmi gră-

[1] Legile.

«ieşti cu duh şi cu dreptate, dar cum pociu «să fac tot trupul ostăşesc'să o ştie aceasta?». Am zis că: «a fi tot trupul ostăşesc îndis«plinat[1] şi pedepsit[2], este destul a şti, fără «de a întrebà, că Sfânta Ta Mărire nu face «lucrul în potriva, nici a azilului, nici a cin«stei împărăteşti». Şi i-am mai zis: «Prea«milostive Împărate! eu ştiu că neîedestulărea «elogvenţei[3] mele nu poate trage milostivirea «Împărăteştii Tale Mariri asupra acestei pri«cini, a căria nenorocirea şi vina de a nu se «săvârşì după cererea soliei mele, nu este alta «decât vârsta mea; căci, aflându-mă cel mai «tânăr în adunarea Consiliului Valahiei, ne«putinţa vârstei şi bătrâneţelor nu au slobozit «să vie vre unul din cei mai bătrâni, şi în «vârstă şi în ştiinţă, ca să poată pricinuì cu «înlesnire această facere de bine la o obşte, «şi, pe lângă osteneala ce cu multă cinste şi «slavă a mea am făcut până a venì, îmi pier«duiu şi puţina reputaţie şi ipolipsis[4] de la «tot Prinţipatul Valahiei; unde, pe lângă în«tristarea ce am din pricina acestei întâmplări, «mi se mai grămădeşte şi alta, cu a nu mà «fi putut arătà destoinic a o săvârşì, şi a nu «fi fost vrednic să dobândesc dreptatea, nici «de la însuşì dreptatea, ce eşti Împărăţia Ta». De odată, puindu-şi mâna în piept, mi-a zis: «Iţi făgăduiesc, pe împărăteasca mea parolă, «nici în ţerile mele, nici în slujba mea, nu-i voiu «ţineà. Şi-i voiu întoarce în Turcia, fără de alt; «numai trebuie să-i aduc întâiu aici, ca să le si-

[1] Disciplinat.
[2] Bine crescut.
[3] Elocvenţei, darului de vorbă.
[4] Trecere.

«gurefsesc[1] buna petreacere; ci nu grijì. Şi te mulţămeşti cu aceasta?», mă întrebă. I-am răspuns îngenunchind: «că foarte mă mulţă-«mesc, căci aceasta este şi mai împărătească faptă, căci este plină de iubire de omenire». M'au heretisit[2] de Căimăcămie, şi m'au întrebat pentru mazâlie; mi-au făcut multe întrebări, de Ţarigrad, de Valahia, de obiceiuri şi altele, ţiindu-ne două ceasuri şi mai bine. Şi, răspunzând la toate după cuviinţă, i-am spus că mă rog să aib voie să purcez, căci mă grăbesc, şi m'am rugat să aib îndoite paşaporturi, şi de drumul Sibiiului şi de drumul Timişvarului[3]. «Le vei aveà», mi-au zis. Şi, mai stând puţintel, ni-au zis: «Vă urez bună călătorie», şi noi, făcând mulţămita cu îngenunchiarea, s'au tras la gabinet, şi aşa am ieşit din lăuntru. căci nu poate ieşì nimeni dela audienţia din gabinet până nu se trage însuşi întâiu.

După ce am ieşit din lăuntru, am mers la gazdă, şi, la masă încă aflându-mă, au venit un canţelist[4] dela canţelaria Curţii, şi mi-au adus doauă paşaporturi, precum cerusem la Împăratul şi deosebită poruncă către generalul Zetfis (?), comandirul Timişvarului, cu poruncă ca, de voiu merge pe la Timişvar, să-mi deà zece husari cu cai de poşte împărăteşti, să mă ducă până la hotar. Şi, aşà, sculându-mă de la masă, am mai şezut până au înnoptat, şi, seara, la şease ceasuri nemţeşti, am ieşit

[1] Asigur.
[2] Felicitat.
[3] Timişoarei.
[4] Scriitor.

din Viena, şi am venit la poştea din Fissment [Fischamend], şi acolea am dormit.

Patru zile am şezut în Beciu numai, şi, purcegând, am sosit la Timişvar, şi de acolea, ştiind turburarea ce au serhaturile fără cuvânt, şi chibzuindu-mă că se vor fi înştiinţat şi de mergerea mea la Beciu, şi de aş fi mers pe la Mehedia, cu husarii ce-mi orânduiseră pentru paza drumului şi pentru cinste, puteà să se facă zvon pe la cafenele, că m'am dus sa aduc catane, iar nu pe fiii Domnului, şi, ca sa nu mai dau pricină de turburare ţerii, am lăsat acei drum, ce-mi erà mai îndemână şi mai aproape sa întru în ţara, şi am venit pe la Sibiiu.

CAP. IV.

Luptele şi suferinţile Românilor, supt Nicolae-Vodă-Mavrogheni, Domnul muntean (1789 şi urm).

(DIN DIONISIE ECLISIARHUL).

Domnul [Nicolae] Mavrogheni aici în ţară stà pe loc cu oştile lui. Rânduit-au la Craiova pe un Turnagiu[1] şi pe un Derviş-Aga, să fie la Scaun, să judece pricinile ţerii, orice s'ar întâmplà, şi pe Cara-Mustafà, haianul[2] Diiului, să fie cu oştile mai mare comandir, adecă povăţuitoriu şi poruncitoriu oştilor. Şi Caimacam au pus pe un Ioniţà Papuc vtor-Clucer[3], care acest ciocoiu arătà la nazir[4] şi la Derviş-Aga cu foaie pe cine ştià cà are bani, de-i boierià cu sila şi le luà bani, şi-i puneà la gros, adecă la opreală, dacà nu vreà sà priimeascà caftan sau carte domnească. Aşà necăjià pe o seamă de oameni.

Văzând Mavrogheni cà Nemţii s'au împuternicit, şi au întors oştile turceşti înapoi din mergerea lor cu mare vitejie şi cu biruinţà, s'au îngrijurat, şi au poruncit la Cara-Mustafà sà facà ordie mare împotriva Nemţilor.

---

[1] Dregător turc mai mărunt, ofiţer de ieniceri.
[2] Aian, Paşà de hotar.
[3] Al doilea Clucer.
[4] Administrator

Care au şi făcut, adunând oaste mare, Turci, Arnăuţi, Sârbi şi catane rumâni din ţară, ca la zece sau douăsprezece mie, şi-au aşezat ordia[1] la hotar, ce-i ziceà Porceni, aproape de Târgul-Jiiului ca la patru ceasuri.

Şi au făcut metereze mari, şi li duceà ţara acolo zahereà şi toate ce li trebuià: vacile şi oile nu li se mai precurmà; erà oaste şi în oraş la Târgul-Jiiului, şi în Craiova, şi la Râmnic. Pusese şi preste Olt ordie mare la schelă, împrotiva Braşovului[2], ca la 20.000 de Turci şi Arnăuţi. Şi la Bucureşti erà mulţime multă de Turci.

Şi, fiindcă au fost fugit Nemţii din mănăstirea Tismana şi din mănăstirea Cozia, când întrase Turcii în Bănat, precum am scris, au poruncit Vodă să meargă Turcii, cu sarahori, şi cu ciocănaşii ocnei, din măglaşi, să strice o parte din zidurile mănăstirilor din pregiur, să nu se mai poată închide Nemţii într'însele. Iar Turcii n'au fărâmat numai o parte din ziduri, ci toate zidurile, cu chiliile din pregiur, şi au ars şi bisericile şi clopotniţele.

Şi la Cozia au găsit vistieria mănăstirii, şi au prădat-o, argintăria i sfitele cele scumpe, evanghelii ferecate cu argint, şi crucile cele ferecate cu argint şi cu aur şi cu mărgăritaruri i cu pietri scumpe, şi alte multe odoare ce au fost făcute şi date de Domnul ctitor mănăstirii, — că nu le-au fost dus în Ţara Ungurească.

Şi încă au găsit Turcii şi şâne de aur şi de argint, pe care Domnul ctitorul le pusese

[1] Tabăra.
[2] La Braşov.

în zidul clopotniţii, ca, după vremi, dacă se va stricà mănăstirea, să aibă cu ce o zidì. Iar vrăjmaşii de Ţigani cari-i aveà mănăstirea credincioşi, au arătat Turcilor de au spart acolo, şi le-au luat pradă. Luat-au şi porţile, mănăstirilor, că erà' căptuşite cu fier preste tot, de le-au dus preste Dunăre, la Diiu în cetate, — scrìind Turcii la Ţarigrad cum că au fărâmat cetăţile Ţerii-Rumâneşti, scoţând pe Nemţi din ele.

Aşà laudă mincinoasă au scris ca să înşele pe Împăratul[1], amăgindu-l să li deà bacşiş, adecă daruri, — precum li-au şi dat.

---

[1] Sultanul

CAP. V.

Tudor Vladimirescu și sfârșitul lui.

(DIN AMINTIRILE COLONELULUI IOAN VOINESCU).

În timpul acesta sosi știrea că Turcii au intrat în București. Această știre s'a și acreditat de către câțivà emigrați, cari avusese noroc să scape de furia lor.

Atunci s'a văzut în Târgoviște o scenă care puteà să fie tragică și care arată haracterul cel sălbatic al lui Caravia [1]. Acesta, pentru măcelăria ce făcuse între Turcii de la Galați, dobândise gradul de gheneral. Pe când veni știre de întrarea Turcilor în Capitală, el se aflà călare prin târg, și, întâlnind pe ispravnic, îl apucă de grumaji, și-l târâ astfel până în curtea unde ședeà Gheorghe Ipsilante [2], înjurând și zbierând că o să taie însuși capul ispravnicului, fiindcă el a răspândit vorba c'au intrat Turcii în București, și că erà un vânzător. Bietul ispravnic, galben, tremurând de groază, se îndreptà, arătând pe chiar acel om care aduse vestea. Dar Caravia nu voià să-l asculte nimic: el cereà sânge. În sfârșit, Prințul Gheorghe abià a putut să scoată pe bietul isprav-

---

[1] Una din căpeteniile răscoalei grecești impotriva Turcilor, Eteriei.

[2] Altă căpetenie eteristă.

nic din mânile acestui gâde, care a fugit zbierând ca un tigru căruia i-a scăpat prada din ghiare. Li erà frică chiar Prinţilor [1] de dânsul.

Tudor, pornindu-se din Bucureşti spre Câmpulung, ori cu gând să taie drumul lui Ipsilante, după cum se vorbià c'ar fi dat făgăduiela Turcilor, ori spre a se pune însuşi la siguranţă, în munţi, şi-a aşezat tabăra la Goleşti.

Ipsilante, pe de o parte, încredinţându-se gespre planul lui Tudor, iar, pe de alta, simţind că Turcii au pornit asupră-i, a hotărât cu orice preţ să puie mâna pe Tudor, ca să-şi răzbune asupră-i, şi prin această îndrăzneaţă faptă, să impuie puţintel Turcilor, până să se pregătească el bine de fugă. A trimis dar ordin lui Căpitan Iordachi [2], ce se aflà cu Arnăuţi la Piteşti, să facă orice ca să prinză pe Tudor şi să-l aducă la Târgovişte.

Îndată ce a priimit asemenea poruncă, îndrăzneţul cleft [3] a pornit la Goleşti cu oamenii săi, şi, ajungând seara acolo, a ocolit casa Logofătului Dincă Golescu, în care erà aşezat Tudor.

El şedeà, fără grijă, într'un chioşc de la poartă, când un pandur al lui, întrând, îi spuse că Căpitanul Iordache cere să între, având să-i vorbească. Tudor, nebănuind nimică, a ordonat îndată să lase pe Căpitanul să vie.

Cum a intrat acesta în chioşc, i-a pus pistolul în piept, strigându-i să se deà. Tudor

[1] Cei doi Ipsilanti şi Gheorghe Cantacuzino.
[2] Fost căpitan de Arnăuţi domneşti, câştigat de Greci pentru răscoala lor.
[3] Hoţ din Grecia.

văzând că mijloc de împotrivire nu mai rămâneà, s'a scoborât jos, s'a pus călare, şi a plecat la Târgovişte.

Aitul şi-ar fi vândut viaţa scump; dar el, având speranţă că pandurii lui[1], îndată ce-l vor vedeà, vor sărì să-l scape, nu s'a împotrivit. Însă, atât pandurii, cât şi căpeteniile lor, nici nu s'au mişcat, fiind supăraţi pe dânsul, pentru că, la începutul revoltei, prin manifestele lui, dedese voie tuturor ostaşilor să prade şi să jăfuiască[2], iar mai la urmă, după ce a venit în Bucureşti, Mitropolitul Dionisie, episcopul Ilarion[3] şi Logofătul Alexandru Filipescu, făcându-l să'nţeleagă, prin sfătuiri înţelepte, că nici odată o asemenea cauză nu izbuteşte cu chipul acesta, ci cu blândeţă şi cu paza celei mai aspre discipline, a dat straşnice ordine să înceteze tot felul de jafuri, ameninţând că, oricine va îndrăzni să calce ordinele lui, pentru un ou furat se va pedepsì cu moartea. Hotărârea aceasta a şi ţinut-o, fiindcă mulţi panduri, ba şi chiar căpetenii, s'au făcut victime. Se zice încă că, tocmai cu o zi înaintea arestării lui, a spânzurat, noaptea, d'un copaciu, doi căpitani, foarte stimaţi în oştire.

Acestea au fost cauzele care au dezgustat oştirea, şi n'a făcut nicio mişcare împotrivitoare la ridicarea şefului lor, care a fost adus în Târgovişte şi închis în Mitropolie.

---

[1] Tudor se ridicase, pentru uşurarea săracilor, cu pandurii Oltului.

[2] Nu e adevărat. Din potrivă, de la început, el nu erà iubit de cei răi din oastea lui pentru că erà aspru cu jăfuitorii, pe cari-i urcà în spânzurătoare.

[3] De Argeş.

O mie cinci sute de panduri aleşi s'au întrupat cu armia lui Ipsilante; ceilalţi au fost dezarmaţi şi sloboziţi la vetrele lor.

Însă apropierea Turcilor a cam stricat veselia Grecilor. Nu se mai vedeà decàt figuri triste şi dese certe între căpitani.

Tudor a fost două zile arestat la închisoare, unde i s'a făcut felurimi de ispitiri, cu pseranţă că va mărturisì unde are puse milioanele ce credeà' ei că luase din ţară. Dar el n'a voit să mărturisească nimic. Şi, a treia zi, a fost dat în mâna crudului Caravia, carele îndată i-a tăiat capul [1].

Astfel s'a sfârşit bărbatul acesta, care a făcut atâta zgomot în ţară, în curs de patru luni. Scopul răsculării lui a fost nobil, dar lipsa cunoştinţilor l-a făcut să săvârşească greşeli mari, care i-au adus peirea.

Tudor erà un om c'un chip ordinar, galben şi uscăţiv; fără nicio creştere ori învăţătură, dar aveà pătrundere firească şi oarecare statornicie în caracter.

Cu cât de puţin erà respectat [Alexandru] Ipsilante de oştirea lui, cu atât a acestuia tremurà de dânsul; şi, de nu i s'ar fi întâmplat catastrofa din urmă, poate ar fi şi domnit în ţară, recunoscut chiar de Inalta Poartă.

Felul vieţuirii acestui om erà simplu, şi mai nainte, şi în epoca din urmă, când poziţia l-ar fi putut face să se îngâmfeze, — precum am văzut pe mulţi, în epoci mai civilizate,

[1] L-au măcelărit Grecii, aruncându-i trupul ciocârtit în puţul lui Geartoglu din margenea Târgoviştii.

uitându-şi desăvârşit rude şi amici, îndată ce soarta i-a suit la o treaptă înaltă.

Portul lui n'aveà niciun semn distinctiv; erà îmbrăcat în haină arnăuţească, de tot simplă, fără nicio podoabă; şi în cap purtà o căciulă neagră cu fundnl de postav alb.

În conversaţie erà blând şi *smerit*; vorbià curat şi *raţionà bine*.

Nu ştiu dacă Ipsilante a avut drept să facă ceia ce a făcut. Posteritatea va judecà această enigmă. Dar Tudor aveà tot dreptul de-a combate un rebel străin, întrat în patria lui prin viclenie, şi care aduceà ţerii desăvârşită prăpădenie. De n'a făcut-o, nu este din cauză că s'a temut, fiindcă Românii erà' îndestul de viteji ca să desfinţeze o armie c'a lui Ipsilante. Dar adevărată cauză care l-a stăvilit a fost că nu cunoşteà secretul politicei, şi nu voià să tragă asupra ţerii nenorocirile care izvoresc din asemenea împrejurări. Ci s'a mulţămit a-i declarà că, cauza lui fiind cu totul departe de-a *Grecilor*, nu se poate unì cu dânsul, şi a căutat să-l vegheze până va trece Dunărea.

CUPRINSUL

Pag.

PREFAȚĂ *(de N. Iorga)* 3
NOTIȚE DESPRE CRONICARI *(de N. Iorga)* 5

PARTEA I-a
DELA ÎNCEPUT PÂNĂ LA MOARTEA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE

CAP. I. Împărăția Romei (Râmului) *(din Nicolae Costin)*. Pentru Împărăția Râmului și pentru hotarele ei. . 13
CAP. II. Dacii și Geții: războaiele prin care Traian a cucerit locurile noastre *(din Constantin Cantacuzino Stolnicul)* 21
CAP. III. Întemeierea Domniei Terii-Românești, de când au descălecat Românii *(din Logofătul Stoica Ludescu)* 37
CAP. IV. Luptele lui Mircea-Vodă cu Turcii *(din Mihail Moxalie)* 41
CAP. V. Întemeierea Terii Moldovei și Alexandru-cel-Bun *(din Grigore Ureche)* 45
CAP. VI. Bogdan-Vodă și începuturile Domniei lui Ștefan-cel-Mare *(din Grigore Ureche)* 50
CAP. VII. Luptele lui Ștefan-cel-Mare *(din Grigore Ureche)* 57
CAP. VIII. Luptele lui Vlad Țepeș, Domnul Terii-Românești, cu Turcii *(din Gheorghe Șincai)* 87

PARTEA a II-a
ISTORIA MOLDOVEI DELA MOARTEA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE PÂNĂ LA ION-VODĂ CEL CUMPLIT.

A. Bogdan Orbul, fiul lui Ștefan-cel-Mare (1504-17), *(din Grigore Ureche)*. 101
B. Ștefan-Vodă cel Tânăr (Ștefăniță), fiul lui Bogdan (1517-27) 103
C. Petru-Vodă Rareș (1527-38; 1541-6) 104
D. Ion-Vodă cel Cumplit, fiul lui Ștefăniță (1572-4). . . 113
E. Petru-Vodă Șchiopul (1574-9; 1582-91) *(toate din Grigore Ureche)*. 122

VERIFICAT 2007

PARTEA a III-a.

Doi Domni munteni: Neagoe-Vodă și Mihai Viteazul

Pag.

A. Neagoe-Vodă (Basarab al IV-lea; 1512-1521) *(din Gavriil, protul Atosului)* 127
B. Mihai Viteazul (1593-1601) *(din Cronica Buzeștilor)* . 141
C. Biruințile lui Radu-Vodă Șerban asupra Ungurilor (1603 și 1611) *(după Gheorghe Șincai)* 175

PARTEA a IV-a.

De la Mihai Viteazul până la uciderea lui Constantin-Vodă Brâncoveanu.

Cap. I. Venirea în Domnie a lui Matei Basarab *(din Logofătul Stoica Ludescu)* 181
Cap. II. Venirea în Domnie a lui Vasile-Vodă Lupu (1634) *(din Miron Costin)* 195
Cap. III. Moartea lui Constantin Postelnicul Cantacuzino *(după Stoica Ludescu)* 211
Cap. IV Răscoala împotriva Grecilor lui Radu-Vodă Leon *(din Constantin Căpitanul Filipescu)* 215
Cap. V. Suirea în Scaun a lui Constantin-Vodă Brâncoveanu (1688) *(din Radu Greceanu)* 221
Cap. VI. Înfrângerea oștilor împărătești de Turci și Români la Zărnești în Ardeal (1690) *(din memoriile lui Radu Popescu)* 225
Cap. VII. Căderea și moartea Brâncoveanului (1714) *(din cronica lui Radu Popescu)* 229

PARTEA a V.

Fapte și suferințe din vremile mai nouă.

Cap. I. Pribegia Moldovenilor la Muscali, după trecerea nenorocită a lui Dimitrie-Vodă Cantemir la dânșii (1711) *(după Ioan Neculce)* 239
Cap. II. Înfrângerea catanelor de către Mihai-Vodă Racoviță, Domnul Moldovei (1717) *(după „Nicoloe Mustea")* 259
Cap. III. Petrecerea lui Ienăchiță Văcărescu în Ardeal și la Viena (1781-2) *(din amintirile lui)* 271
Cap. IV. Luptele și suferințile Românilor, supt Mavrogheni-Vodă, Domnul muntean (1789 și urm.) *(din Dionisie Eclesiarhul)* 287
Cap. V. Tudor Vladimirescu și sfârșitul lui *(din amintirile pitarului Ioan Voinescu)* 290

VERIFICAT 1987
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI
VERIFICAT 2017